

О. І. Холодний
В. М. Пристинський

**ФОРМУВАННЯ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
„Донбаський державний педагогічний університет”
Науково-дослідна лабораторія
взаємодії духовного й фізичного виховання дітей та підлітків

Холодний О. І., Пристинський В. М.

**Формування здоров'язберезувальних компетентностей
дітей та учнівської молоді у процесі фізичного виховання**

Монографія

Слов'янськ
2019

УДК 37.015.3
X 73

Рекомендовано вченою радою
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 3 від 29.10.2019 р.)

Р е ц е н з е н т и:

Омельченко С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ректор ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”.

Осіпцов А. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фізичного виховання, спорту та здоров’я людини Маріупольського державного університету.

Бабич В. І. – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри олімпійського та професійного спорту ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»”.

Холодний О. І., Пристинський В. М.

X 73 Формування здоров’язберезувальних компетентностей дітей та учнівської молоді у процесі фізичного виховання. *Монографія*. Слов’янськ. Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 202 с.
ISBN 978-617-7780-09-9

У монографії представлено результати експериментального дослідження, в якому запропонована розробка науково-методичного алгоритму формування здоров’язберезувальних знань, умінь і навичок, визначення його структурно-функціональних компонентів (філософсько-культурологічний, когнітивний, аксіологічний, мотиваційно-потребнісний, праксіологічний, суспільно-соціальний) та поетапної технології його реалізації. Визначені організаційно-педагогічні умови (цілеспрямований розвиток здатності до системного сприйняття феномену психосоматичного здоров’я у філософсько-культурологічному, аксіологічному й праксіологічному дискурсі; формування усвідомленого ставлення до здоров’язберезувальних знань як чинника пізнання психосоматичного здоров’я, навколишнього світу; цілеспрямований розвиток пізнавально-оздоровлювальної мотивації у процесі занять фізичною культурою) сприятимуть оновленню й удосконаленню змісту фізичного виховання дітей та учнівської молоді у контексті формування здоров’язберезувальних знань під впливом занять фізичною культурою.

ISBN 978-617-7780-09-9

© Холодний О. І., Пристинський В. М., 2019

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади формування здоров'язбережувальних компетентностей дітей та учнівської молоді	7
1.1. Сутність та структура здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок	7
1.2. Специфічність впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок	25
Розділ 2. Обґрунтування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процесі фізичного виховання	40
2.1. Науково-методична система формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процесі занять фізичною культурою	40
2.2. Технологія реалізації науково-методичного алгоритму формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процесі занять фізичною культурою	70
2.3. Критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувальних компетентностей у процесі занять фізичною культурою	104
Розділ 3. Експериментальна перевірка ефективності та практичні рекомендації щодо оновлення й удосконалення процесу формування здоров'язбережувальних знань дітей та учнівської молоді у процесі занять фізичною культурою і спортом	112
Висновки	132
Список використаних джерел	136
Додатки	156

ВСТУП

Останнім часом спостерігається стійка тенденція погіршення стану фізичного здоров'я учнів загальноосвітніх закладів. Так, за даними Інституту гігієни і медичної екології ім. О. Марзєєва НАМН України, за останні роки захворюваність серед дітей шкільного віку зростає на 26,8%. Така тенденція зумовлена недостатнім обсягом рухової активності учнів та впливом різноманітних негативних особистісно-соціальних чинників (Ю. Бойчук, М. Гончаренко, В. Григоренко, Л. Жаліло, О. Іонова, С. Омельченко, В. Оржеховська, О. Савченко, С. Страшко та інші).

Прийняті на державному рівні заходи щодо покращення здоров'я дітей та учнівської молоді (Державна програма розвитку фізичної культури, Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, накази МОН України тощо) суттєво не вплинули на вирішення цієї гострої соціально-педагогічної проблеми.

Відтак, маємо зауважити на необхідності використання принципово нових, науково обґрунтованих підходів до реформування системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх закладів, передовсім у контексті формування здоров'язбережувальних знань та компетенцій.

Уважаємо, що одним із напрямів удосконалення педагогічного процесу в загальноосвітніх закладах із формування в учнів потреби в здоровому, фізично активному способі життя, а також створення відповідних умов для її практичної реалізації, є оптимізація навчання школярів фізичної культури, упровадження інноваційних дидактичних підходів, педагогічних технологій формування здоров'язбережувальних знань. Основними дидактичними функціями таких підходів є методичне забезпечення ефективності навчального процесу та координація міжпредметної педагогічної діяльності. Однак, як показує аналіз літературних джерел (В. Ареф'єв, Л. Безугла, Ю. Васьков, Є. Вільчковський, О. Дубогай, С. Єрмаков, Є. Павлютенков, В. Платонов, Л. Сущенко, Н. Терентьєва, О. Худолій, Б. Шиян та інші), дидактичні аспекти формування

здоров'язбережувальних знань та компетенцій у процесі фізичного виховання, умови реалізації особистісно орієнтованого та технологічно-структурованого процесу формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою потребують подальшого аналізу, вивчення та наукового обґрунтування.

Аналіз науково-педагогічних можливостей реалізації процесу особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою учнів, формування культури їхнього здоров'я дозволив виявити низку протиріч, що існують в освітньому просторі України між:

- соціально-педагогічним замовленням освітньої галузі на розробку методик і технологій продуктивного навчання учнів фізичної культури, засадам здоров'я і недостатньою розробленістю теоретико-методичного обґрунтування процесу фізичного виховання школярів;

- запитом освітньої галузі на інноваційну дидактичну оснащеність процесу фізичного виховання учнів і недостатньою обґрунтованістю аксіологічних, праксеологічних, когнітивних, мотиваційно-потребнісних параметрів структурування науково-методичної системи, її технології формування у школярів здоров'язбережувальних знань та компетенцій.

Розв'язання означених протиріч, на нашу думку, можливе завдяки розробки та впровадження науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань та компетенцій учнів, визначення її структурно-функціональних компонентів (філософсько-культурологічний, когнітивний, аксіологічний, мотиваційно-потребнісний, праксеологічний, суспільно-соціальний) та поетапної технології її реалізації; встановлення педагогічних умов (цілеспрямований розвиток здатності до системного сприйняття феномену психосоматичного здоров'я людини у філософсько-культурологічному, аксіологічному й праксеологічному дискурсі; формування усвідомленого ставлення до здоров'язбережувальних знань як чинника пізнання психосоматичного здоров'я, самого себе (рефлексія), навколишнього світу;

цілеспрямований розвиток пізнавально-оздоровлювальної мотивації в процесі занять фізичною культурою).

У монографії набувають подальшого розвитку методологічні та теоретичні засади розкриття сутності, структурності, ієрархічності, функціональності системи здоров'язбережувальних знань учнів, що формуються під впливом занять фізичною культурою.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці алгоритму формування здоров'язбережувальних знань учнів та технології його реалізації у процесі фізичного виховання, механізмів діагностики рівнів сформованості здоров'язбережувальних знань учнів, у підготовці практичних рекомендацій щодо вдосконалення та оновлення змісту шкільного фізичного виховання, спрямованого на оздоровлення школярів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

1.1. Сутність та структура здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок.

Кардинальні зміни, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності суспільства, висувають нові завдання, вимагають нових освітньо-виховних підходів щодо соціалізації підростаючого покоління українців. Особливої актуальності в умовах сьогодення набуває проблема формування гармонійно розвиненої, соціально компетентної, суспільно активної, психосоматично досконалої, здорової особистості, здатної до соціально-ціннісного самовизначення та самореалізації [10; 14; 45; 128].

Завдання сучасної національної стратегії реформування освіти полягає у інноваційній реалізації процесів оновлення освітньо-виховних систем, що відбуваються останні двадцять років у європейських країнах і пов'язані з абсолютизацією ціннісного значення знань у різних сферах діяльності людини як потужного фактору суспільного добробуту та прогресу [40; 45; 98; 150]. Означені зміни охоплюють соціально-педагогічні процеси створення нових освітньо-виховних стандартів, оптимізації навчання, удосконалення здоров'язберігаючих освітніх систем і технологій, що здатні гарантовано забезпечити цілеспрямоване набуття здоров'язбережувальних знань, умінь, навичок, саногенного мислення, їх трансформації в соціально-особистісні компетентності, на основі яких формується та самореалізується особистість [14; 38; 19; 111; 193].

Отже, сучасний заклад освіти, як соціально-педагогічна система, покликана забезпечити учням можливість сформувати ефективну систему здоров'язбережувальних знань, яка реалізується на засадах життєтворної діяльності шляхом самопізнання, самооцінки, самоактуалізації, саморегуляції, інтеграції в соціокультурний простір країни [10; 11; 128].

Учені-педагоги [19; 20; 24; 28; 51; 67; 103;] аргументовано доводять, що базовим критерієм якості освітньо-виховних процесів є результати, показниками яких стають знання, вміння і навички особистісно-соціальної практики людини [52; 74; 100; 206]. Учені наголошують, що знання – це результат процесу пізнання дійсності, які відображені у свідомості людини у формі гносеологічних уявлень, понять, суджень, переконань, гіпотез, теорій, принципів, концепцій, законів, закономірностей; відображення у свідомості індивіда образів, предметів, явищ об'єктивної реальності, яке дозволяє йому прогнозувати майбутнє, описувати та пояснювати дійсність, інтерпретувати результати соціальної практики, задовольняти особистісно-суспільні потреби, соціально-ціннісно самовизначатися та самореалізовуватися [40; 102; 198; 207].

У контексті дослідження поняття “здоров’язбережувальні знання” ми розглядали на основі теоретичних та логіко-семантичних досягнень В. Безпалька, Л. Безуглої, І. Беха, Т. Бойченко, Ю. Бойчука, Ю. Васькова, М. Гончаренко, В. Григоренка, О. Дубогай, О. Іонової, Т. Круцевич, Н. Москаленко, А. Ровного, О. Савченка, Ю. Шкрєбтія, D. Corrado, які аргументовано довели, що теоретичні та емпіричні знання у сфері здоров’язбережувальної практики є результат абстрагування властивостей, сутності, динаміки, структури факторів і процесів психосоматичного стану індивіда [10; 21; 27; 38; 53] та адекватного відображення результатів життєвого досвіду, пізнавальної діяльності, виявлення та засвоєння інформації щодо умов, закономірностей поведінки суб'єктів здоров’язбережувальної практики [11; 21; 38; 40; 123; 208], впливу на її структуру соціальних інститутів суспільства [41; 122; 128; 206; 208; 216].

Із сутності викладеного поняття (дефініція якого здійснювалась на засадах гносеологічного та системно-структурного підходу) випливає, що здоров’язрозвиваючим знанням притаманна певна системна ознака. У зв'язку із цим, на засадах системно-структурного підходу [40; 41; 102; 103; 185; 206; 208] дослідження було спрямоване на обґрунтування цілісної природи педагогічних явищ та процесів формування системи здоров’язбережувальних знань

учнівської молоді, виявлення різноманітних типів структурно-функціональних зв'язків, специфічність яких визначає педагогічні системи відкритого та закритого типу [14; 206; 208; 222], в умовах яких реалізуються певні методи, методики, системи, педагогічні технології, які потребують реалізації здоров'язбережувальної функції освіти [14; 38; 40; 41; 45; 83; 128; 159].

Синергетичний аналіз сутності означеного поняття у логіко-семантичному полі теорії та методики навчання фізичної культури й основам здоров'я дозволив встановити, що здоров'язбережувальні знання людини є результатом духовної, практичної, пізнавальної, виховної, соціально-культурної діяльності людини, яка набирає ознак особистісного локусу, в якому концентруються здоров'ярозвиваючі факти, уявлення, поняття [30; 38; 73], правила, закони, теорії і принципи [2; 20; 29; 168], програми, педагогічні технології, особистісна фізична культура, здоровий спосіб життя [3; 75; 92; 167; 193], які в структурі особистості набирають статусу духовно-соматичної цінності [9; 68; 90; 128].

Отже, логіко-семантичний та синергетичний аналіз сутності поняття "здоров'язбережувальні знання" дозволяє визначити низку властивостей, які діагностуються, формуються, стимулюються в процесі навчання в залежності від індивідуальних особливостей учнів, а саме:

- рівень системності, структурності, функціональності, ієрархічності системи знань, емерджентна властивість системи знань та її реляційна властивість [102; 103; 206; 208; 221];
- глибина та повнота знань [96; 99; 122; 135; 206];
- системність та інструментальність знань [96; 99; 135; 207];
- систематичність знань та розгорнутість знань [135; 142; 227];
- оперативність та конкретність знань [135; 161; 208];
- гнучкість та узагальненість знань [96; 128; 162];
- креативність та усвідомленість знань [135; 172; 226];
- конвергентний та дивергентний рівень знань [99; 172].

Системний аналіз властивостей знань дозволив І. Малафіїку дійти висновку, що системність знань – це якість знань, яка характеризується сукупністю таких властивостей, як ієрархічність, функціональність, структурність, емерджентність. Обґрунтовуючи системність знань учений довів, що цілісні системи знань мають інтегративну властивість (емерджентну), що діє на кожен її елемент, а в системі така властивість відсутня [102; 103].

Актуальним для сучасної теорії і методики навчання є узагальнення вченого щодо існування трьох рівнів ієрархії мега-системи знань: а) наука як система знань; б) навчальний предмет; в) система знань як власне надбання учня (особистісна система знань) [102; 103]. Дані результати дослідження ми схильні розглядати як методологічне підґрунтя вивчення психолого-педагогічних закономірностей формування здоров'язбережувальних знань.

Теоретичні дослідження феномену знання [96; 135; 162; 224] дозволяють стверджувати, що системність, як основна їх структурна ознака, допускає певну інваріантність того або іншого знання в процесі формування та практичної реалізації здоров'язбережувальної діяльності людини. На засадах системності знань досягається взаємозв'язок з іншими їх властивостями, єдність яких забезпечує повноцінність здоров'язбережувальних знань учнів у структурі їх фізичного виховання, здорового способу життя, формування культури здоров'я [135; 198; 200; 207] та дозволяє оптимально орієнтуватися у різних ситуаціях ризику, конфлікту, духовно-етичного вибору, психосоматичної корекції стану здоров'я, здоров'язбережувальні рефлексії.

Аргументовано доведено, що сутність знань, у тому числі і знань здоров'язбережувальної спрямованості, полягає в тому, що вони є основою світогляду людини [5; 14; 25; 38; 128], конструктором її ставлення до дійсності [14; 30; 221], моралі, переконань, волі [31; 36; 41; 67; 208], фактором реалізації мотивів, потреб, інтересів, здібностей [32; 40; 44; 128].

Отже, маємо підстави стверджувати, що знання виконують важливу функцію в розумовому житті людини [41; 122], є потужною умовою її інтелектуальної та творчої діяльності [40; 102; 103; 123].

Сучасне суспільство вимагає від освіти ефективного формування стабільних, глибоких та системних знань, що забезпечують учням здатність до соціально-ціннісного самовизначення і особистісно-суспільної самореалізації [124; 174; 215], у процесі яких здоров'язберезувальні знання виконують функцію усвідомлення реальних можливостей, конкурентноспроможності, мотивів досягнення успіху в соціальній діяльності [37; 56; 123; 128].

Теоретичні дослідження феномену знань в галузі дидактики, фізичної культури, основ здоров'я свідчать, що вони мають багатоаспектну природу формування та виявлення, практичної реалізації [4; 22; 41; 102; 128] на рівні наукових фактів [3; 10; 41; 52; 103], законів та переконань [2; 67; 72; 170], ідей, поглядів, теорій і гіпотез [40; 103; 159; 170], інформації щодо раціональної здоров'ярозвиваючої діяльності людини [6; 40; 102; 123; 208], в умовах якої вона отримує методологічний, когнітивний, аксіологічний, праксеологічний, особистісно-соціальний, психосоматичний, мотиваційно-потребнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний розвиток, на засадах якого особистість здійснює духовно-ціннісне ставлення до власного здоров'я як особистісно-соціальної цінності.

Багатоаспектна структура здоров'язберезувальних знань щодо фізичного виховання потребує подальшого аналізу з метою виявлення закономірностей їх ефективного формування в процесі навчання фізичної культури учнів.

Фізична культура, як навчальна дисципліна, складається з розділів державної програми:

- гімнастика (загальнорозвиваючі вправи, стройові вправи, лазіння по канату, вправи у рівновазі, акробатичні вправи, вправи на гімнастичних приладах типу перекладина, бруси паралельні, бруси різної висоти, опорні стрибки тощо);
- легка атлетика (метання м'яча, штовхання ядра, стрибки у довжину з розбігу, стрибки у висоту з розбігу, біг на 30-100 м, біг на 400-800 м тощо);
- плавання (“кріль” на грудях і спині, плавання “брасом”);

- спортивні ігри (баскетбол, волейбол, гандбол, футбол);
- лижна підготовка (способи пересування, технічне забезпечення);
- туризм (переправа по колоді, переправа убрід, навісна переправа, встановлення намету, в'язання вузлів, траверс схилу, харчування, медична допомога тощо);
- рухливі ігри – народні рухливі ігри (“У довгі лози”, “Лоза”, “Шагавай”, “Хвіст”, “Пускайте нас”, “Яструб”, “Козацькі забави”, “У відьми”, “Вуж”, “У річку, гоп!”, “Вовк і кози” тощо);
- рухові дії та знання з розділу “Захисник Вітчизни” (гімнастика, легка атлетика, рукопашний бій, смуга перешкод тощо).

Рухові дії, здоров'язбережувальні знання, навички й уміння результатів фізичного виховання ми розглядаємо як навчально-виховну дисципліну формування особистості учнів та диференціюємо як багатокomпонентну структуру [17; 72; 112; 128; 183] інтеріоризованого формування когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потрібнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних компонентів їх предметно-практичного, теоретичного, саногенного мислення, здоров'язбережувального світогляду [14; 38; 122; 193].

Викладений підхід до розуміння сутності та структури здоров'язбережувальних знань, що формуються під впливом занять фізичною культурою, дозволяє розглядати поняття “фізична культура” як форму загальної культури суспільства, спрямованої на розвиток, удосконалення та відновлення цінностей і знань фізичного виховання людини в аспекті самореалізації її фізичних й духовних здібностей, розвитку і зберігання психосоматичного здоров'я [6; 119; 122; 128] як базових факторів соціально-ціннісного самовизначення та самореалізації особистості [5; 41; 123]. Таким чином, методологічна сутність поняття “фізична культура” дозволяє визначити структурно-функціональні компоненти здоров'язбережувальних знань.

Основними структурно-функціональними компонентами системної композиції здоров'язбережувальних знань, що індивідуалізовано формуються в процесі занять фізичною культурою є:

➤ **КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ**, який включає знання щодо біологічної природи людського тіла, його будови, закономірностей психомоторного, духовно-соматичного розвитку, системної організації діяльності функціональних структур і органів на рівні моторно-вісцеральної та вісцеромоторної регуляції; знання про психофізичний розвиток людини під впливом факторів спадковості, соціально-культурологічних чинників, екології, освіти, виховання, систематичних занять фізичною культурою, загартовуючими процедурами, результатом впливу яких є формування індивідуальної резистентності організму людини; знання щодо медико-біологічної основи здорового способу життя, механізмів руйнівного впливу на здоров'я шкідливих звичок (гіподинамія, алкоголізм, наркоманія, паління тощо); знання, що формують уявлення відносно механізмів та чинників патогенного впливу різноманітних факторів ендогенного та екзогенного середовища, умов формування патогенного мислення, методів та засобів профілактики захворювань, можливостей людини у формуванні саногенного світогляду; знання, які формують переконання щодо ефективного впливу на формування психосоматичного здоров'я, адаптаційних та резистентних можливостей організму індивідуально "дозованих" фізичних навантажень із сфери різноманітних видів спорту, фізкультурно-оздоровчих та корекційно-реабілітаційних програм; знання щодо методів психолого-педагогічного контролю за динамікою стану психосоматичного здоров'я, особистісної та суспільної гігієни, валеології [124; 128; 159; 174; 206];

➤ **аксіологічний компонент** здоров'язбережувальних знань передбачає особистісно орієнтоване формування культури здоров'я людини, яка структурується шляхом розвитку їх здоров'ярозвиваючих, ціннісних, духовних, естетичних, морально-етичних, соціальних орієнтацій та установок; знання щодо культури здоров'я особистості, які формують свідоме ставлення

до здоров'я як суспільно-соціальної, духовно-соматичної та цивілізаційної цінності та умовах життєдіяльності людини набувають статусу гаранта успішної самореалізації [41; 123; 128; 207; 222];

➤ **практиологічний компонент** передбачає знання про практичну цінність здоров'ярозвиваючих факторів, методик, педагогічних технологій, навчальних програм, соціально-педагогічних проектів; знання щодо процесів індивідуалізації впливу різноманітних фізичних вправ, навантажень, природних факторів, валеологічних умов у процесі фізичного виховання, корекційної освіти, інтегрованого навчання (інклюзивна освіта); знання щодо позитивного впливу фізичної культури, здорового способу життя, культури здоров'я на довголіття людини, формування оптимістичних стратегій поведінки та “Я” концепції особистості, здатність до системної духовно-соматичної рефлексії [5; 40; 41; 122; 128; 208];

➤ **суспільно-соціальний компонент** передбачає знання щодо методів, засобів, форм, структури взаємодії, співпраці, співтворчості, спілкування, взаємодопомоги, доброчинності, культури життя людини в суспільстві; знання про особливості здоров'язбережувального менталітету народу України, його традиції, культуру, спортивні досягнення, шляхи створення та подальшого розвитку в країні соціокультурної ситуації духовно-ціннісного ставлення суспільства до психосоматичного здоров'я людини, її культури здоров'я як базового критерію ефективності та гуманістичності соціального розвитку; знання, що формують відчуття громадянських обов'язків [22; 35; 103], мотиви успішності, потреби бути самореалізованим, щасливим, позбавленим патогенно спрямованих якостей людини, таких як заздрість, агресивність, злорадість, брехливість, ворожість, расизм; знання щодо прав учнів, охорони дитинства, соціальних гарантій майбутнього [199];

➤ **мотиваційно-потребнісний компонент** включає знання щодо особистісно орієнтованого формування стійких та свідомих спонукань до системної здоров'язбережувальної діяльності (інтенсивність, спрямованість, реверсивність, інтерпретація, корегування, закріплення та спрямованість

мотивів), що формує саногенне мислення, світогляд [39; 40; 41; 128]; знання теорії, методики, педагогічних технологій формування мотивів до пізнавальної та самопізнавальної діяльності щодо розвитку, удосконалення, корегування психосоматичного здоров'я, виховання та навчання культури здоров'я; знання щодо ефективного впливу на розвиток особистості таких мотиваторів здоров'язбережування, як сім'я, заклад освіти і виховання, соціальні інститути суспільства, культура та мистецтво, наукова і художня література, електронні засоби інформації, засоби масової інформації, спілкування з відомими діячами в галузі фізичної культури, професійного спорту, педагогіки, психології, валеології, медицини, культури, політики, правознавства, формування потреби до здорового способу життя, спортивного стилю життя, позитивного іміджу спортивного педагога, вчителя фізичного виховання, педагога корекційної освіти, валеології [40; 41; 159; 203]; здатність до критично-творчого мислення, каузального атрибутування результатів фізичного виховання, спортивної підготовки, корекційно-реабілітаційної практики осіб з особливими освітніми потребами (інклюзивна освіта), що є соціально-педагогічними факторами ефективного трансформування інтеріоризовано структурованих особистісних мотивів у соціальні потреби до системної здоров'ярозвиваючої діяльності людини [39; 40; 41; 128];

➤ **математико-інформаційний компонент** включає знання, що відображають кількісні та якісні параметри впливу фізичних навантажень, визначення адекватних факторів індивідуалізованого формування психомоторного, адаптаційно-функціонального розвитку нервово-м'язової системи організму людини, її моторно-вісцеральної та вісцеро-моторної регуляції, на засадах яких розвивається і реалізується резистентність [4; 26; 44; 159; 207]; знання щодо проєктивної розробки соціально-педагогічних систем, їх моделей, реалізації методів оцінки ефективності впливу освітньо-виховних, фізкультурно-оздоровчих технологій, визначення перспективних суспільно-соціальних напрямів їх подальшого розвитку [40; 56; 129; 163; 208]; формує

здатність до самоконтролю особистісних параметрів стану психосоматичного здоров'я, динаміки його формування у процесі життєдіяльності [7; 21; 40; 163];

➤ **філософсько-культурологічний компонент** ґрунтується на знаннях про оточуючий світ, розвиток людини, формування світогляду, саногенного мислення, здатності до духовно-соматичної рефлексії [1; 21; 93; 174]; спрямований на формування філософсько-методологічних принципів, концепцій, теорій, парадигм освітньо-виховної та фізкультурно-оздоровчої практики суспільства; виконує інтегруючу функцію системно-структурних [185; 219], логіко-гносеологічних [15; 33; 185; 220], кібернетичних [41; 102; 103; 170] підходів до структурування науково-методичних систем особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я [40; 206; 207; 208].

Викладена сутність компонентів здоров'язберезувальних знань, які формуються в процесі занять фізичною культурою учнів (різного віку та статі) дозволяє дійти висновку відносно того, що індивідуалізоване становлення знань здійснюється упродовж всього періоду навчання і виховання.

Так, середній шкільний вік охоплює період життя дітей від 10 до 15 років, який характеризується прискоренням процесів формування особистості дитини, її фізичного розвитку та психомоторної працездатності [128; 200], здатності до повнішого сприйняття предметів і явищ, уявлення про них становить цілісний образ [36; 40; 88; 91; 215], провідна роль сприйняття базується на таких пізнавальних функціях як спостережливість, пам'ять, уявлення, мислення, самоконтроль, внутрішня мова [41; 96; 102; 210].

Однією з характерних особливостей мислення підлітка є ставлення до всього, що він вивчає, про що дізнається від педагогів та різних джерел навчальної інформації. У цьому віці значної зміни потребує структура мислення, що характеризується переходом від конкретно-образних форм мислення до абстрактного, логічного [102; 104; 120].

Під впливом навчання в учнів розвивається аналітико-синтетична розумова діяльність. Дитина починає цікавитись не тільки конкретними

фактами, знаннями, явищами, а й аналізом та узагальненням, прагне виділити головне, суттєве, встановити причинні зв'язки, практичну цінність знань в житті людини [40; 123; 128; 159].

Працюючи, підліток порівняно швидко стомлюється. Насамперед це стосується нервової системи. І якщо втома буде тривалою та наростаючою, вона може шкідливо позначитися на психосоматичному здоров'ї, функціональному стані моторно-вісцеральної та вісцеро-моторної регуляції життєдіяльності організму. При цьому послабляється зосередженість уваги і якість запам'ятовування навчального матеріалу [120; 128; 214], зменшується інтелектуальна активність, мотивація, інтерес до навчальної діяльності [103; 128; 206], збільшується ризик перенапруження, формування стану фрустрації в поведінці [40; 128; 210].

Викладені психолого-фізіологічні ознаки онтогенезу мислення, психомоторного розвитку підлітків доцільно доповнити результатами досліджень закономірностей формування особистості. Необхідність цього доповнення обумовлюється тим, що здоров'язбережувальні знання сприяють формуванню соціально-ціннісного самовизначення та самореалізації.

Базовими тенденціями формування особистості підлітка є прагнення “все знати і все уміти”, “бути дорослим”, конкурентоспроможним [14; 16; 33; 96; 207] і при цьому захищеним та самореалізованим у різних видах навчально-виховної діяльності [8; 18; 26; 107]. У зв'язку з викладеною характерологічною ознакою підлітки відзначаються більшою цілеспрямованістю, активністю, вмотивованістю до пізнавальної діяльності [33; 44; 103; 123; 128].

У підлітків знаходять жвавий відгук найрізноманітніші події суспільного життя країни, різноманітні явища культур, освіти, фізичного виховання і спорту [40; 41; 128; 200], на основі яких помітно проявляється диференціація пізнавальних інтересів, починають формуватися професійні уподобання, захоплення [58; 68; 71; 75; 206]. Багатогранні й динамічні інтереси підлітків дають необмежені можливості для гармонійного формування особистості [40; 71; 83]. Вони, зрозуміло, не приходять самі по собі, не можна

прищепити їх і самими лише порадами чи бесідами про користь тієї чи іншої діяльності. Особистісні та соціальні мотиви, інтереси, потреби, ціннісне ставлення до психосоматичного здоров'я формуються, поглиблюються у процесі продуктивного навчання, становлення мислення, розвитку здоров'язбережувального світогляду [42; 58; 123] під впливом партнерської співпраці та співтворчості з педагогами, батьками, громадськими організаціями [40; 41; 58; 87-92].

Отже, психолого-педагогічні та фізіологічні особливості онтогенезу психомоторного розвитку підлітків, становлення їх мислення характеризується формуванням узагальнених, зворотних, інтеріоризованих розумових операцій, на основі яких досягається здатність учнів до визначення цілей діяльності [40], розробки планів їх досягнення [14; 21; 42; 67], адекватного використання правил, теорій, законів, аналогій у навчальній практиці [14; 33; 42; 123]. Врахування цих особливостей онтогенезу мислення підлітків дозволяє гармонізувати нерозривно пов'язані з мовленням процеси пізнавальної діяльності, яка характеризується узагальненим та опосередкованим відображенням сутності об'єктів навчання [15; 33; 42; 58]. Отже, результатом особистісно орієнтованого навчання підлітків в умовах занять фізичною культурою є здоров'язбережувальні знання у формі системи понять, фактів, теорій, принципів, узагальнень, висновків, мислення, логічних конструкцій, що відображають алгоритм ефективної діяльності, теоретичні аспекти інтерпретації досягнутих результатів здоров'язбережувальної практики.

Доведено, що система здоров'язбережувальних знань, реалізація особливостей онтогенезу мислення, використання сучасних логіко-семантичних методів визначення наукових понять є методологічною основою логічних операцій, що дозволяють розкрити сутність понятійного апарату пізнавальної діяльності особистості щодо формування, удосконалення та корегування психосоматичного здоров'я.

Дефініцію базових понять, таких як психосоматичне здоров'я, культура здоров'я, здоровий спосіб життя, фізична культура, фізичне виховання

особистості ми здійснювали на засадах фундаментальних наукових праць І. Беха, А. Видюка, В. Горащука, В. Григоренка, О. Дубогай, Н. Москаленко, С. Омельченко, І. Поташнюк, С. Сингаєвського, В. Сухомлинського, Г. Цибіз, В. Чаплигіна, О. Шевчук, Б. Шияна, Ю. Шкрєбтія, в яких аргументовано обґрунтовані логіко-семантичні механізми, гносеологічні вимоги щодо утворення означених понять.

Поняття “психосоматичне здоров’я” людини ми розглядали як явище, феномен, що науково обґрунтований В. Григоренком на рівні “динамічного стану життєдіяльності особистості, що визначається здатністю організму до ефективної саморегуляції, підтримки сталого гомеостазу, самозбереження й саморозвитку соматичного та психічного статусу при оптимальній взаємодії органів і систем, адекватному пристосуванні до ситуативних змін зовнішнього середовища, використанні резервних і компенсаторних механізмів у відповідності з фенотипічними потребами та можливостями виконання біологічних та суспільно-соціальних функцій людини” [128, с. 16].

Таке розуміння поняття дозволяє його положення розглядати як здоров’язбережувальні знання та результат здоров’ярозвиваючої діяльності людини на рівні індивідуального стану здоров’я особистості, яке у відповідності до аксіологічної сутності необхідно формувати як оптимальний стан соматичного, духовного і соціально-психологічного благополуччя, яке дозволяє індивідууму реалізувати свій потенціал, продуктивно вирішувати життєві завдання, досягати оптимальної працездатності, соціальної активності, реалізації репродуктивної функції, досягнення довголіття. Таким чином викладена інтерпретація сутності поняття “психосоматичне здоров’я” людини у контексті формування здоров’язбережувальних знань дозволяє стверджувати, що оптимальний його стан – це не тільки відсутність хвороби, а й стан, що формується під впливом спадковості [7; 38; 50], способу життя [3; 40; 55; 128], суспільних, соціальних, екологічних, культурологічних та особистісних чинників [47; 49; 123].

У контексті викладеного учений наголошує, що одним із визначальних факторів розвитку, збереження й удосконалення здоров'я особистості є її спосіб життя, який формується, корегується, удосконалюється у процесі особистісно орієнтованого навчання фізичної культури та основам здоров'я [39; 40; 128]. Солідарні з науковою позицією вченого М. Акимов, В. Бабич, Ю. Бойчук, В. Горащук, О. Козленко, О. Коломієць, Л. Лубишева, А. Магльований, О. Микитчик, С. Омельченко, А. Осіпцов, Ю. Шевчук, В. Corbin Charles, які переконливо доводять, що тільки здоровий спосіб життя людини обумовлює оптимальний стан її психосоматичного здоров'я, довголіття та якість життя у певному соціально-культурному середовищі.

Поняття “здоровий спосіб життя” ми розглядали в контексті дефініції, що була реалізована В. Григоренком. Це поняття учений формулював як “динамічну систему ціннісних орієнтацій, духовності, здоров'язбережувальних знань, вмінь, навичок, мотивів, потреб, пов'язаних з оздоровчим режимом і керованим зниженням ризику психосоматичних захворювань. Динамічний режим свідомої поведінки учнів має включати вплив факторів фізичного виховання та спорту; раціональне харчування; фізіологічно нормований сон; оптимальний режим психомоторних навантажень і відпочинку, рекреації; нервово-м'язову та психоемоційну релаксацію; підготовленість до адекватної поведінки в умовах ризику, конфлікту, морально-етичного вибору; відсутність шкідливих звичок і прояву фордевіантної поведінки” [128, с. 16-17].

Полікомпонентна сутність поняття “здоровий спосіб життя” людини, як базової духовно-соціальної умови формування оптимального стану її психомоторного здоров'я, за аргументованим твердженням С. Омельченко, продуктивно формується тільки в площині взаємодії соціальних інститутів суспільства, в системі яких заклад освіти і сім'я займають конструкторну позицію [122, с. 63-65]. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя підлітків базується на системі здоров'язбережувальних знань, актуалізація яких здійснюється в умовах освітньо-виховного і оздоровчого середовища школи [122; 123; 128].

Отже, сутність вищезначеного явища дозволяє визначити в умовах формування здоров'язберезувальних знань учнів низку дидактичних аспектів навчання підлітків фізичної культури, а саме:

➤ формування у суб'єктів здоров'ярозвиваючої діяльності сталої системи знань, ціннісних орієнтацій щодо особистісно-соціальної актуальності психосоматичного здоров'я людини, на основі яких формується когнітивна мотивація учнів до здоров'язберезувальної практики, системної духовно-соматичної рефлексії [40; 41; 122; 128];

➤ технологізація формування здоров'язберезувальних знань, їх трансформації у здоровий спосіб життя, культуру здоров'я та фізичну культуру особистості, на засадах яких продуктивно розвиваються здоров'ятворчі й життєтворчі стратегії поведінки особистості [40; 123; 128];

➤ реалізація в освітньо-виховній системі технологій міждисциплінарних зв'язків інтегрованого формування здоров'язберезувальних знань, саногенного мислення, здоров'ярозвиваючого світогляду [40; 41; 124; 128];

➤ домінування у системі формування здоров'язберезувальних знань учнів інтерактивних (суб'єкт ↔ суб'єктних), особистісно орієнтованих підходів навчання, які актуалізують їх здатність до взаємодії, співпраці, співтворчості, взаємодопомоги, духовно-соматичної рефлексії [39; 40; 128];

➤ формування позитивної мотивації до здоров'язберезувальних знань у процесі занять фізичною культурою; смислової уяви про базові закони, правила, методики, технології здоров'ярозвитку та здорового способу життя; здатності до дивергентного мислення, здоров'ярозвиваючого світогляду, культури здоров'я особистості [9; 39; 40; 122; 128].

Викладені аспекти конструювання процесів формування системи здоров'язберезувальних знань учнів дозволяють стверджувати, що сутність поняття здоровий спосіб життя людини є методологічною, духовно-соматичною, особистісно-соціальною, духовно-ціннісною, інформаційною основою навчання і виховання культури здоров'я особистості, яка відображає

внутрішні та зовнішні фактори, їх взаємозв'язок у процесі становлення здоров'ярозвиваючої особистості, розвитку її відповідного менталітету [38; 40].

Систематизація та сутність здоров'язбережувальних знань, їх інформаційна, прогностична, інтерпретаційна та проєктивна функція [39; 128] дозволяють сформулювати визначення поняття “культура здоров'я” особистості, яке у дослідженні відображало динаміку та якісний рівень становлення здоров'ятворчої особистості учнів.

У процесі дефініції цього поняття ми спиралися на фундаментальні дослідження вчених, таких як В. Арєф'єв, Ю. Бойков, Ю. Бойчук, А. Видюк, В. Горащук, В. Григоренко, С. Омельченко, О. Шевчук, які аргументовано довели визначальну роль здоров'язбережувальних знань у формуванні психосоматичного здоров'я людини, її здатності до здорового способу життя, формування культури здоров'я особистості, що усвідомлюється як особистісно-соціальна цінність.

Отже, поняття “культура здоров'я” ми розглядали як соціально-ціннісний компонент загальної культури людини, обумовлений факторами матеріальної та духовної діяльності суспільства, що реалізується в сталій системі здоров'ярозвиваючих цінностей [4; 38; 40], здоров'язбережувальних знань [21; 38; 128], мотивів і потреб [38; 39], валеологічних навичок [3; 21; 38; 41; 128], що системно впливають на особистість з метою формування, збереження та подальшого удосконалення психосоматичного здоров'я, свідомої реалізації здорового способу життя [5; 30; 38; 40; 128]. Дефініція поняття дозволяє стверджувати, що природа феномену культури здоров'я особистості має духовно-соціальне та освітньо-виховне походження [38; 128], на тлі якого необхідно визначати особистісно орієнтований вплив педагогічних факторів розвитку в учнів здоров'язбережувальних знань.

І. Бєх, Ю. Бойчук, В. Горащук, В. Григоренко, С. Омельченко, О. Шевчук, Б. Шиян переконливо доводять, що основними напрямками ефективного розвитку здоров'язбережувальних знань в процесі освітньо-фізкультурної діяльності є особистісно орієнтоване формування:

а) духовного здоров'я, яке розглядається як наявність смислоутворюючих цілей життя, діяльності та стійких мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій, саногенного світогляду їх досягнення, соціально-ціннісного самовизначення її духовно-соматичної самореалізації [41; 128];

б) соціального здоров'я, яке потрібно розуміти, формувати та удосконалювати як здатність особистості до спілкування, співпраці, співтворчості, духовно-емоційної емпатії, взаємодопомоги, громадської ідентифікації, соціально-ціннісного самовизначення та самореалізації, свідомого вибору здорового способу життя [39; 41; 128].

Визначні дидактичні напрями формування здоров'язбережувальних знань, сутність викладених понять дозволяють констатувати, що ці знання набирають гносеологічного статусу освітньо-життєвих цінностей [39; 40; 128] як фундамент культури суспільства, особистості [39; 41].

Здоров'язбережувальні знання за своєю сутністю та структурою є гносеологічним інструментом формування методологічної культури фізичного виховання, оздоровлення учнів, яка полягає у системному впливі на психосоматичну сферу здоров'ярозвиваючих цінностей, знань, умінь, навичок, особистісно-соціальних, соціокультурологічних факторів інноваційного розвитку, збереження, удосконалення, корегування, психосоматичного здоров'я особистості.

Сутність та структура здоров'язбережувальних знань учнів, що особистісно орієнтовано формуються в процесі знань фізичною культурою, як духовно-інтелектуальна система відкритого типу, представлені рисунком 1.1, що розглядається нами на рівні гносеологічної моделі визначення духовно-цілісної сутності знань.

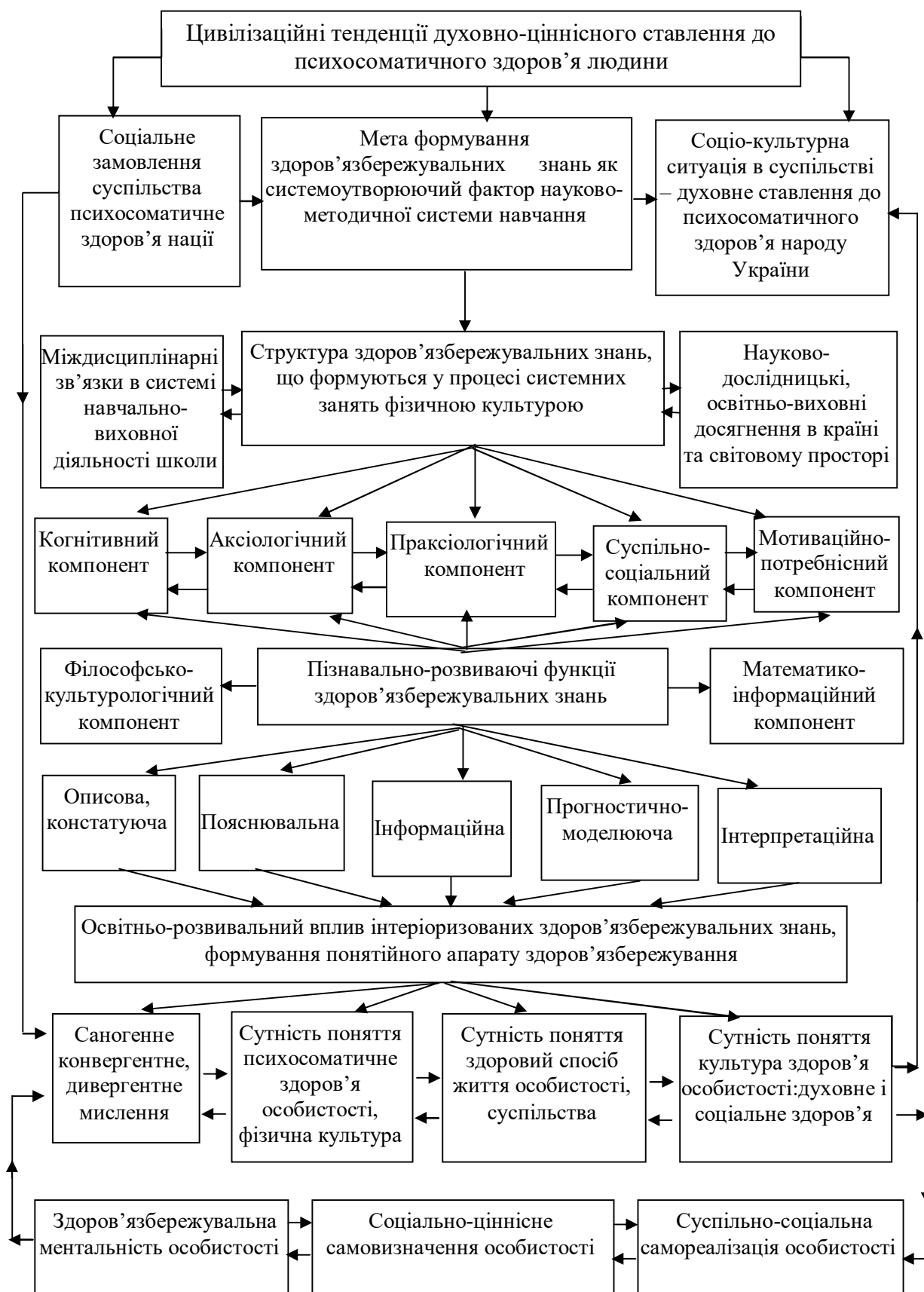

Рис. 1.1. Модель структурування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Синергетичний, логіко-семантичний та структурно-функціональний аналіз моделі дозволяють зауважити, що в освітньо-виховній системі особистісно орієнтоване формування в учнів здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою має базуватися на освітньо-оздоровчій парадигмі, яка усвідомлюється педагогами та їх вихованцями на рівні стійких переконань і уявлень щодо їх особистісно-соціальної цінності [40; 41; 128].

Таким чином, виклад сутності та структури здоров'язбережувальних знань учнів свідчить, що ці знання є головною духовно-соматичною умовою ефективного формування особистості, здатної до психофізичної актуалізації, соціально-ціннісного самовизначення, суспільно-громадянської самореалізації.

1.2. Специфічність впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок.

Навчання розглядається як формування особистості учнів шляхом озброєння їх знаннями, вміннями, навичками, ключовими компетентностями, на засадах яких людина набуває здатності до соціально-ціннісного самовизначення та особистісно-суспільної самореалізації [17; 21; 38; 41; 122]. Специфічність навчання визначається змістом навчального предмету, який передбачає виховання, розвиток, здоров'язбереження, соціальну адаптацію в контексті становлення базових компонентів здоров'язбережувальних знань (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потребнісний, математико-інформаційний тощо).

Учені в галузі теорії і методики навчання, такі як Ш. Амонашвілі, В. Арєф'єв, Ю. Бойчук, І. Зимня, Н. Кузміна, І. Малафійк, О. Шевчук, І. Якиманська аргументовано доводять, що головним компонентом навчання є відповідні знання, методика і технологія формування яких базується не тільки на загальнопедагогічних принципах, а й визначається специфікою навчального предмету. У зв'язку з цим узагальненням, вважаємо доцільним обґрунтувати специфічність впливу занять фізичною культурою на процес формування здоров'язбережувальних знань учнів.

Системні дослідження сутності та структури фізичної культури як суспільно-соціального явища [14; 38; 41; 128; 159] та навчальної дисципліни [5; 17; 24; 30; 98; 122] свідчать про її значущість щодо формування саногенного мислення учнів, ознаки якого викладено у додатку А.1.

Синергетичний аналіз логіко-семантичної структури специфічних ознак впливу занять фізичною культурою на особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я дозволяє стверджувати, що пріоритетною метою фізичного виховання школярів є розвиток, навчання ефективній пізнавально-оздоровчій діяльності, як в умовах школи, так і в умовах сім'ї та дозвілля особистості [14; 25; 38; 40; 123; 128; 131]. У контексті викладеного узагальнення, В. Арєф'єв і Г. Єдинак аргументовано наголошують на тому, що специфічність впливу занять фізичною культурою на особистість полягає в особливостях передачі здоров'язбережувальних знань та вмінь від вчителя до учня і сприйняття учнем цієї інформації [5, с. 116].

Здоров'ярозвиваючі знання, які передає вчитель фізичного виховання в першу чергу, стосуються теоретичних, методичних, організаційно-педагогічних, лікарсько-психологічних та соціально-ціннісних основ фізичної культури суспільства та особистості [5; 21; 38; 41; 128]. Специфічність впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань учнів полягає в дидактичному поєднанні розділів навчальної програми "Основи знань" та "Засвоєння техніки рухових дій з різних видів спорту", яке практично реалізується на засадах дидактичних принципів (свідомості та активності, індивідуалізації, систематичності, наочності, доступності, умотивованого впливу на психомоторний розвиток диференційно-інтегральних оптимумів педагогічних факторів тощо), положення яких визначають й регламентують специфічність педагогічної ефективності занять [5; 41; 128; 159; 193].

Суттєвим фактором, що визначає дидактичну специфічність формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є особливості методів навчання, розвиток структурних компонентів

(когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потребнісний), які є інструментальною основою саногенного мислення людини [5; 14; 33; 105; 128]. У контексті визначення специфічності методів навчання, формування здоров'язберезувальних знань педагогіки визначають низку методів вирішення освітніх, оздоровчих, функціонально-тренінгових, виховних, мотиваційних завдань фізичної культури, а саме:

– методи вивчення теоретичної та практико-рухової основи змісту форми фізичного виховання в цілісній структурі, яка адекватна інтелектуальному та психомоторному розвитку учнів (цілісно-конструктивний дидактичний підхід) [52; 162] і забезпечує продуктивне формування когнітивного, праксіологічного й математико-інформаційного компонентів знань;

– методи вивчення теоретичної та практико-рухової основи змісту форми фізичного виховання по частинам (роздільно-конструктивний дидактичний підхід) передбачають початкове вивчення матеріалу диференційовано з наступною його інтеграцією в систему здоров'язберезувальних знань (когнітивний, праксіологічний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний компоненти), навичок і вмінь [5; 41; 53; 88; 89; 128];

– вербальні методи та методи наочності, що забезпечують формування в учнів наочно-образного, просторово-образного, наочно-дієвого, практично-предметного, конвергентного та дивергентного мислення щодо формування й творчо-практичної реалізації здоров'язберезувальних знань (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, філософсько-культурологічний компоненти) та вмінь [33; 41; 96; 123; 128; 220];

– методи оптимального поєднання інтенсивності фізичного навантаження з обсягом, тривалістю одноразового впливу, регламентом оперативного відновлення, біомеханічною й фізіологічною структурою фізичної вправи, що індивідуалізовано впливає на учня і є носієм теоретичних і предметно-практичних знань щодо здоров'язберезувальної практики людини [40; 41; 133], що забезпечує формування математико-інформаційного, праксіологічного, когнітивного компонентів здоров'язберезувальних знань.

У відповідності до структури методів навчання, що відображають специфічність впливу занять фізичною культурою на формування системи здоров'язбережувальних знань та вмінь учнів, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що специфічність означених процесів визначається і підпорядковується загальній логіці та структурі навчання, компоненти якого представлені в дидактичній моделі на рисунку 1.2.

Зміст моделі відображає закономірності специфічного впливу занять на формування структурних компонентів здоров'язбережувальних знань учнів (когнітивного, аксіологічного, праксіологічного, суспільно-соціального, мотиваційно-потребнісного, математико-інформаційного, філософсько-культурологічного) у процесі особистісно орієнтованого навчання техніці життєво актуальних рухових дій.

Специфічність впливу факторів навчання рухових дій у різних формах фізичного виховання учнів реалізується на основі психомоторних закономірностей формування кумулятивного ефекту поведінкової діяльності людини, який включає комплементарний зв'язок його інтелектуального, мотиваційного та моторного компонентів [2; 17; 41; 128; 159; 220].

При цьому взаємозв'язку компонентів пізнавальної діяльності учнів В. Григоренко [41, с. 10] “кваліфікує моторний компонент як стимулюючий та регулюючий фактор продуктивності навчання, що виконує мотиваційно-інтелектуальну функцію оперативного підкріплення цінності сформованих рухових психомоторних знань та їх здоров'язбережувальної сутності”.

Вивчення на основі моделі дидактичного впливу навчання учнів у процесі занять фізичною культурою на особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувальних знань дозволяє стверджувати, що їхні компоненти отримують стійкий специфічний розвиток, який має стійкі системні ознаки саногенного мислення, світогляду, здорового способу життя людини.

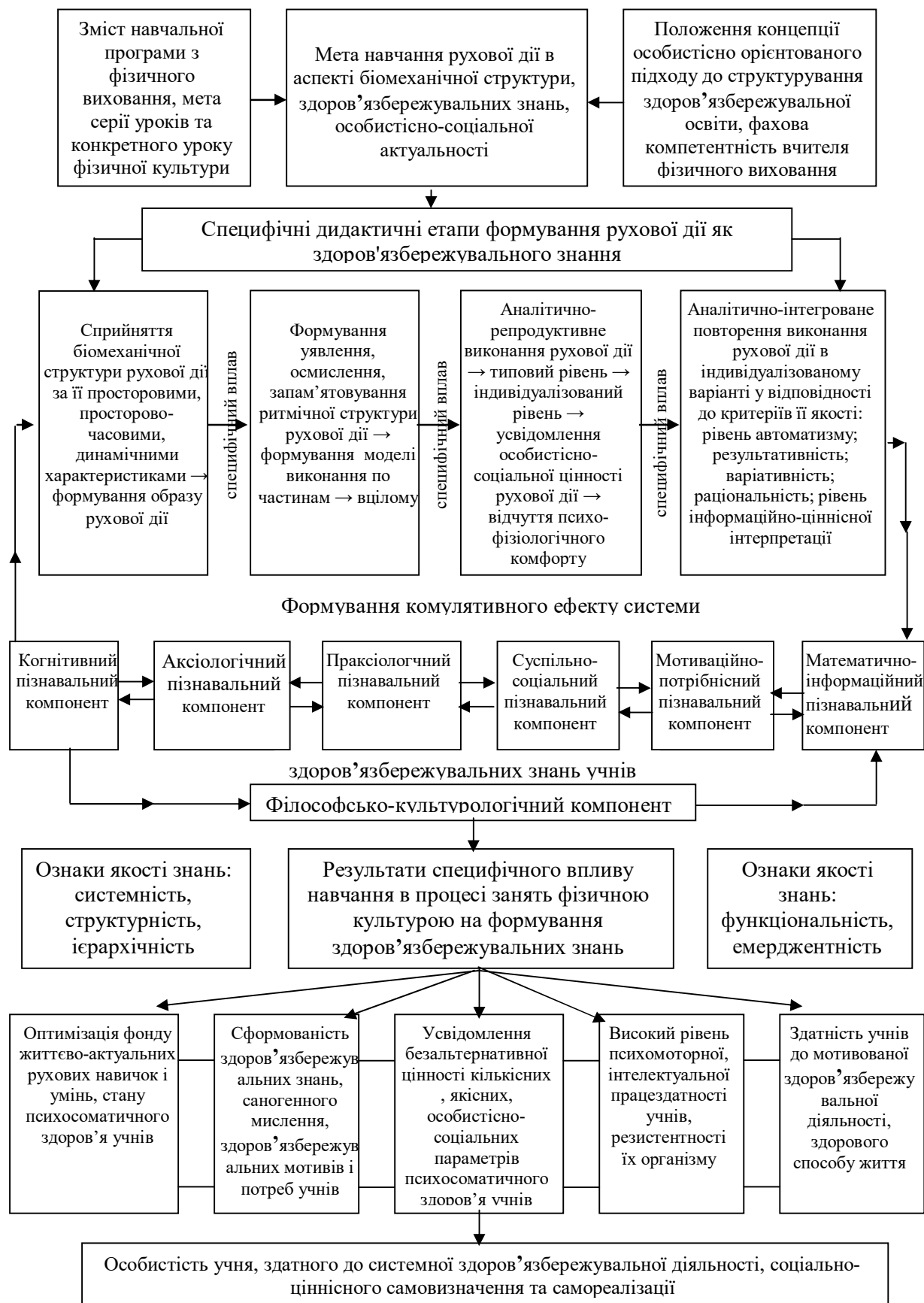

Рис. 1.2. Модель специфічного впливу рухових дій на формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Аналіз теоретичних аспектів специфічності впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань суб'єктів освітньо-виховної практики дозволив встановити низку соціально-педагогічних протиріч, які обумовлюють негативні наслідки у вихованні підростаючого покоління між:

- рівнем сучасних вимог суспільства до якості здоров'язбережувальних знань, саногенного мислення і світогляду учнів та реальною практикою неврахування специфічності впливу занять фізичною культурою на їх формування, теоретичним рівнем шкільного фізичного виховання [5; 12; 159];

- рівнем цивілізаційної цінності здорового способу життя людини, її культури здоров'я та рівнем науково-методичного, технологічного й організаційно-педагогічного забезпечення специфічного освітньо-оздоровчого впливу занять фізичною культурою [19; 21; 81; 87-92; 128; 183];

- сутністю мети фізичного виховання школярів та реальним рівнем науково-методичної організації міждисциплінарної інтеграції впливу загальноосвітніх предметів й специфічного впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я учнів [4; 36; 39; 41; 122; 124; 148; 159].

Необхідність розв'язання означених суперечностей зумовлює навести результати їх негативного впливу на стан психосоматичного здоров'я населення України, його рівень психофізичної підготовленості, динаміку формування ціннісних орієнтацій, здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я особистості і суспільства.

Останніми роками в Україні спостерігається значне погіршення стану здоров'я різних верств населення. Так, на сьогодні більше ніж 70% дорослого населення має низький і нижче середнього рівень фізичного здоров'я, а середня тривалість життя посідає одне з останніх місць у Європі. За іншими даними [74] в Україні близько 70% дорослого населення мають низький і нижче середнього рівень фізичного здоров'я, зокрема, у віці 20-29 років – 67,2%, у віці 30-39 років – 64,5%. Основна причина прояву негативних тенденцій зумовлена соціально-

економічними умовами, що склалися в країні, відносно низьким життєвим рівнем більшості населення, недостатнім рівнем сформованості його здоров'язбережувальних знань, незадовільним станом фізкультурно-спортивної бази, відсутністю суспільного усвідомлення негативного впливу на здоров'я шкідливих звичок, гіподинамії, слабкою інформаційною пропагандою здоров'язбережувальних знань, навичок, умінь, здорового фізично активного способу життя, а також іншими чинниками, що мають, як прямий, так і опосередкований вплив на психосоматичне здоров'я. Проте, найбільш значущим фактором, що впливає на здоров'я більшості населення, є недостатня духовно-соматична культура та рухова активність [45]. Нині лише 13,5% населення залучено до системних занять фізичною культурою і спортом [45; 55], в той час як у розвинених країнах різними видами рухової активності займаються в середньому понад 30% дорослого населення [54].

Така ж ситуація характерна і для дітей та молоді. Так, за останні 10 років захворюваність серед дітей шкільного віку збільшилася на 26,8% [187]; 85-90% школярів мають відхилення у стані фізичного і психічного здоров'я [189]; загальна захворюваність учнів сягає 64%-71% [30]. Високий рівень фізичного здоров'я виявлено лише у 0,32% юнаків та дівчат, вище середнього – у 4,18%, середній – у 27,33%, нижче середнього – у 37,25%, а низький – у 41,48% [4]. За даними Т. Круцевич [92], тільки 20% учнів є здоровими, 80% мають хронічні відхилення від норми фізіологічного стану. Зниження рівня здоров'я школярів обумовлене недостатнім рівнем сформованості здоров'язбережувальних знань, обсягом рухової активності, про що свідчать результати досліджень М. Амосова [2], Т. Круцевич [89], В. Платонова [133], Н. Денисенко [44].

На думку багатьох спеціалістів, між обсягом рухової активності школярів [24; 44; 45; 89; 133], умотивованістю до формування здоров'язбережувальних знань та станом здоров'я існує кореляційний зв'язок [209]. Не відкидаючи значення рухової активності у покращенні функціонування систем організму, необхідно зауважити, що просте збільшення обсягу рухової активності без урахування рівня сформованості здоров'язбережувальних знань та умінь,

індивідуальних особливостей фізичного розвитку, чутливих періодів розвитку фізичних якостей, специфіки захворюваності, ще не гарантує покращення здоров'я [8; 17; 124]. Як свідчать результати досліджень провідних спеціалістів, здоров'я людини на 53% залежить від рівня сформованості здоров'язбережувальних знань, способу життя, на 21% – від екологічної ситуації, на 16% від спадкових факторів, на 10% – від можливостей лікувальної медицини [13]. Отже, маємо підстави стверджувати, що визначальним фактором, від якого залежить здоров'я дітей і молоді є рівень здоров'язбережувальних знань, спосіб життя, рівень культури здоров'я.

Учені, які вивчали проблематику формування способу життя дітей і молоді, дійшли висновку, що спосіб життя людини – це досить складне, багатогранне та динамічне явище, форми прояву якого у значній мірі визначаються якістю освіти, рівнем здоров'язбережувальних знань, соціокультурним середовищем, у якому відбувається реалізація особистих цінностей та інтересів конкретної дитини [35;181]. Так, на думку В. Видріна [34], В. Горащука [38], В. Григоренка [39; 40; 41], А. Ровного [161], спосіб життя визначається не лише характером, чи поведінкою людини, що позитивно або негативно впливає на її здоров'я. Сам характер поведінки людини обумовлений рівнем сформованості її здоров'язбережувальних знань, мотивів, потреб, оточенням, культурним середовищем, вихованням, матеріальними можливостями. На формування способу життя впливають стереотипи відносин між людьми, життєвий досвід і соціальні умови, що визначаються середовищем і залежать від нього [93]. Науковці визначають, що здоровий спосіб життя – це культурний, цивілізований, гуманістичний спосіб життя, турбота про власне здоров'я, як до такого, що є високою цінністю [35; 24]. Їх думку доповнюють В. Григоренко, С. Омельченко, Т. Плачинда позицією, що здоровий спосіб життя – характеризує життєдіяльність людини, спрямовану на формування, збереження, зміцнення, відновлення і передачу здоров'я. У механізмі формування здорового способу життя дітей та молоді важливу роль відіграє система фізичного виховання [2; 64; 111; 148], одним із головних завдань якої є

формування саногенного мислення, здоров'язбережувальних знань і умінь, фізичної культури особистості, в основі якої саме і лежить специфічна потреба у здоровому фізично активному способі життя.

Реалізація специфічного механізму формування здорового способу життя закладена у навчальні програми з фізичного виховання учнівської молоді [49; 151; 154]. Однак, у дослідженні В. Базильчука відмічається, що серед більшості молоді, зазвичай, не сформована потреба до здоров'язбережувальних знань, умінь, здорового способу життя, піклуватися про власне здоров'я. Вони покладаються на діяльність лікувальних закладів і нехтують ефективними та економічно вигідними засобами оздоровлення, фізичними вправами [180]. Це свідчить про низьку ефективність освітньої системи щодо формування здорового способу життя молоді, а також потреби у здоров'язбережувальних знаннях, використанні фізичних вправ задля власного оздоровлення.

Відтак, практичне впровадження механізму особистісно орієнтованого формування здоров'я, здоров'язбережувальних знань, мотивів та дієвого ставлення учнів до нього, на думку О. Козленко, лежить у мотиваційно-потребнісній площині, що потребує розробки нових організаційно-педагогічних технологій. Як зазначає І. Бех, на уроках, в тому числі й на уроках фізичної культури, мають бути застосовані підходи щодо оперативно-дієвого формування в учнів морально-ціннісного ставлення до здоров'я і здорового способу життя. Необхідно визначати оптимальні шляхи впливу здоров'язбережувальних знань на мотиваційно-потребнісну сферу з метою активного впровадження здорового способу життя, як важливої соціальної умови організації життєдіяльності людини. Застосування саме такого підходу є необхідним, оскільки орієнтація на здоровий спосіб життя та систематичні заняття фізичною культурою і спортом, формуються значною мірою в дитячому та підлітковому віці [37; 40] на рівні розвитку саногенного мислення, здоров'ярозвиваючого світогляду [21; 38; 41].

У дослідженнях Г. Безверхньої, вказано, що потреби, мотиви, інтереси та здоров'язбережувальні знання, духовно-соматичні цінності дітей, що

формуються у них під впливом системи фізичного виховання, мають вікові особливості, які пов'язані з психологічним розвитком, соціальним формуванням особистості, темпераментом, соціально-економічними умовами життя конкретної сім'ї [93; 130; 215]. Як специфічні соціально-педагогічні чинники, що підвищують інтерес дітей до фізичної культури, а також сприяють формуванню цілеспрямованості до занять фізичною культурою і спортом, найчастіше вказується динаміка формування здоров'язбережувальних знань і умінь, можливість вибору спортивної спеціалізації на основі особистої зацікавленості підлітків, на необхідність створення інтерактивного та конкурентного середовища на заняттях [16; 24; 36; 48]. Однак, на думку вченої, ще залишаються недостатньо висвітлені підходи, які впливають на формування здоров'язбережувальних знань, саногенного світогляду, мотивації школярів до фізичного самовдосконалення, а також стимули, які мотивують до систематичних занять фізичними вправами у відповідності до індивідуальних і типологічних особливостей нервової системи дітей, соціально-економічних умов життя, організаційно-методичних умов забезпечення процесу фізичного виховання. На думку фахівців [9; 21; 38; 122; 124; 131], розв'язання означених проблем сприятиме вдосконаленню організаційно-методичних підходів, які використовуються у фізичному вихованні, сприятиме усвідомленому перетворенню учня з об'єкта у суб'єкт здоров'язбережувального процесу, підвищить зацікавленість у досягненні високого рівня власного здоров'я.

Відтак, необхідно визнати, що актуальність здоров'язбережувальних знань та умінь, спосіб життя визначається соціальною роллю, яку відіграє дитина в основних сферах життєдіяльності – у сім'ї, освіті, дозвіллі (рис. 1.3).

Із виділених сфер соціальної діяльності людини інститут сім'ї відіграє провідну роль у формуванні способу життя дитини. У визначальній мірі саме під впливом сім'ї формується потребнісно-мотиваційна сфера, яка зумовлює, фактично, характер їх взаємовідносин з оточуючими, а також основні напрями діяльності, в тому числі й по використанню здоров'язбережувальних знань та умінь задля власного оздоровлення та фізичного удосконалення [1; 123; 189].

Рис. 1.3. Структура впливу занять фізичною культурою на особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувальних знань учнів.

Не менш важливою складовою способу життя дітей та молоді, яка суттєво впливає на здоров'я, є проведення дозвілля та самостійних занять фізичною культурою. Результати дослідження даної проблеми свідчать про ще недостатню ступінь сформованості потреби у веденні фізично активного дозвілля, а також про необхідність більш глибокого вивчення процесів, які розгортаються в молодіжному середовищі. Адже саме у цьому середовищі проходить засвоєння індивідом цінностей і норм, властивих суспільству [177; 178; 180; 181]. Дослідження свідчать про те, що організація сфери дозвілля дітей та молоді є важливою соціально-педагогічною проблемою, вирішення якої пов'язано, по-перше, з використанням в системі фізичного виховання широкого спектру педагогічних технологій залучення до фізично активного та здорового способу життя завдяки формування здоров'язбережувальних знань, вмінь, потреб, мотивацій; по-друге, з удосконаленням позакласних форм

фізкультурно-оздоровчої роботи, які як раз і можуть дієво-ціннісно впливати на характер проведення дозвілля; по-третє, з подальшим розвитком інфраструктури доступних фізкультурно-оздоровчих та культурних закладів; по-четверте, зі зміною ставлення до проблеми формування сфери дозвілля підростаючого покоління, яка відіграє значну роль не тільки у забезпеченні здоров'я, а й у формуванні особистості.

Особливу роль у формуванні здоров'язбережувальних знань і умінь, організації способу життя відіграє заклад освіти. Відзначимо, що саме в школі створюються передумови для формування здоров'язбережувального світогляду, здорового способу життя, фізичного здоров'я дітей [38; 128]. Під час навчально-виховного процесу реалізується специфічність, задається і регулюється, через використання різноманітних фізкультурно-оздоровчих заходів, режим рухової активності упродовж навчального дня, що є підставою для формування здоров'язбережувальних знань, вмінь, фізичного здоров'я, на засадах яких учень отримує можливість соціально-ціннісного самовизначення.

Очевидно, що комплексне використання форм специфічного впливу на формування знань в процесі фізкультурно-рекреаційних занять якраз і забезпечують розвиток психосоматичного здоров'я дітей та молоді. Це стає можливим лише за умови включення в цей процес не тільки учителів фізичного виховання, а й педагогічного колективу школи через створення освітньо-оздоровчого комплексу з формування здоров'я учнів.

Однак, як свідчать дослідження науковців, традиційні форми та засоби фізичного виховання дещо обмежені та не охоплюють в повному обсязі усі сторони життєдіяльності школярів (сім'я, школа, дозвілля). Такий висновок підтверджується зростанням захворюваності школярів (органів шлунково-кишкового тракту майже в 1,4 рази; ендокринної системи – в 2,6 разів [187]; до 6-7 разів на рік збільшилась кількість респіраторно-вірусних інфекцій [90]).

Причина такої ситуації, як свідчить практика, полягає в тому, що останніми роками зменшується кількість дітей, що займаються фізичною культурою і спортом; у недостатньому використанні різних форм і засобів

зміцнення здоров'я дітей в режимі навчального дня та позаурочний час; у зниженні рухової активності через перевантаженість шкільних навчальних планів [75] тощо. Очевидно, що для вирішення цієї проблеми потрібно виділити ключові причини, від яких залежить фізичне здоров'я учнів, а також розробити реальні шляхи і методи по їх усуненню [25].

Аналіз літератури показує, що головна причина погіршення стану здоров'я учнів обумовлена не стільки відсутністю в них належного обсягу рухової активності, стільки недостатнім використанням системного підходу до проблеми формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, саногенного світогляду [29; 30], який саме і забезпечує свідоме використання фізичних вправ задля оздоровлення. Така ситуація потребує нових науково-методичних підходів до розв'язання оздоровчих, освітніх і виховних завдань фізичного виховання молоді [181], зокрема комплексного підходу щодо реалізації системи формування здоров'я учнів; необхідність більш детального вивчення стану фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми у режимі навчального дня, формування здоров'язбережувальних знань, організації спортивно-масової роботи щодо проведення різноманітних заходів з рекреаційного туризму тощо. Отже, викладені положення свідчать, що існуюча ситуація в освітній практиці організації фізичного виховання обумовлена низкою соціально-педагогічних факторів, які представлені у додатку А.2.

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми свідчить, що система здоров'язбережувальних знань учнів формується в процесі їх занять фізичною культурою як результат навчально-пізнавальної діяльності людини, що відображає в її свідомості уявлення, поняття, внутрішні властивості, сутність, динаміку, структуру факторів і процесів психосоматичного стану людини, закономірностей його індивідуального формування під впливом занять фізичною культурою, способу життя, соціальних інститутів суспільства.

Базовими структурно-функціональними компонентами системи здоров'язбережувальних знань, що формуються у процесі занять фізичною культурою, є когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-

соціальний, мотиваційно-потребнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний, які удосконалюються інтегративно упродовж всього життя людини в прямій залежності від якості освіти, взаємодії соціальних інститутів суспільства у здоров'язробиваючій сфері країни.

Системний підхід до визначення сутності здоров'язбережувальних знань, систематизація психомоторних закономірностей онтогенезу учнів дозволяють реалізувати дефініцію таких понять як “фізична культура”, “психосоматичне здоров'я”, “здоровий спосіб життя”, “культура здоров'я”, “духовне здоров'я”, “соціальне здоров'я”, “соціально-ціннісне самовизначення” особистості, які виконують гносеологічну функцію опису, пояснення, інформаційного забезпечення, прогнозування, інтерпретації, систематизації факторів, умов, процесів, результатів, зв'язків, що вивчалися шляхом специфічного впливу занять фізичною культурою на формування знань, мислення, світогляду.

Означені поняття та їх дефініції входять до єдиного логіко-семантичного поля, доповнюють на основі сутності і структури здоров'язбережувальних знань одне одне та є категоріями мислення суб'єктів здоров'язробиваючої діяльності на рівні усвідомлення таких її параметрів, як системність, структурність, ієрархічність, функціональність, емерджентність (властивостей як результату взаємодії компонентів діяльності) [6; 103; 208].

Отже, маємо виходити з того, що необхідно враховувати специфічність впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань учнів, яка полягає в наступних дидактичних аспектах:

✓ уроки фізичної культури забезпечують органічне поєднання (в залежності від типу) активної психомоторної та навчально-пізнавальної діяльності учнів, що створює продуктивні умови для формування когнітивного, аксіологічного, праксіологічного, суспільно-соціального, мотиваційно-потребнісного, математико-інформаційного, філософсько-культурологічного компонентів здоров'язбережувальних знань;

✓ комплекс методів навчання у сфері фізичної культури, особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя обумовлюють специфічність дидактичного впливу занять, які полягають у тому, що вербальні та образно-наочні методи мають формувати компоненти здоров'язберезувальних знань. Методи диференційованого та інтегрального підходу щодо удосконалення рухових дій ефективно розвивають практиологічні, суспільно-соціальні, математико-інформаційні й мотиваційно-потребнісні компоненти знань, а методи психомоторної підготовки є гарантом їх якісного формування як психосоматичний нормативно-результативний (змагальний) продукт;

✓ різні форми занять (уроки фізичного виховання, фізична культура в режимі діяльності закладу освіти, рекреація, позакласна робота, самостійні заняття в умовах дозвілля, позашкільні форми) мають системну властивість забезпечувати вплив психомоторного фактора (психомоторна щільність занять) на інтелектуальну та духовну сферу учнів (навчально-виховна щільність занять) в аспекті стимулювання, регулювання, інтеріоризації, контролю, мотиваційного підкріплення, актуалізації як компонентів так і системи здоров'язберезувальних знань на рівні мислення, саногенного світогляду, здорового способу життя, культури здоров'я, які усвідомлюються людиною як безальтернативні особистісно-соціальні цінності.

Інноваційні дидактичні напрями особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань у процесі занять фізичною культурою мають базуватися на основі подолання причин та наслідків неефективної методики реалізації навчання, як результату специфічного впливу фізичного виховання. Методологічним підґрунтям подолання певної недосконалості системи освіти й фізичного виховання має стати обґрунтована науково-методична система особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань, компонентами якої є аксіологічна структура мети розробки та освітньо-оздоровчого функціонування; підсистема інноваційних методів, педагогічних засобів, технологій, програм ефективного формування знань у суб'єктів фізичної культури.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Науково-методична система формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процесі занять фізичною культурою.

Одним із важливих завдань розв'язання означеної проблеми є теоретичне обґрунтування системи формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. Негативні тенденції щодо традиційних підходів до структурування освітньо-виховного компоненту фізичної культури спонукають нас до реалізації системно структурного гносеологічного підходу, який, за твердженнями М. Богена, Ю. Бойчука, В. Григоренка, В. Давидова, І. Зимньої, Н. Кузміної, Н. Смирнова, В. Спицнедаля, В. Тюхтіна, О. Шевчук, І. Якиманської, С. Helmke, забезпечує розкриття цілісності освітньо-виховних явищ, встановлення специфічності різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину логіко-семантичну площину знань, у структурі яких основним поняттям системно структурного підходу є поняття системи [21; 41; 102; 103; 206].

Пізнання педагогічних явищ як системи, за твердженням І. Беха, Ю. Бойчука, В. Григоренка, І. Малафіїка, О. Соловйової, В. Тюхтіної, О. Шевчук передбачає наступні гносеологічні аспекти:

- визначення сутності та структури (композиції, організації) системи, що досліджується або проєктивно розробляється [41; 128; 185];
- систематизація знань щодо структури системи, її ендогенних та інтегральних властивостей, що вивчається як об'єкт пізнання [103; 128; 185];
- визначення функцій системи в контексті реалізації реакцій на вході у відповідь на вплив інших об'єктів на виході системи [40; 185];
- визначення закономірностей генезису системи (способи і умови утворення, розвитку, функціонування в певному середовищі), що досліджується та проєктивно структурується [21; 102; 108; 185].

Враховуючи структуру аспектів системного підходу до дослідження та проєктивної розробки науково-методичних систем, ми отримуємо гносеологічні умови для визначення таких понять як “система”, “дидактична система”, “структура”, “організація”, “педагогічна система відкритого типу”, “науково-методична система” формування здоров’язберезувальних знань.

Дефініцію поняття “система” ми реалізували на основі наукових праць І. Беха, Л. Виготського, Ю. Бойчука, В. Григоренка, І. Малафіїка, В. Спицнедаля, Х. Хеккаузена, в яких аргументовано доводиться, що система є найважливішою властивістю об’єктивної реальності, матерії, свідомості, мислення, психомоторного здоров’я, духовності, пізнавальної, психомоторної діяльності людини. Ця характеристика поняття “системи” знаходить коректний науковий вимір в узагальненні, що сформульоване О. Шевчук. Система, за її твердженням, це порядок, зумовлений планомірним розташуванням частин, стрункий ряд, зв’язне ціле, сукупність частин, пов’язаних спільно функцією. Сутність поняття має тісний зв’язок з поняттями “цілісність”, “структура”, “зв’язок”, “елементи”, “відношення”, “ієрархічність”, “підсистема” [206; 208].

Отже, враховуючи наведені аргументи, поняття системи ми розглядали як родові, що відображає множинність елементів, що утворюють єдність завдяки загальносистемним властивостям. Нові якості системи є відображенням та результатом їх функціональної взаємодії, інтеграції та реалізації структурних компонентів з їх властивостями як цілісного утворення.

У контексті викладеної дефініції поняття, ми сформулювали сутність поняття “дидактична система” як сталу єдність цілей, змісту психолого-педагогічних механізмів, засобів і методів навчання, структура якого визначає його тип, що знаходить розвиток в умовах сутності такого поняття як “науково-методична система” формування здоров’язберезувальних знань у процесі занять фізичною культурою. Розвиток та трансформацію дидактичної системи у науково-методичну систему формування здоров’язберезувальних знань ми розуміємо як цілісно структуроване педагогічне утворення, структурними компонентами якого є цілі здоров’ярозвивальної практики суспільства в

системі освіти; раціональні методи, педагогічні технології, алгоритми ефективної діяльності; системні наукові дослідження, психолого-педагогічний моніторинг; механізми управління освітньо-оздоровчими процесами; критерії оцінки здоров'язбережувальних знань; соціокультурні ситуації та мотиватори духовно-ціннісного ставлення учнів до особистісного здоров'я та фізичної культури суспільства і особистості.

У контексті викладеної сутності понять, встановлених їх логіко-семантичних зв'язків, поняття “структури” педагогічної системи ми розглядали як послідовність, позиціонування, іманентність і єдність структурно-функціональних компонентів, що обумовлюється змістом цілей і завдань здоров'язбережувальної діяльності суб'єктів фізичної культури. Компоненти науково-методичної системи (типи уроків, форми позакласної роботи, позашкільні форми рекреації і фізичної культури, форми сімейного фізичного виховання, фізична культура в умовах дозвілля тощо) інтегруються на основі таксономічно визначеної [39] мети її проєктивної розробки та функціонування в освітньо-виховному середовищі, яка виконує системоутворюючу функцію [2; 128], диференціє цілісність системи на підсистеми.

Сутність поняття “підсистема” розглядалось як продукт цілеспрямованого трансформування поняття елемент (компонент) системи у відносно автономну структуру з низкою специфічних функцій в ендогенному середовищі [39; 175; 185], що зберігають інтегральні властивості педагогічної системи (підсистема методів навчання і функціонального психосоматичного розвитку, підсистема управління, зворотного зв'язку тощо).

Структура логіко-семантичного поля дослідження дозволяє визначити сутність понять “відношення”, “зв'язок”, “рівень здоров'язбережувальних знань”, “формування”.

Так, поняття “відношення” (ставлення) розглядали як фіксоване взаєморозташування (на основі певного контрольно-оцінного критерію) суб'єктів, об'єктів, явищ, процесів та їх властивостей, їх позиціонування в

свідомості людини [2; 39; 175]. Це поняття відображає одну з характеристик рівня сформованості системи здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою [39; 40; 128], яка не ототожнюється з мотивами діяльності, а розглядається як ознака філософсько-культурологічної та суспільно-соціальної компоненти особистості [2; 7; 8; 14; 40; 128; 208].

Аналіз структурно-функціональних зв'язків компонентів педагогічних систем, рівень їх сформованості як показників науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою, ми здійснювали на основі наступних понять:

– поняття “зв'язок” розуміли як функціонально-інформаційну взаємодію компонентів педагогічної системи, що обумовлюється метою та завданнями діяльності [2; 3; 14; 40; 175; 192]. Взаємодія цих елементів у цілісній структурі набирає ознаки (одиниця виміру, властивість змінної характеристики тощо) функціонального стану компонентів, підсистем та системи в цілому [41; 103];

– поняття “рівень здоров'язбережувальних знань” розглядали як систему показників, ознак, свідчень, доказів про результати здоров'язбережувальної діяльності учнів в аспекті формування їх саногенного мислення, світогляду [40; 175], культури здоров'я особистості [97; 193];

– поняття “формування” розуміли як керований процес подання прогнозованої форми розвитку учнів, зміни динамічної функціональної структури їх особистості під впливом науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою [38; 183].

Спираючись на фундаментальні наукові праці М. Амосова, П. Анохіна, І. Беха, Ю. Бойчука, В. Давидова, Н. Кузміної, І. Малафіїка, А. Маркової, М. Смирнова, В. Спицнедаль, В. Сухомлинського, В. Тюхтіна, І. Якиманської, які сформулювали та теоретично й експериментально довели гносеологічну сутність системно-структурного підходу у сучасній науці, ми реалізували дефініцію поняття “системно-структурний підхід” до формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. Це

поняття розуміли як комплексне вивчення та проєктну розробку науково-методичної системи у гносеологічному аспекті її цілісності та взаємозв'язку структурно-функціональних компонентів, дослідження кожного компоненту системи у загальному процесі функціонування та розвитку, впливу загальносистемних факторів на кожний елемент, що спрямовується педагогічною практикою на формування здоров'язберезувальних знань як цілісної системи інтегрованих когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних компонентів саногенного мислення, світогляду, здорового способу життя учнів.

Системно-структурний підхід до розробки науково-методичної системи формування здоров'язберезувальних знань дозволяє розглядати системну генезу як організацію систем закритого та відкритого типу [102; 206; 208; 223]. У зв'язку з цим, актуальності набирає сутність поняття педагогічна система відкритого типу, яка, за твердженнями І. Беха, Ю. Бойчука, В. Григоренка, С. Омельченко, Х. Хеккаузена, О. Шевчук, І. Якиманської характеризується низкою системних властивостей, що забезпечують їй здатність до комплементарної інтеграції з іншими освітньо-виховними, фізкультурно-оздоровчими, спортивними, соціальними системами. Ця системна ознака педагогічних структур відкритого типу, за твердженням І. Малафіїка, забезпечує реалізацію трьох рівнів ієрархії системи знань (науку, як системно-виховний предмет; як система знань в галузі фізичної культури; систему знань як здоров'язберезувальне надбання учнів у процесі фізичного виховання), що продуктивно формується за умови застосування самими учнями системного підходу, як методологічного принципу і конкретного наукового методу пізнавальної діяльності [206; 208].

Отже, сформований понятійний та категоріальний апарат дослідження, його логіко-семантичний простір дозволяє здійснити теоретичне обґрунтування

науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування в учнів здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Вихідним методологічним положенням концептуального підходу стала реалізація сутності системно-структурного підходу до проєктивної розробки науково-методичної системи як інноваційної освітньо-виховної та фізкультурно-оздоровчої структури. Теоретичним, організаційно-педагогічним та проєктивним підґрунтям діяльності став зміст сучасної парадигми освіти [14; 15; 119], системно-структурною основою якої є методологічні положення особистісно орієнтованого підходу [14; 15; 59; 80; 183; 215] до структурування системи національної освіти, яка ґрунтується на орієнтації навчання на особистість учня, визнання його рівноправним суб'єктом навчальної взаємодії, на діалог як основу спілкування. У зв'язку з цим, дидактичні принципи та принципи фізичної культури (фізичного виховання) розглядаються у невід'ємному зв'язку із загальнопедагогічними та суспільно-соціальними принципами, що системно спрямовані на розвиток особистості учня. До цих принципів відносимо принцип гуманізації, демократизації, культурологічності, розвивального характеру навчання, діалогізації, здоров'язбережувальної освіти [7; 21; 159; 183], які органічно поєднуються з принципами інклюзивної освіти [37-41; 128] та педагогічної деонтології [27].

Головною ціллю розробки та практичного функціонування інноваційної системи в структурі закладу освіти є:

– формування когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, філософсько-культурологічних компонентів здоров'язбережувальних знань;

– розвиток саногенного мислення, світогляду, психосоматичного здоров'я, фізичної культури особистості, які усвідомлюються як безальтернативна особистісно-соціальна цінність;

– виховання стійких мотивів та потреб до системних занять фізичною культурою і спортом, реалізації здорового способу життя, формування культури здоров'я в контексті соціально-ціннісного самовизначення;

– розвиток активної здоров'ярозвиваючої суспільно-соціальної позиції, що спрямовується на формування в сім'ї, школі, районі, місті, області та суспільстві соціокультурної ситуації духовно-цінніного ставлення до психосоматичного здоров'я, культури здоров'я, здоров'язбережувальних знань і вмінь як особистісно-цивілізаційних цінностей.

Актуальність сформульованих цілей розробки науково-методичної системи, як інноваційного педагогічного явища, ми відносимо до інновації змісту навчання та технологій формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Сучасна парадигма освіти, положення теорії особистісно орієнтованого навчання [14; 128; 152; 183] дозволяють розглядати його сутність як різновид проблемного навчання, що ґрунтується на діалозі, співпраці, співтворчості суб'єктів навчально-виховного процесу [211; 215], принципах структурування інтерактивного навчання, які відображають стратегію навчально-виховної взаємодії партнерів у системах типу “учень \leftrightarrow педагог”, “учень \leftrightarrow учень”, “учень \leftrightarrow мала група”, “педагог \leftrightarrow мала група”, “учень \leftrightarrow освітньо-оздоровче середовище”, “педагог \leftrightarrow освітньо-оздоровче середовище” [14; 40; 128; 211].

Інноваційність та педагогічна продуктивність науково-методичної системи ми прогнозуємо шляхом моделювання її інтерактивних системних ознак, які представлені у додатку А.3.

Викладені ознаки особистісно орієнтованого навчання, структура інтерактивних форм (співробітництво, конкуренція, кооперація) дозволили встановити, що в їх дидактичній структурі ефективно формуються здоров'язбережувальні знання шляхом використання педагогічних технологій реалізації активних методів навчання, індивідуалізації та диференціації впливу освітньо-виховних факторів [40; 41; 58; 105; 215].

На основі сутності та структури здоров'язбережувальних знань, обґрунтованої специфічності освітньо-виховного впливу занять фізичною культурою на розвиток учнів, сформульованої мети та систематизування ознак особистісно орієнтованого навчання, структурування науково-методичної системи ми розглядаємо як процес системної і послідовної взаємодії вчителя фізичної культури та учнів, який спрямований на засвоєння компонентів освітньо-оздоровчої діяльності (рис. 2.1).

Наведена вербально-графічна модель показує, що її системна структура формування здоров'язбережувальних знань забезпечує оптимальну реалізацію суб'єкт-суб'єктних відносин в системах “педагог \leftrightarrow учень”, “учень \leftrightarrow учень”, “педагог \leftrightarrow мала група”, “учень \leftrightarrow мала група”, “педагог \leftrightarrow освітньо-оздоровче середовище”, “учень \leftrightarrow освітньо-оздоровче середовище” [15; 40; 128; 215].

Такий підхід до навчання здоров'язбережувальних знань учнів дозволяє об'єктивно структурувати її функціональні компоненти, які викладено у додатку А.4.

Професійно-педагогічні компетентності фахової майстерності вчителя фізичної культури, що реалізуються у системних діалогово-комунікативних та інтерактивних формах спілкування [14; 15; 39; 183], співпраці, співтворчості, взаємодопомоги [6; 15; 67; 84; 105; 136] з учнями, є потужним фактором фахової рефлексії, науково-культурологічної ідентифікації педагога [193; 198].

Викладені структурно-функціональні компоненти ми інтегрували на засадах концептуальної моделі (рис. 2.2), до змісту якої увійшли вищезначені елементи, що утворюють цілісність, яка відображає інноваційний підхід, продуктивність реалізації дидактичних аспектів розвитку в учнів саногенного мислення, здоров'язрозвиваючого світогляду.

Модель має форму геометричної конфігурації, яка свідчить про домінантність системоутворюючої функції цільового компоненту та конгруентність інших компонентів науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів.

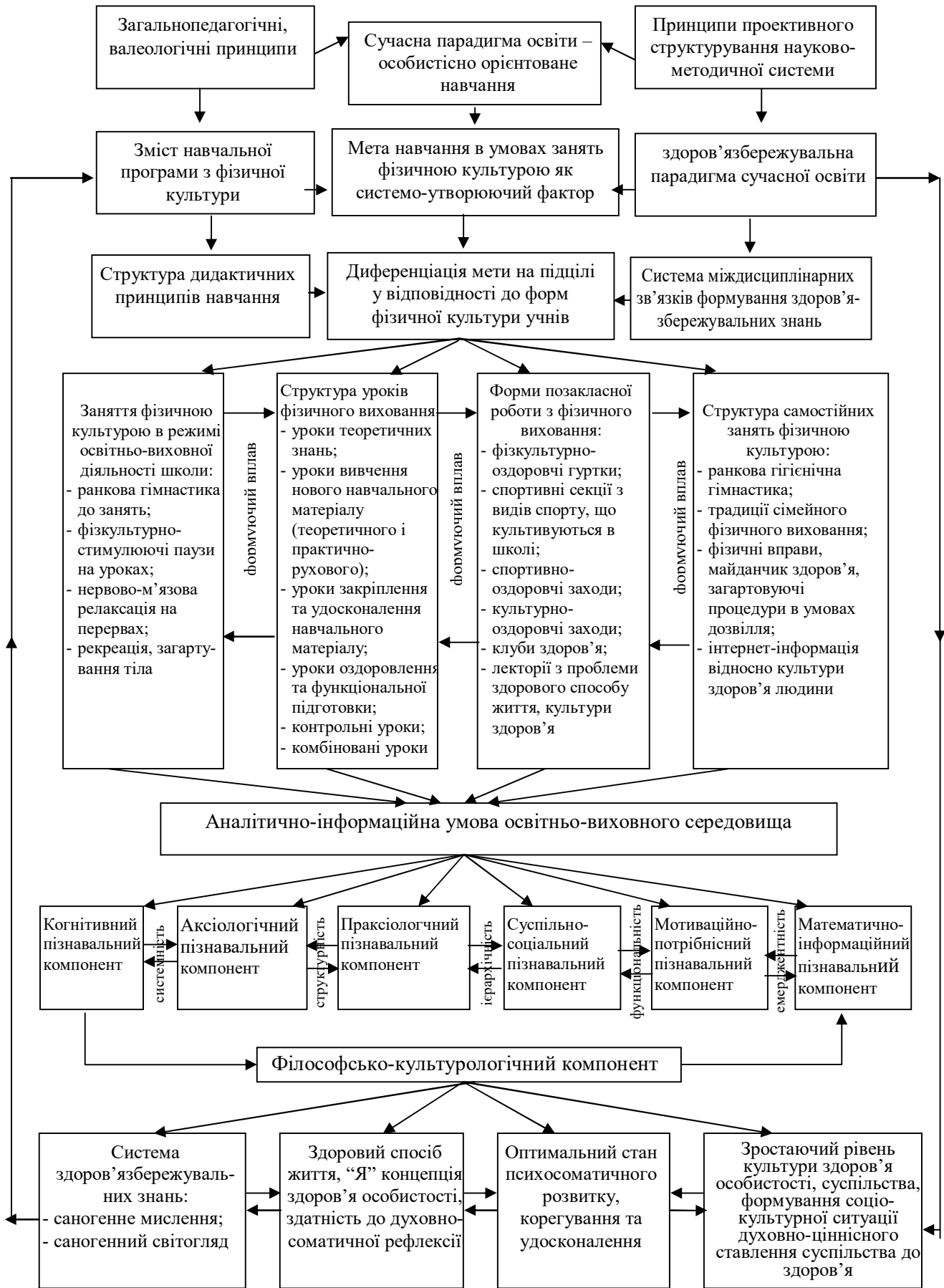

Рис. 2.1. Модель структурування науково-методичної системи формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Примітка: к-1 – цільовий компонент; к-2 – змістовий компонент; к-3 – “суб’єкт ⇔ суб’єктний компонент”; к-4 – організаційно-дидактичний компонент; к-5 – організаційно-управлінський компонент; к-6 – теоретичний та методологічний компонент; к-7 – організаційно-технологічний компонент; к-8 – професійно-дидактичний, критеріально-діагностичний компонент.

Рис. 2.2. Модель системної інтеграції компонентів науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування здоров’язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Аналіз структури, ієрархічності, специфіки структурно-функціональних зв'язків дозволяє встановити низку системних ознак науково-методичної конструкції:

– мета функціонування системи в освітньо-виховному та фізкультурно-оздоровчому просторі школи визначає зміст її структурно-функціональних компонентів;

– конструктивна основа моделі складається з теоретико-методологічного (к-6), організаційно-управлінського (к-5) та організаційно-дидактичного (к-4) компонентів, у площині яких формується змістовний компонент (к-2) системи під впливом її системоутворюючого компоненту (к-1), у структурі якого екстрополятивно реалізуються зв'язки з організаційно-дидактичним, організаційно-управлінським та організаційно-технологічним, що визначають оптимальність стану науково-методичної системи та її дидактичну ефективність;

– інноваційність науково-методичної системи визначається структурно-функціональними зв'язками між суб'єкт-суб'єктивним (к-3), професійно-дидактичним (к-8), організаційно-технологічним (к-7) та змістовним компонентом, які під впливом цільового компоненту (к-1) набирають ознак зворотного зв'язку, що свідчить про взаємодію механізмів управління розвитком та саморозвитком (к-5) системи;

– модельний рівень відображення структурності, ієрархічності, цілісності системи є гносеологічною основою визначення якісних і кількісних характеристик продуктивності різних форм і процесів навчання; регулювання функціональних взаємозв'язків підсистем (компонентів), оперативної діагностики їх протиріччя; встановлення ендогенної та екзогенної її організації як цілісної множини компонентів (підсистем) науково-методичної системи, що проєктивно розробляється та досліджується на модельному рівні.

Отже, синергетичний аналіз ознак моделі науково-методичної системи формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою дозволяє стверджувати, що її цілісність, дидактична спрямованість,

упорядкованість множини досягається на засадах такої властивості відкритої педагогічної системи як інтегративність, в умовах якої досягається цілеспрямована єдність компонентів (підсистем) [13; 41; 103; 122], структурно-функціональне перетворення та розвиток [14; 192; 215], реалізація комунікації, взаємодії системи з освітньо-виховним середовищем.

Модель науково-методичної системи, як теоретична конструкція що відображає сутнісні риси, параметри, компоненти формування здоров'язбережувальних знань учнів дозволяє вивчати, пояснювати, описувати, прогнозувати, розробляти інноваційні педагогічні технології, дидактичні системи на рівні саногенного мислення, здоров'ярозвиваючого світогляду особистості [2; 3; 13; 122; 185]. У зв'язку з викладеним узагальненням, виникає необхідність алгоритмізації процесів розробки (з інноваційними ознаками) педагогічних технологій формування здоров'язбережувальних знань, зміст яких впливає із структури науково-методичної системи.

Процес моделювання науково-методичної системи навчання базувався на фундаментальних наукових працях М. Амосова, М. Берштейна, В. Григоренка, В. Тяхтіна, Х. Хеккаузена, Б. Шияна, які аргументовано довели, що створення моделей, об'єктів-аналогів явищ, процесів, систем, а у нашому випадку це науково-методична система, передбачає відображення структурних та динамічних характеристик, умов функціонування та розвитку, алгоритмів керованого створення та подальшого удосконалення об'єктів дослідження.

Отже, модель навчально-методичної системи ми розглядаємо як загальну дидактичну схему (план) взаємодії суб'єктів навчання, що відображає організаційно-дидактичні зовнішні та внутрішні умови її продуктивного функціонування в освітньо-виховному середовищі школи, які надали системі властивості щодо реалізації оптимальних зовнішніх організаційно-педагогічних умов її функціонування (додаток А.5).

Зауважимо, що одним із соціально-ціннісних результатів навчально-виховного процесу має бути особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я

особистості. Аналогічні цілі й завдання закладені у Держаному стандарті базової та повної загальної середньої освіти як відображення сутності суспільно-соціального замовлення науково-методичній системі формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Аналіз результатів теоретичного дослідження сутності структури здоров'язбережувальних знань учнів, дидактичної специфічності впливу на їх формування занять фізичною культурою, обґрунтування сутності та структури науково-методичної системи формування знань учнів у процесі занять фізичною культурою, змісту моделі проєктивної розробки цієї системи навчання, дозволяє визначити цілі структурування організаційно-дидактичних умов гарантованого досягнення результатів її реалізації.

Як випливає із змісту моделі, в структурі якої іманентно позиціонуються організаційно-дидактичні умови ефективного її функціонування, такими цілями (системоутворюючий фактор) є:

- формування знань щодо системних підходів до пізнання когнітивних, аксіологічних, філософсько-культурологічних характеристик впливу занять фізичною культурою на формування здоров'язбережувальних знань, саногенного мислення, культури здоров'я особистості;

- навчання руховим діям, формування психомоторних здібностей, розвиток механізмів моторно-вісцеріальної та вісцero-моторної регуляції організму, стану резистентності, що утворюють систему ефективної адаптації до суспільно-соціальних, сімейно-побутових, кінезіологічних ситуацій буття;

- формування інтеріоризованих особистісно-соціальних цілей та мотивів щодо здоров'язбережувальних знань, як конструктивної духовно-ціннісної основи виховання здорового способу життя, розвитку оптимального стану психосоматичного здоров'я, культури здоров'я, здатності до соціально-ціннісного самовизначення та ефективної самореалізації;

- створення соціокультурної ситуації духовно-ціннісного ставлення до психосоматичного, духовного і соціального здоров'я як безальтернативної особистісно-цивілізаційної цінності людини.

У контексті викладених цілей **першу організаційно-педагогічну умову** ми розглядали як систематизацію інноваційних засобів і методів навчання, педагогічних, соціальних, психологічних, професійно-педагогічних, організаційно-управлінських, фізкультурно-оздоровчих, валеологічних, екологічних, ергономічних, психологічних чинників, що впливають на суб'єктів освітньо-оздоровчого процесу для підвищення його продуктивності на рівні цілеспрямованого розвитку розуміння характеристик системи, як базового засобу пізнавально-оздоровчої діяльності в когнітивному, аксіологічному і праксіологічному аспектах.

Ця умова передбачала формування в учнів розуміння впливу фізичних вправ, рухових дій, психомоторних здібностей, фізичних навантажень, стану психомоторного здоров'я як психосоматичних явищ, що мають системну організацію з наступними системними атрибутами:

- біомеханічна структура фізичної вправи з різних спортивно-педагогічних дисциплін (гімнастика, легка атлетика, спортивні та рухливі ігри, плавання тощо) є динамічною системою просторових, часових, просторово-часових, координаційних, динамічних компонентів рухової діяльності, що мають соціальну актуальність на рівні системної структури фонду життєво-конструктивних рухових дій, які формуються у процесі соціальної практики (навчання, професійно-трудова орієнтація, соціально-трудова самовизначення, професійна освіта, фізична культура і спорт, фізична й соціальна реабілітація);

- структура фізичних навантажень різної психомоторної спрямованості (силові, швидкісні, швидкісно-силові, рухливість суглобів, анаеробна та аеробна витривалість), інтенсивності (від малої до максимальної) та обсягу (кількість повторів фізичної вправи, навантаження) має системну організацію, елементи якої підлягають індивідуальному кількісному і якісному визначенню з метою адекватного впливу на психомоторний розвиток, нервово-м'язову працездатність, стан психосоматичного здоров'я, резистентності організму суб'єктів фізичної культури;

– різноманітні форми фізичної культури (уроки фізичного виховання, фізична культура в режимі освітньо-виховної діяльності школи, позакласні форми фізичного виховання, рекреація, самостійні заняття фізичною культурою в умовах дозвілля тощо) мають системну організацію, що реалізується як компонент фізичних вправ, навантажень, екологічних, середовищних, загартовуючих факторів, соціально-педагогічних умов.

Засвоєння викладених атрибутів системи фізичного виховання, наскрізним вектором змісту якого є особистісно орієнтоване формування здоров'язберезувальних знань, включає розуміння співвідношення понять “компонент” та “елемент” системи, як категорії пізнавальної діяльності.

Висвітлення цього аспекту ми базували на наукових працях О. Шевчук, яка переконливо довела їх сутність у процесі формування пізнавально-оздоровчої діяльності учнів, використання характеристик системи як навчальних категорій фізичної культури, як соціально-культурного явища у когнітивному, аксіологічному і практиологічному дискурсі.

Про елементи системи говорять тоді, коли вже діє система, а її складові, частіше – це вже елементи. Кожен елемент системи виконує певні функції і тим самим вносить конкретний внесок у створення системи. Щодо компонента системи, то це матеріал, з якого має бути “побудована” система [206; 207; 208]. У відповідності до викладеного узагальнення, яке ми повністю поділяємо та використовуємо, “здоров'язберезувальні знання” ми розуміємо як психолого-педагогічну конструкцію когнітивних, аксіологічних, практиологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних компонентів, а у ситуації розгляду структури системи, як персоніфікованої та суспільно-соціальної цінності. Отже, повний комплекс її складових набуває ознак елементів педагогічної системи.

У цих організаційно-дидактичних умовах науково-методична система формує в учнів здатність до розуміння понять “взаємозв'язок”, “функціональна структура”, “властивість”, “цілісність” “ієрархічність” тощо, на засадах яких учні пізнають особистісно-соціальну, психомоторну, психосоматичну,

філософсько-культурологічну цінність фізичної культури та здоров'язбережувальні знання. Здоров'язбережувальні знання, рухові навички і вміння, психомоторні і психосоматичні досягнення, здоровий спосіб життя мають системну архітектуру, формування якої вимагає здоров'язбережувальної цілеспрямованості, самоактуалізації, працьовитості, наполегливості, систематичності занять, співпраці, співтворчості, взаємодопомоги партнерів, здатності до духовно-соматичної рефлексії та здоров'язбережувальної ідентифікації.

Отже, викладена когнітивна, аксіологічна, праксіологічна сутність організаційно-дидактичної умови функціонування науково-методичної системи формування пізнавально-оздоровчої діяльності учнів дозволяє стверджувати, що система здоров'язбережувальних знань, яка впливає із усвідомленої учнями духовно-соматичної сутності та особистісно-соціальної цінності занять фізичною культурою, спонукає їх до творчої діяльності в умовах уроків фізичного виховання, форм фізичної культури в режимі освітньо-виховної діяльності школи, форм позакласної роботи з фізичної культури, самостійних занять фізичною культурою в умовах дозвілля. Таким дидактичним шляхом досягається системна якість здоров'язбережувальних знань учнів.

У контексті викладеного маємо зауважити, що сприятливою обставиною до реалізації даної умови було те, що навчальна програма з фізичної культури передбачає наступність вивчення теоретичних, психомоторних, функціонально-тренінгових, психосоматичних, контрольних-оцінних розділів, єдність яких відображає системну сутність освітніх стандартів, на якісний рівень яких орієнтує система формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Сутність умови, її відповідність змісту навчальної програми, дозволили науково-методичній системі продуктивно реалізувати особистісно орієнтований підхід до структурування її дидактичних компонентів (к-1, к-2, к-3, к-4, к-5, к-6, к-7, к-8).

Як впливає із сутності системно-структурного підходу до розробки науково-методичної системи навчання та організаційно-дидактичних умов її функціонування, перша з них забезпечує ефективну реалізацію особистісно орієнтованого розвитку в учнів знань та здатності використовувати системні ознаки у процесі пізнавально-оздоровчої діяльності в різних формах фізичної культури. Структура проєктивної моделі має стрижневе значення її теоретико-методологічного компоненту (к-6), що дозволило реалізувати особистісно орієнтований підхід до формування здоров'язбережувальних знань учнів.

У процесі впровадження науково-методичної системи, особистісно орієнтований підхід ми реалізовували як систему навчання, що організується на засадах поваги до особистості учня, врахування особливостей індивідуального психомоторного, психосоматичного, морально-етичного, духовного розвитку, стану психофізичного, духовного і соціального здоров'я, ставлення до учня як до свідомого, відповідального, дисциплінованого, працьовитого суб'єкта освітньо-оздоровчої взаємодії, як неповторної особистості, яка усвідомлює свою гідність, громадянські обов'язки, поважає інших людей [6; 14; 15; 37-41; 128; 215].

Спираючись на наукові праці К. Баханова, І. Беха [14; 15], В. Григоренка [30; 41], І. Якиманської [215], ми маємо змогу структурувати підсистему факторів особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. До цієї підсистеми, на рівні як дидактичних чинників, так і факторів організаційно-дидактичної умови, увійшли наступні концепти особистісно орієнтованого навчання:

- подання здоров'язбережувальних знань спрямовується не тільки на розширення їх обсягу, структурування і узагальнення, а й на формування системи, саногенного мислення, здоров'язбережувального світогляду, надання знанням інструментальності, компетентнісної сутності;

- узгодження здоров'язбережувальних знань на рівні їх структурних елементів та системної організації з пізнавально-життєвим, фізкультурно-

оздоровчим досвідом учнів, рівнем здоров'язбережувальних ціннісних орієнтацій та мотивації до здорового способу життя;

– стимулювання до системної пізнавально-оздоровчої діяльності учнів у процесі занять фізичною культурою, систематичне спонукання до самоосвіти, саморозвитку, здорового способу життя, психофізичного, психосоматичного, духовно-соціального надбання здоров'язбережувальних знань з усвідомленням ієрархічності, функціональності, емерджентності;

– органічне поєднання змісту індивідуалізованого формування в учнів техніки фізичних вправ із різних спортивно-педагогічних дисциплін з теоретичною аргументацією таких їх психомоторних, біомеханічних, психофізіологічних, ергономічних, педагогічних елементів як координаційна структура, сенсорні механізми, загальний ритм рухової дії, домінуючі фізичні якості, самоконтроль, етапи і фази формування, критерії визначення якості сформованої рухової навички і вміння на рівні динамічного стереотипу, який має системну структуру, що формується під впливом освітніх, соціальних, оздоровчих, культурологічних, особистісних факторів.

У контексті викладених ознак особистісно орієнтованого навчання, як складового фактору першої умови функціонування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів, ми вважаємо буде доцільно звернутися до наукових праць В. Григоренка, який аргументовано довів, що освітньо-виховна феноменологія особистісно орієнтованого навчання полягає в тому, що партнерська взаємодія, співтворчість, взаємоактуалізація суб'єктів процесу, систематична психолого-педагогічна підтримка педагогом пізнавальної діяльності створюють такі організаційно-педагогічні умови, які детермінують домінантне виявлення системного підходу до сприйняття, усвідомлення, розуміння суспільно-соціальних явищ, об'єктів, що вивчаються, практичних навичок і вмінь, форм співпраці, оптимістичних стратегій поведінки учнів, їх соціально-ціннісного самовизначення [37; 128].

Особистісно орієнтований підхід до навчання у структурі науково-методичної системи, як її теоретико-методологічний компонент та складовий

фактор першої умови, забезпечує інтенсивне формування такої властивості здоров'язбережувальних знань учнів, як емерджентність. Ця властивість, за твердженням О. Шевчук [206; 208], в системі здоров'язбережувальних знань відображає особистісно-соціальну цінність, як система знань, умінь, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних уявлень, понять, переконань щодо здоров'язбережувального впливу занять фізичною культурою на розвиток психосоматичного, психофізичного, духовного, соціального здоров'я, формування здорового способу життя, культури здоров'я особистості.

Викладена аргументація щодо ціннісної характеристики системної властивості здоров'язбережувальних (емерджентна властивість) знань дозволяє більш розгорнуто розглянути емерджентну властивість з урахуванням специфічності впливу занять фізичною культурою на формування знань учнів.

Усвідомлення системної структури явищ фізичної культури, спорту, змагальної діяльності, загартовуючих природних факторів, валеологічних умов занять фізичними вправами, дозволяє ефективно здійснювати пізнавально-оздоровчу діяльність на рівні формування здоров'язбережувальних знань, елементами засвоєння яких є:

- розуміння сутності та системної структури, ієрархічності, функціональності, емерджентності, здатності учнів наводити приклади фізичних вправ, які формують психофізичне, психосоматичне, духовне, соціальне здоров'я людини;

- відтворення знань (при повторному нагадуванні учень відповідає “так” чи “ні”); репродуктивне відтворення; імітаційне відтворення; реконструктивне відтворення; відтворення з елементами моделювання; відтворення в умовах розумово-конструктивного вивчення техніки фізичних вправ як психомоторної, біомеханічної та біокеніматичної системи, фаз рухової дії, як її елементів, етапів та циклів формування індивідуалізованого варіанта на рівні рухового навичку, вміння;

– застосування знань у варіативних ситуаціях вирішення рухових завдань соціального, спортивно-змагального, професійно-прикладного, оздоровчого, корекційно-реабілітаційного, духовно-естетичного, психомоторного, психофізичного, функціонально-тренінгового змісту; використання раніше засвоєного алгоритму вирішення стандартних та ситуативних рухових завдань силового, швидкісного, швидкісно-силового характеру; завдань, динамічним елементом яких є спритність, рухливість суглобів, анаеробна і аеробна витривалість; реалізація сформованих психомоторних механізмів “позитивного переносу” рухових навичок та вмінь з одного виду рухової дії на інший, мінімізація проявів “негативного їх переносу”.

Отже, особистісно орієнтований підхід до реалізації науково-методичної системи забезпечує ефективну цілеспрямовану пізнавально-оздоровчу співпрацю та співтворчість учителя фізичного виховання, викладача-тренера та учнів у процесі занять фізичною культурою.

У контексті викладеної аргументації, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що особистісно орієнтоване навчання забезпечує формування розуміння системного впливу засобів фізичної культури на динаміку психомоторного, психосоматичного, психофізичного розвитку з урахуванням вікових і статевих особливостей, умов життя і навчання, організації фізичної культури в умовах дозвілля.

Усвідомлення учнями системно-структурного підходу до пізнання здоров’язбережувального впливу систематичних занять фізичною культурою набуває в науково-методичній системі інтеріоризованої інструментальної функції (розуміння, відтворення, застосування знань):

- так, у 5-6 класах учні мають бути здатні об’єднати елементи здоров’язбережувальних знань на засадах мети занять фізичною культурою в аспекті аксіологічної, праксіологічної, суспільно-соціальної та мотиваційно-потрібнісної сутності;

- у 7-8 класах – володіти знаннями, що описують, пояснюють, прогнозують, інтерпретують, моделюють функції і рівні ієрархії здоров'язбережувальних знань, сформованих у процесі занять різними формами фізичної культури; науково-практичною аргументацією щодо елементів моторно-вісцеральної та вісцero-моторної регуляції життєдіяльності організму, в структурі якої фізичні навантаження виконують тренінгову функцію по відношенню до нервово-м'язової, дихальної, гуморальної системи, системи кровообігу, імунної системи тощо; щодо системного впливу занять фізичною культурою; самоконтролю психофункціонального стану, профілактики перенапруження, травматичних уражень у процесі занять фізичною культурою; складати комплекси фізичних вправ (з елементів гімнастики, легкої атлетики, спортивних і рухливих ігор, плавання, лижної підготовки тощо) для самостійних занять в умовах дозвілля;

- у 9-му класі – мають бути здатними на руховому та інтелектуальному рівнях утворити системну емерджентну властивість із реляційним (зворотний вплив) впливом здоров'язбережувальних знань на формування особистості, яка усвідомлює соціальну цінність фізичної культури, психофізичного, психосоматичного, духовного, соціального здоров'я людини, здорового способу життя; освітньо-оздоровчий вплив занять фізичною культурою як духовно-фізичний фактор підготовки до життя, соціально-ціннісного самовизначення, особистісно-суспільної самореалізації, в умовах яких здоров'язбережувальні знання усвідомлюються (інтеріоризаційно) як безальтернативна особистісно-цивілізаційна цінність.

Отже, особистісно орієнтоване навчання, як структурний елемент науково-методичної системи і компонент організаційно-дидактичної умови, дозволяють дійти висновку, що цей тип формування здоров'язбережувальних знань, мислення учнів у процесі занять фізичною культурою забезпечує продуктивний розвиток як гносеологічних інструментів пізнавально-оздоровчої діяльності, виховання здорового способу життя, культури здоров'я особистості.

Викладений висновок підкріплюється фундаментальними узагальненнями І. Беха, який аргументовано довів, що особистісно орієнтоване навчання і виховання, як соціально-педагогічна система (або компонент педагогічної системи), ставить за мету розвиток вищих моральних, духовних та психофізичних цінностей особистості, має зважати, з одного боку, на диференційований аспект розвитку дитини, її специфіку, а з другого – на культурно-нормативні характеристики розвитку дитини у кожному віковому періоді. Тому-то система національної освіти повинна навчитися проєктувати, формувати духовне (психофізичне) зростання сучасної дитини, що можливо реалізувати лише у найтіснішому зв'язку з психологією [14, с. 3-4], теорією і методикою навчання та системою фізичної культури особистості.

Такий методологічний підхід дає нам підстави сподіватися та прогнозувати, що досяжним є мета гармонійного розвитку вихованця, його здатності до пізнавально-оздоровчої діяльності, які будуть системно оптимізувати соціально-духовну інтеграцію у повноцінне суспільне життя при збереженні особистісної автономії [14; 15; 40; 128].

Другою організаційно-педагогічною умовою функціонування науково-методичної системи, ми визначили формування в учнів розуміння психофізичного здоров'я, сутності здоров'язбережувальних знань як системи, що утворюється під інтегрованим впливом занять фізичною культурою у складі духовного, соціального і психічного здоров'я особистості. Цей процес є складним [40; 103; 129] і тому потребує відповідної науково-методичної системи та алгоритму навчання, що базується на концептуальній основі інтегрованого підходу до його структурування та розробки факторів, які складають зміст даної умови.

Сутність концепції інтегрованого навчання полягає в тому, що провідна його мета передбачає формування у суб'єктів освітньо-виховного процесу ментально опосередкованих зв'язків у системі здоров'язбережувальних знань і вмінь, які формуються під впливом занять фізичною культурою [14; 72; 128; 169; 192; 218]. При цьому І. Бех, В. Горащук, В. Григоренко, О. Дубогай,

В. Кінденко, С. Омельченко, К. Heinermann аргументовано доводять, що основними дидактичними факторами розвитку ментально-опосередкованих зв'язків саногенного мислення та світогляду є:

- особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувального утворення науково-методичної системи знань, вплив якої розвиває системне мислення, здатність до системної пізнавально-оздоровчої, фізкультурно-профілактичної та спортивної діяльності; реалізує інноваційні соціально-педагогічні технології формування знань, здорового способу життя, культури здоров'я особистості [14; 41; 52; 128];

- науково-методична система має забезпечити трансформацію диференційованого впливу занять фізичною культурою на синергетично-інтегрований, в основі якого макро-мета особистісно орієнтованого формування психофізичного, психосоматичного, духовного, соціального здоров'я особистості, її здоров'язбережувальної ментальності [53; 128; 221];

- зв'язки між елементами здоров'язбережувальних знань як системи, виникають тільки за умови інтегрального впливу різноманітних форм фізичної культури (типу уроків фізичного виховання, форм позакласної роботи, форм самостійних занять фізичною культурою, рекреація тощо) на формування чітко визначених компонентів знань, які формують кумулятивний ефект системних знань учнів [38; 40; 41; 72; 128; 218].

Викладені концептуальні положення щодо формування системи здоров'язбережувальних знань спонукали до побудови моделі, що забезпечує достовірність теоретичного обґрунтування об'єкта дослідження (рис. 2.3).

Аналіз синергетично-інтегрованої структури представленої моделі формування системи здоров'язбережувальних знань дозволяє стверджувати, що такий дидактичний підхід спонукає учнів до систематичних занять фізичною культурою, в умовах яких виникаючий кумулятивний результат виконує регулятивну функцію їх пізнавально-оздоровчої діяльності на рівні усвідомлення системної структури навчально-виховного процесу, що інтегрується шляхом цілеспрямованого розвитку компонентів знань.

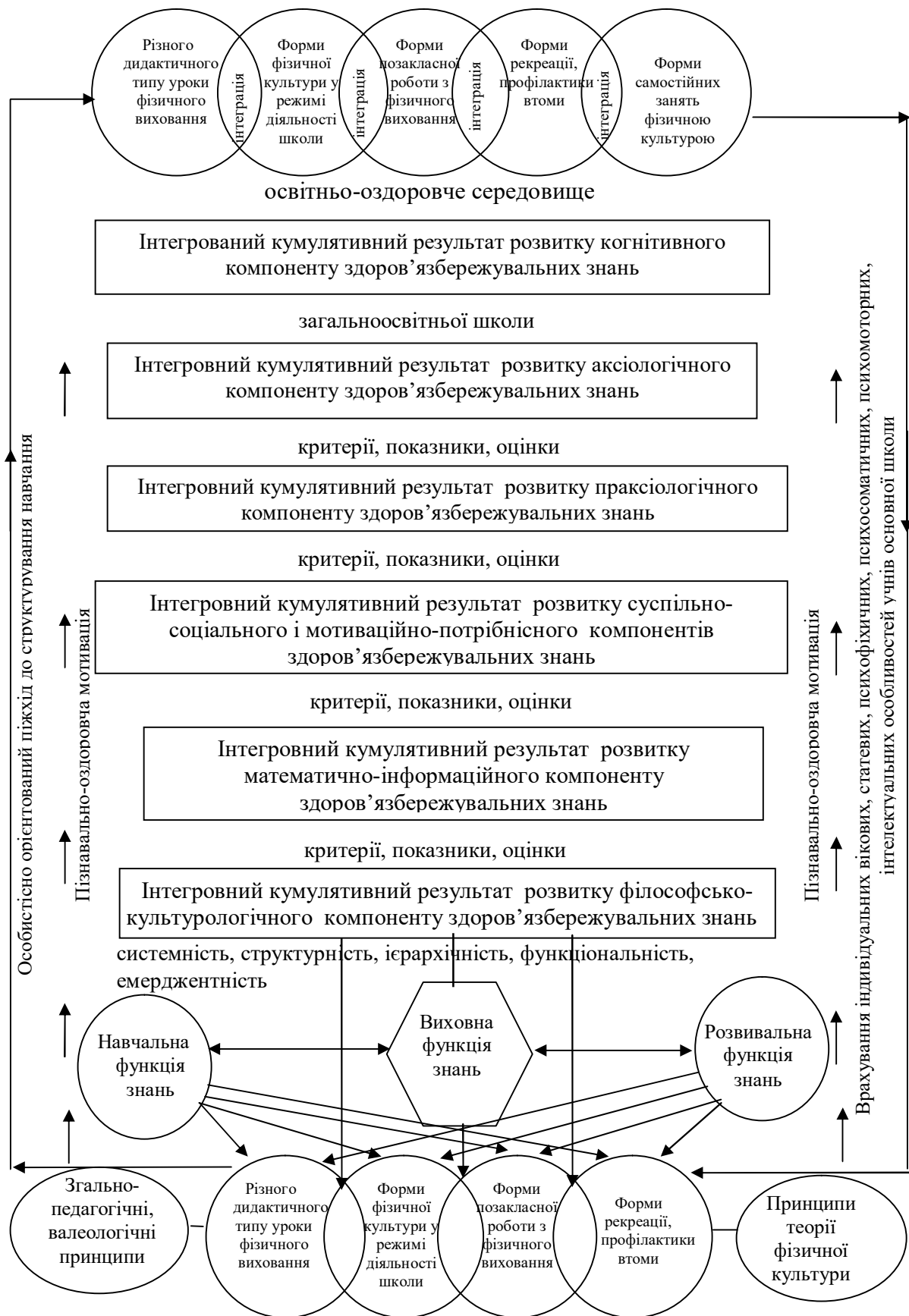

Рис. 2.3. Модель інтегрованого формування системи здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Інтерактивний вплив різних форм фізичної культури формує в учнів стійкі переконання щодо системно-структурної організації біологічних, соціальних, духовно-культурологічних форм життя людини, суспільства, які оперативно-ситуативно підкріплюються послідовною взаємодією вчителя й учнів, їх актуалізацію в умовах співпраці, співтворчості, що спрямовуються на засвоєння компонентів здоров'язберезувальних знань, змісту освіти [5; 183].

Упродовж навчального дня на учнів впливають навчальні, оздоровчі, розвивальні, виховні фактори, які є функціями здоров'язберезувальних знань, що входять до змісту уроків фізичного виховання, форм фізичної культури, форм позакласної роботи, рекреації та самостійних занять в умовах дозвілля. Інтеграція впливів змісту форм фізичної культури досягається шляхом системного планування, організації, контролю, регулювання, стимулювання, корегування кумулятивного результату навчальної, розвивальної, оздоровчої, виховної реалізації означених форм, що особистісно орієнтовано впливають на формування здоров'язберезувальних знань учнів (додаток В.1).

Інтегрована форма навчання забезпечує продуктивну реалізацію та формування здатності учнів до розуміння здоров'язберезувальної сутності занять фізичною культурою шляхом когнітивно-праксіологічного дискурсу: від цілого до частин, і потім знову до цілого (встановлення змістовних, причинно-послідовних, логіко-семантичних, моторно-вісцеральних та вісцеро-моторних зв'язків) у пізнавально-оздоровчій площині навчального, розвивального, оздоровчого, виховного впливу занять фізичною культурою на формування в учнів здоров'язберезувальних знань, які за аргументованим твердженням В. Григоренка [40; 41] є потужними соціально-педагогічними конструкторами саногенного мислення, світогляду, здорового способу життя, що розвиваються, виховуються і практично реалізуються як система цінностей особистості, як особистісно-соціальний продукт здоров'язберезувальної освіти.

Третю організаційно-педагогічну умову науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою ми обґрунтуємо на засадах теоретичних

положень Ш. Амонашвілі, І. Беха, Ю. Бойчука, Л. Виготського, В. Григоренка, Л. Дзюбко, І. Зимньої, А. Маркової, С. Омельченко, В. Сухомлинського, Х. Хеккаузена, О. Шевчук, які довели, що одним із визначальних факторів ефективності науково-методичних систем, педагогічних технологій, дидактичних методів та підходів є навчально-пізнавальна мотивація учнів, яку вчені розглядають як сукупність багаторівневих, неоднорідних спонукань до системної навчальної, пізнавальної, виховної, оздоровчої, фізкультурно-спортивної діяльності. Цей тип мотивації структурується як система, що включає особистісні та соціальні мотиви, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, ідеали, прагнення, духовно-моральні настанови, емоції, норми та стратегії інтеріоризованої навчально-пізнавальної діяльності учнів [75; 105; 192; 208].

У контексті викладеної аргументації поняття “мотив” формування здоров’язбережувальних знань ми розглядали як внутрішнє спонукання особистості до системної діяльності у сфері пізнавально-оздоровчої практики, що передбачає формування здоров’язбережувальних знань, вмінь, здорового способу життя, культури здоров’я, які усвідомлюються як особистісно-соціальна цінність, що задовольняє освітньо-виховні потреби та є духовно-соматичною основою самовизначення і особистісно-суспільної самореалізації.

Сутність викладеного поняття, фундаментальні наукові праці з мотивації пізнавально-оздоровчої діяльності [105; 128; 192; 206], аналіз педагогічного досвіду здоров’язбережувальної практики [9; 18; 29; 38; 59; 83; 111; 144-152] дозволили у структурі науково-методичної системи сформувати її мотиваційно-потребнісний компонент, який іманентно позиціонується як інтеграційний, що включає підсистему природних, соціальних, особистісних, фізкультурно-оздоровчих, духовно-ціннісних та освітньо-виховних чинників, які спонукають учнів до системних занять фізичною культурою; свідомої співпраці та співтворчості з вчителем фізичного виховання, однолітками; реалізації фізкультурно-оздоровчої спрямованості особистості, здатної до значних зусиль, наполегливості та працьовитості у формуванні здоров’я, здоров’язбережувальних знань, здорового способу життя.

У структурі науково-методичної системи прогнозували позитивний вплив занять фізичною культурою на формування наступних пізнавально-оздоровчих мотивів:

– пізнавально-оздоровчі мотиви спрямовувались на вирішення завдань фізичної культури в аспекті суспільно-соціальної та особистісної цінності, філософсько-культурологічної актуальності здоров'язбережувальних знань та вмій [9; 14; 37-41; 46; 105];

– навчально-пізнавальні мотиви спрямовувалися на реалізацію самостійної пізнавально-оздоровчої діяльності, актуалізацію здоров'язбережувальних знань як системи цінностей, що формують саногенне мислення, світогляд, психосоматичне, соціальне, здоров'я; усвідомлення здоров'я як безальтернативної особистісно-соціальної та духовно-цивілізаційної цінності [14; 37-41; 128; 183];

– соціальні мотиви передбачали формування духовно-ціннісного ставлення до особистісних здоров'язбережувальних знань як конструкторів психосоматичного, духовного, соціального, психічного здоров'я, фізичної культури особистості, що усвідомлюються як безальтернативне підґрунтя соціально-ціннісного самовизначення, особистісно-суспільної самореалізації [14; 38; 37-41; 128; 183];

– позиційно-спілкувальні мотиви забезпечують формування здатності до здоров'язбережувального спілкування, співпраці, взаємодопомоги, духовно-соматичної рефлексії в системах взаємовідносин “учень ⇔ педагог”; “учень ⇔ учень”; “педагог ⇔ мала група”, “учень ⇔ мала група”, “учень ⇔ освітньо-оздоровче середовище” [8; 9; 39-41; 105; 183];

– мотиви здоров'язбережувальної самоосвіти забезпечують формування здатності та прагнення до організації здорового способу життя; раціоналізації форм інтелектуальної та фізичної праці; реалізації рекреації, форм фізичної культури; загартовування тіла, нервово-м'язової релаксації, профілактики патогенного мислення [4; 39; 40; 41; 128].

Оскільки учні розуміють сутність фізичної культури, як системно-змістовно впливають різні її форми на розвиток психосоматичного, духовного, соціального здоров'я, у чому полягає особистісно-соціальна цінність фізичної культури та результатів її системного впливу, то виникає можливість організувати заняття так, що результати (кумулятивні ефекти) впливу мають виконувати функцію оперативного мотиваційного підкріплення.

Така організація процесу формування здоров'язбережувальних знань, за аргументованим твердженням В. Григоренка [39; 41], забезпечує гарантоване досягнення випереджених результатів пізнавально-оздоровчої діяльності учнів у процесі фізичного виховання [128]. Продуктивність такого дидактичного підходу пояснюється тим, що навчальне, духовне, психосоматичне, змагальне позитивне підкріплення пізнавально-оздоровчої діяльності є потужним фактором розвитку мотиваційно-потрібнісної сфери [40; 128].

У викладеному аспекті вважаємо за доцільне зауважити, що формування в учнів системи здоров'язбережувальних знань, здатності до системного розуміння соціально-педагогічних явищ, таких як психосоматичне здоров'я, духовне і соціальне здоров'я; фізичне виховання, фізична культура; здоровий спосіб життя; фізичні вправи, фізичні навантаження, психомоторні здібності; функціональні системи організму, резистентність організму; нервово-м'язова релаксація; методи навчання фізичних вправ та розвитку фізичних здібностей, нервово-м'язової працездатності тощо, дозволяє шляхом педагогічних технологій ефективно розвивати пізнавально-оздоровчу сферу.

Викладене узагальнення впливає із системної організації науково-методичної системи, в структурі якої її компоненти впливають інтегровано (к-1, к-2, к-3, к-4, к-5, к-6, к-7, к-8) у різних дидактичних комбінаціях, формуючи оперативний кумулятивний результат здоров'язбережувальних знань, психомоторного розвитку, оптимізації стану психосоматичного здоров'я, підвищення рівня нервово-м'язової працездатності, змагальної конкурентноспроможності, зростаючої динаміки самовиявлення, самореалізації та самоствердження, відчуття стану "м'язової радості", які виконують системну

інтелектуально-емоційну функцію інтеріоризованого підкріплення досягнутих освітньо-оздоровчих результатів. Учні усвідомлюють себе не тільки суб'єктом навчання фізичної культури, а й суб'єктом особистісного психосоматичного, духовного і соціального здоров'я, творцем, дослідником у пошуку шляхів, ефективних засобів і методів його розвитку зміцнення та збереження.

Синергетичний та системно-структурний аналіз проєктивних моделей науково-методичної системи навчання в структурі фізичної культури учнів, її прямих та зворотних функціональних зв'язків між компонентами (к-1 ↔ к-2 ↔ к-3 ↔ к-4 ↔ к-5 ↔ к-6 ↔ к-7 ↔ к-8) дозволило розробити іманентно позиціоноване мотиваційно-потребнісне середовище. Наявність такого середовища в педагогічних, соціальних системах відкритого типу за твердженнями Г. Безверхньої, І. Бежа, В. Григоренка, Л. Дзюбко, А. Маркової, М. Смірнова, А. Хуторського, Х. Хеккаузена актуалізує пізнавально-оздоровчу діяльність учнів, що спрямовується на формування здоров'язбережувальних знань, здатності до системного їх використання на рівні навчальної, розвиваючої, оздоровчої та виховної функцій.

У цих дидактичних умовах мотиваційно-потребнісне середовище науково-методичної системи навчання створюється наступним чином:

– учні вивчають особистісний рівень фізичного розвитку, стану психосоматичного здоров'я, аналізують особисті досягнення з певних спортивно-педагогічних дисциплін навчальної програми, критично оцінюють спосіб життя, наявність шкідливих звичок, намагаються скласти систему знань відносно здоров'язбережувального впливу занять фізичною культурою, будують під керівництвом вчителя фізичного виховання власний фізкультурно-оздоровчий профіль [5;128];

– сформована система здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою забезпечує сприйняття ціннісних орієнтацій, цілеутворення, формування здоров'язбережувальних знань, положень і вимог здорового способу життя, культури здоров'я особистості як суспільно-соціальної цінності [39; 40; 128];

– виникнення когнітивної мотивації до здоров'язбережувальної діяльності в умовах занять підкріплюється позитивними результатами розвитку психосоматичного, духовного, соціального здоров'я; психомоторного і фізичного розвитку; розвитку фізичних якостей, фонду життєво актуальних рухових навичок і вмінь; нервово-м'язової працездатності, спортивних досягнень; здоров'язбережувальних знань щодо навчального, оздоровчого, розвивального, виховного впливу занять фізичною культурою і спортом [39];

– отриману ампліфікацію показників позитивної динаміки підкріплення сутності ціннісних орієнтацій, здоров'язбережувальних знань, цілей здоров'язвивальної діяльності у процесі занять фізичною культурою учнями системно аналізується, визначаються спортивно-педагогічні фактори позитивного впливу; встановлюються структурно-функціональні зв'язки, причинно-наслідкові взаємозалежності, кількісні та якісні параметри впливу фізичних вправ й навантажень (атрибутування каузального типу) [128; 192];

– інтеграція компонентів системи здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою, забезпечує психоемоційну інтерпретацію отриманих учнями результатів фізкультурно-оздоровчої діяльності, на засадах якої інтеріоризовано формується кумулятивний, системний ефект мотивації здоров'язбережувальної активності [33; 37-41; 128; 225].

Викладені положення щодо створення мотиваційно-потребнісного середовища переконливо доводять, що ефективність педагогічної системи знаходиться у гносеологічній площині, а саме: системної співпраці та співтворчості вчителя фізичного виховання і учнів; формування розуміння та усвідомлення себе суб'єктом особистого здоров'я; ідентифікації себе як носія не тільки особистісного, а й здоров'я нації, її культури здоров'я; системного формування розуміння, відтворення, застосування здоров'язбережувальних знань в аспекті навчальної, оздоровчої, розвиваючої, виховної, профілактичної та соціалізуючої функції.

Отже, теоретичне обґрунтування науково-методичної системи у гносеологічних аспектах її сутності і структури, специфічного дидактичного

впливу занять фізичною культурою на особистість учнів доводить, що основним соціально-педагогічним напрямом її впровадження є розробка освітньо-оздоровчих технологій формування системи здоров'язбережувальних знань учнів.

2.2. Технологія реалізації науково-методичного алгоритму формування здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процесі занять фізичною культурою.

Історичний та когнітивно-аксіологічний дискурс феномену педагогічна технологія [10; 122; 129; 159; 222] дозволяє констатувати, що ця педагогічна система має понад 300 визначень у залежності від того, як науковці уявляють системність, структурність, функціональність навчально-виховних процесів [56, с. 6]. Логіко-семантичний аналіз сутності поняття “педагогічна технологія”, як дидактичного явища, дозволяє встановити, що їх більшість входить до єдиного “семантичного поля”, доповнює одне одного, є категоріями професійно-педагогічного мислення, основу якого складають семантичні одиниці, що системно відображають сутність мети гарантованого досягнення навчальних, виховних, оздоровчих, розвивальних результатів впливу освітньо-виховної системи на її суб'єктів [14; 37-41; 56; 128; 215].

Як засвідчив аналіз наукових робіт В. Безпалька, Ю. Бойчука, Ю. Васькова, В. Григоренка, М. Кларіна, В. Осіпцова, І. Прокопенко, В. Євдокимова, для ефективного вирішення освітньо-оздоровчих завдань у закладах освіти застосовуються різні педагогічні технології. Саме поняття технологія трактується як сукупність прийомів, застосовуваних у будь-якій справі, майстерності, мистецтві. Отже, термін «педагогічна технологія» відображає сутність педагогічних прийомів, які використовуються у процесі практичної реалізації науково-методичних систем навчання. Однак, існує декілька визначень поняття педагогічної технології. Так, педагогічну технологію визначають як сукупність психолого-педагогічних установок, щодо komponування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів;

як організаційно-методичний інструмент педагогічного процесу [27; 155]. В. Безпалько [11] характеризує педагогічну технологію як змістовну техніку реалізації навчального процесу. На думку Ю. Васькова, педагогічна технологія – це опис процесу досягнення запланованих результатів навчання. І. Прокопенко визначає педагогічну технологію як продуману у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителів. У роботах М. Кларіна педагогічна технологія розглядається як системна сукупність і порядок функціонування особистісних, науково-методичних, інструментальних і методологічних засобів досягнення педагогічних цілей. У контексті викладеного особливої уваги заслуговує наукова позиція В. Григоренка, який поняття педагогічна технологія обґрунтовує як керовану дидактичну систему, що має діагностично визначену мету гарантованого досягнення випередженого освітньо-виховного результату з врахуванням особистісних можливостей суб'єктів пізнавально-оздоровчої діяльності в різних ланках системи національної освіти. При цьому вчений аргументовано доводить, що потрібно створювати організаційно-педагогічні, соціальні, духовно-культурні, інформаційні та валеологічні умови реалізації педагогічних систем, які обумовлюють їх результативність, економічність, ситуативність використання та системно-інтеграційну динамічність [39; 40].

Отже, гносеологічний аналіз понять "педагогічна технологія" дозволяє нам стверджувати, що визначення знаходяться в одному семантичному полі, а саме – педагогічна технологія представляється як системний підхід до створення, застосування, визначення процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємозв'язків, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти. Ознаками такої педагогічної технології є діагностичне цілевизначення, результативність, економічність, алгоритміруемість, проектування, цілісність, керованість, візуалізація. Подальший аналіз літератури [11; 14; 193; 215] дозволяє виділити класифікацію педагогічних технологій та їх види. Педагогічні технології класифікуються:

- за рівнем застосування (загальнопедагогічні, предметні, галузеві, локальні, модульні, вузько методичні тощо) [10; 67; 129];
- за провідним чинником психічного розвитку (біогенні, соціогенні, психогенні) [14; 39; 73];
- за орієнтацією на особистісні структури (інформаційні, операційні, формування) [15; 40; 183; 215];
- за характером змісту і структури (навчальні/ виховні, фізкультурно-оздоровчі загальноосвітні / професійні, гуманістичні / технократичні) [14; 40];
- за організаційними формами (класно-урочні/альтернативні, індивідуальні / групові, диференційоване навчання) [73; 136; 215];
- за формою підходу до дитини (авторитарні, особистісно-орієнтовані, технології співробітництва) [56; 67; 73; 122];
- за переважного (домінуючого) методу (пояснювально-ілюстративні, розвиваючі навчання, проблемно-пошукові, саморозвиткове навчання, інформаційні, комп'ютерні) [10; 11; 129];
- за напрямом модернізації існуючої системи [11; 56; 193];
- за категорією учнів (масова технологія, компенсуюча, технологія роботи з обдарованими тощо) [10; 226].

Серед різноманітних педагогічних технологій виділяються також наступні: інформаційна технологія [10; 67; 129], адаптована система навчання [10; 56], особистісно орієнтовані технології [10; 40; 56], рейтингова технологія [67; 129], ігрова технологія [14; 15; 40; 67], проблемно-розвиваюча технологія [40; 42; 136; 215], технологія модульного навчання [67; 129; 215], здоров'я зберігаюча технологія [41; 159; 169]. Отже застосовуються різні педагогічні технології, в тому числі і в системі фізичного виховання, які спрямовані на підвищення ефективності педагогічного процесу, розвиток дитини, опанування системи знань, адаптації до суспільної діяльності тощо. Поряд з цим зауважимо, що дослідження І. Беха, В. Григоренка, С. Омельченко та інших учених свідчать про те, що для комплексного вирішення навчальних, виховних, розвивальних та оздоровчих завдань, їх поєднання у єдиному освітньому

напрямі, потрібно застосовувати інноваційні науково-методичні системи навчання та їх організаційно-педагогічні технології, тобто різні форми організації педагогічного процесу з використанням технологій навчання, оздоровлення, виховання, соціалізації та управління (менеджменту). Для найбільш ефективного проведення фізкультурно-рекреаційної роботи доцільно застосовувати організаційно-педагогічні технології, які дозволяють ефективно формувати систему здоров'язбережувальних знань, реалізовувати не тільки фізкультурно-спортивні потреби учнів, а й особистісні якості (лідерство, відповідальність, освіченість) [14; 16; 38; 40; 128].

Розкриваючи сутність освітньо-виховних, навчально-оздоровчих, соціально-педагогічних технологій, науковці зазначають, що означена дидактична система – є комплексним підходом до організації навчання, виховання, розвитку, оздоровлення учнів, їх фізичного виховання, який складається з різних методик та форм, метою якого є підвищення мотивації, потреб, інтересу до фізкультурно-оздоровчої діяльності. При цьому мета їх діяльності та організаційна форма навчально-оздоровчого процесу у різних формах фізичної культури визначає відповідну змістовну частину, в якій за допомогою дидактичних освітніх компонентів (методик, системи теоретичних і практичних знань тощо) вирішуються поставлені перед системою фізичної культури цілі та завдання, а також реалізуються інтелектуальні, духовні, морально-етичні потреби учнів [5; 38; 122; 124].

Зростання або зменшення рівня мотивації в учнів є своєрідним індикатором адекватності та оптимальності форм та методів, які були визначені для виконання поставлених завдань, і в першу чергу, це завдання особистісно орієнтованого формування системи здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою. Солідарну позицію з поглядами вище означених вчених демонструє В. Григоренко, який обґрунтував концептуальну структурно-функціональну модель мотиваційно-потребісного підходу до формування системи здоров'язбережувальних знань, особистісної культури здоров'я учнів, розробив алгоритм розбудови педагогічних технологій розвитку

саногенного мислення, психосоматичного здоров'я, здоров'ятворчого світогляду, духовно-ціннісного відношення учнів до особистісного здоров'я як духовно-цивілізаційної категорії [40; 41; 128]. При цьому автор обґрунтував низку системних ознак педагогічних технологій, реалізація яких формує інноваційні освітні, виховні, оздоровчі властивості педагогічних систем відкритого типу, що реалізуються в умовах освітньо-оздоровчого середовища закладу освіти. Такими базовими атрибутами педагогічних технологій, як дидактичних систем, вчений визначає:

- мета розробки та функціонування педагогічної технології (системотворювальний чинник);
- механізми управління педагогічною технологією в етапно-циклічному процесі її практичної реалізації;
- інноваційно структурований педагогічний інструментарій;
- інноваційно регламентовані види діяльності суб'єктів педагогічної технології на рівні “суб'єкт \leftrightarrow суб'єктної” співпраці;
- механізми формування у суб'єктів педагогічної технології мотивації, потреб до формування системи здоров'язбережувальних знань, здоров'ятворчої діяльності;
- очікувані, прогнозовані результати освітньо-оздоровчої діяльності суб'єктів педагогічної технології;
- механізми таксономії та верифікації параметрів;
- підсистема критеріїв оцінки рівнів ефективності функціонування педагогічної технології в освітньо-оздоровчому середовищі [39; 40; 41; 128].

Викладені системні атрибути мають комплементарний взаємозв'язок, вплив якого на свідомість учнів забезпечує розвиток здоров'язбережувальних знань, переконань здорового способу життя, культури здоров'я, мотиваційно-пізнавальної сфери на рівні когнітивної мотивації, мотиваційної інтерпретації результатів діяльності, цілеутворення, самооцінки, духовно-соматичної рефлексії [128, с. 43-44].

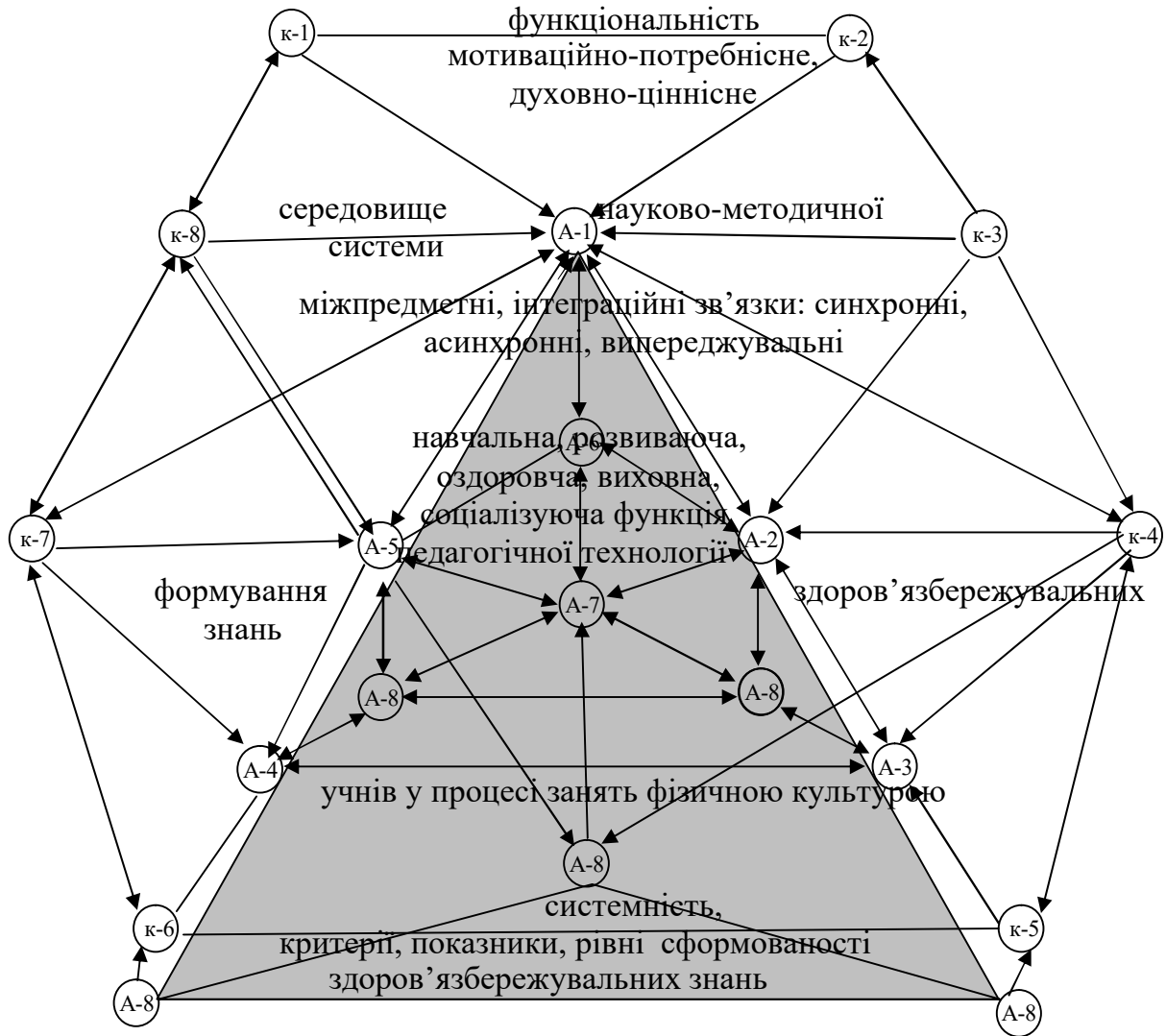
Відтак, маємо констатувати, що впровадження інноваційної науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів є важливою соціально-дидактичною функцією технології.

Отже, на засадах теоретичного дослідження сутності та структури здоров'язбережувальних знань учнів, що формуються у процесі занять фізичною культурою; наукових праць К. Баханова, В. Беспалько, В. Григоренка, В. Давидова, Н. Наволокової, І. Малафіїка, В. Лозової, С. Омельченко, В. Кукушкіна, О. Пометун, Н. Смірнова, Є. Сорокоумової, В. Сухомлинського, Г. Хозяїнова, І. Якиманської представляється можливим здійснити розробку алгоритму реалізації науково-методичної системи.

Доведено, що педагогічні технології, як найвищий рівень науково-практичних досягнень педагогічної думки, є обґрунтованою дидактичною системою, що гарантує випереджене досягнення актуальної навчально-оздоровчої мети [6; 39; 183]. Через чітко визначену послідовність дидактичних дій суб'єктів навчально-виховного процесу [10; 11; 136; 198], що спроектовані (з урахуванням індивідуальних особливостей учнів) на якісне досягнення проміжних цілей і прогнозовано визначених кінцевих освітньо-виховних результатів [99; 103; 183], які усвідомлюються педагогом і його вихованцями як особистісно-соціальний продукт [40; 215].

Дослідження цього аспекту ми базували на реалізації системно-структурного підходу [56; 136; 170; 185; 215], положення якого дозволили нам побудувати модель відображення структурно-функціонального взаємозв'язку дидактичної системи і педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового навчання учнів (рис. 2.4).

Модель будувалася з урахуванням об'єктивно існуючої інтеграційної властивості педагогічних систем відкритого типу [33; 39; 40; 84; 128; 198], яка характеризує структурний взаємозв'язок моделі з оригіналом, до якого вона входить як компонент, який суттєво впливає на формування її відносно автономних властивостей та системних ознак [14; 15; 40; 102].

Примітка:

□ – параметри моделі науково-методичної системи

■ – параметри моделі педагогічної технології

Компоненти науково-методичної системи: к-1 – цільовий компонент; к-2 – змістовний компонент; к-3 – “суб’єкт ↔ суб’єктний” компонент; к-4 – організаційно-дидактичний компонент; к-5 – організаційно-управлінський компонент; к-6 – теоретико-методологічний компонент; к-7 – організаційно-технологічний компонент; к-8 – професійно-дидактичний компонент та контрольньо-оцінний.

Атрибути педагогічної технології навчання: А-1 – цільовий; А-2 – регламентуючий; А-3 – дидактично-інструментальний; А-4 – мотиваційний; А-5 – міжпредметно-інтеграційний; А-6 – управлінський; А-7 – прогностичний; А-8 – контрольньо-оцінний.

Рис. 2.4. Модель відображення структурно-функціональної генези науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Структурні компоненти науково-методичної системи обумовлюють формування системно-структурних зв'язків з базовими атрибутами педагогічної технології як дидактичної системи, що розвивається в її ендogenous середовищі на рівні динамічної функції екзогенної реалізації в освітньо-оздоровчому просторі закладу освіти.

Структура моделі відображає специфічність взаємозв'язків педагогічних систем, які свідчать, що вони мають зворотну будову і характеризують їх змістовну взаємозалежність на рівні організації, розвитку, життєвого циклу, ефективності функціонування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів та її педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового навчання у процесі занять фізичною культурою. Компоненти науково-методичної системи трансформуються у системні атрибути технології навчання, що надає її структурі прогнозовану систему, міцність, функціональність та ефективність щодо реалізації навчальних, розвиваючих, оздоровчих, виховних та соціалізуючих функцій.

Аналіз моделі, її структурно-функціональних зв'язків свідчать щодо утворення у науково-методичній системі підсистем і педагогічної технології, що характеризується низкою системно-дидактичних атрибутів:

А-1) мета та завдання розробки та практичного використання педагогічної технології особистісно орієнтоване та проблемно-ігрового формування в учнів здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою (системоутворюючий фактор дидактичної системи);

А-2) структурований регламент професійно-педагогічної діяльності вчителя фізичного виховання і учнів в умовах педагогічної технології, що реалізується у процесі уроків фізичної культури, фізичного виховання в режимі навчального дня, реалізації форм позакласного фізичного виховання, самостійних занять в умовах рекреації та дозвілля;

А-3) структура педагогічно-оздоровчого інструментарію вчителя фізичного виховання, що забезпечує ефективну реалізацію особистісно

орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів;

А-4) структура дидактико-оздоровчого інструментарію вчителя фізичного виховання, що гарантовано розвиває в учнів мотиваційно-потрібнісну сферу, стійкий інтерес до пізнавально-оздоровчої діяльності, свідому потребу до формування системи здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я особистості;

А-5) механізми дидактико-оздоровчої реалізації міжпредметних зв'язків у освітньому середовищі з метою інтегрованого розвитку саногенного мислення, здоров'язриваючого світогляду, здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, фізичної культури особистості;

А-6) механізми управління педагогічною технологією в умовах ситуативно-навчального функціонування, а саме: вхідна педагогічна діагностика учнів; формування цілей впливу педагогічної технології та їх таксономія; планування; організація; контроль; оцінка; регулювання; корегування, зворотний зв'язок; верифікація цілей навчання на основі визначення рівнів ефективності впливу педагогічної технології;

А-7) очікувані результати впливу педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою з метою виховання здорового способу життя, культури здоров'я особистості;

А-8) підсистема математико-інформаційної оцінки продуктивності педагогічної технології, основу якої складає реалізація структурно-функціональних взаємозалежностей дидактичної системи, а саме: якість здоров'язбережувальних знань учнів на “вході системи” – термін впливу педагогічної технології – якість знань учнів на “виході системи” – корекція та верифікація цілісного компонента педагогічної технології.

Викладені системні атрибути педагогічної технології ми розглядаємо як гносеологічний інструмент визначення логіко-семантичних відносин між науково-методичною системою навчання та педагогічною технологією. Логіко-

семантичні зв'язки цих об'єктів полягають у тому, що науково-методичній системі та її педагогічній технології притаманна ознака предметності, що відображає рівень синергетичності структурно-функціональних компонентів, на засадах якого ми моделюємо й розробляємо з інноваційними властивостями дидактичну технологію особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового навчання. Наступною ознакою представлених зв'язків є еквівалентність структурно-функціональних компонентів дидактичних систем, яка полягає, за твердженням В. Григоренка та В. Тюхтіна, у можливості будувати моделі стратегій пізнавально-оздоровчої діяльності на рівні, за М. Берштейном, “моделі потрібного майбутнього” її особистісно-соціальної практики.

Гносеологічна цінність логіко-семантичних зв'язків між об'єктами, що нами досліджуються та проектуються, за науковою позицією М. Амосова, П. Анохіна, М. Берштейна, В. Григоренка, Х. Хеккаузена, А. Хуторського, І. Якиманської полягає в тому, що вони є методологічним підґрунтям теоретичної та емпіричної інтерпретації, становлення, розвитку, трансформації, інноваційності дидактичних систем.

Викладена аргументація доповнена теоретико-організаційними положеннями принципів дидактичного конструювання систем, що обґрунтовані І. Бехом, В. Григоренком, М. Смирновим, І. Якиманською. Сутність цих принципів полягає в тому, що вони системно, на алгоритмічному рівні, відображають зміст, процесуальність та закономірності розробки й використання педагогічних технологій особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язберезувальних знань учнів.

Система принципів розробки та реалізації педагогічної технології охоплювала процеси інноваційного структурування цієї дидактичної системи, локусного проектування її технологічних ознак, таких як системність, концептуальність, наукова обґрунтованість [14; 40; 128; 129]; структурованість, керованість і відтворюваність [40; 56; 129]; алгоритмічність і запланована ефективність [40; 128]; оптимальність витрат, можливість тиражування та перенесення у нові дидактичні умови функціонування [14; 171]; актуальність у

задоволенні потреб педагогічної практики у формуванні здоров'язбережувальних знань, зорового способу життя, фізичної культури, оптимального стану психосоматичного, духовного, соціального здоров'я учнів [38; 40; 41; 128; 183].

Отже, проєктивна розробка та теоретичне обґрунтування педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування знань у процесі занять фізичною культурою базувалася на основі низки принципів:

принцип прогнозовано проєктивної інноваційності педагогічної технології обумовлює цілеспрямоване її структурування у відповідності до положень сучасної парадигми освіти, основою якої є концепція особистісно орієнтованого підходу до організації пізнавально-оздоровчої діяльності суб'єктів освітньо-виховної практики [128];

- принцип таксономії навчальних, виховних, розвивальних, оздоровчих, пізнавальних, соціалізуючих цілей освітньо-оздоровчого впливу педагогічних технологій, динамічна актуалізація їх структурно-функціональних компонентів з метою гарантованого досягнення результатів пізнавально-оздоровчої діяльності учнів за умови системного врахування їх індивідуальних особливостей [41; 128];

- принцип цілеспрямованого створення у структурі педагогічної технології проблемно-ігрових, розвивальних, емоційно збагачених навчально-виховних, пізнавально-оздоровчих ситуацій, в умовах яких актуалізується системне мислення учнів, здоров'язбережувальні знання, здоровий спосіб життя, культура здоров'я особистості, її ціннісні орієнтації демонструються не як поняття, а як “знання – інструмента”, життєво-соціальні компетентності, вчинки, оцінки, самооцінки, мотиви, пізнавально-оздоровчі потреби [14; 15];

- принцип особистісно розвиваючого спілкування, діалогу, суб'єкт-суб'єктної співтворчості, структурування яких обумовлює вплив на оптимізацію взаємодії суб'єктів пізнавального, навчально-виховного та оздоровчого процесів у системах: “педагог ⇔ учень”, “учень ⇔ учень”,

“педагог ⇔ мала група”, “учень ⇔ мала група”, “учень ⇔ освітньо-оздоровче середовище”, “педагог ⇔ освітньо-оздоровче середовище” [15; 40; 128];

- принцип систематичності аналізу, оцінки, контролю особистісного рівня сформованості когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, філософсько-культурологічних компонентів здоров'язбережувальних знань, стану психосоматичного здоров'я, динаміки розвитку психомоторних здібностей, на засадах яких формується здібність до рефлексії, самоактуалізації, соціально-ціннісного самовизначення, особистісно-суспільної самореалізації, які у структурі педагогічної технології трансформуються у інтеріоризовану й умотивовану пізнавально-оздоровчу діяльність [14; 40; 128];

- принцип синергетично-комплементарного структурування компонентів педагогічної технології, структурно-функціональні зв'язки яких утворюють оптимальну ієрархію у дидактичній системі, лімітуючи її навчально-оздоровчу ефективність в аспекті формування системності загальноосвітніх, здоров'язбережувальних, професійно орієнтованих знань учнів [39; 40; 128];

- принцип кумулятивного впливу диференційно-інтегрованих оптимумів педагогічних факторів на духовний, інтелектуальний, психосоматичний, психомоторний, суспільно-соціальний розвиток особистості регламентує особистісно орієнтований підхід до структурування цільового, мотиваційного, дидактичного, організаційно-управлінського компонентів дидактичної системи формування загальноосвітніх, здоров'язбережувальних, професійно орієнтованих знань учнів [41; 128];

- принцип системного моніторингу динаміки формування загальноосвітніх, здоров'язбережувальних, професійно орієнтованих, духовно-естетичних, морально-правових знань, який регламентує структурування індивідуалізованого педагогічного, психологічного, медико-біологічного контролю і самоконтролю учнів у процесі формування знань, який виконує наступні функції:

а) діагностична – охоплює якісні параметри динаміки етапно-циклічного формування системи знань, реалізації системного психолого-педагогічного супроводу освітньо-оздоровчої діяльності учнів;

б) управлінсько-організаційна – забезпечує на рівні математико-інформаційного компоненту таксономію педагогічних цілей, прийняття управлінських рішень, удосконалення організаційно-технологічних параметрів дидактичної системи;

в) пізнавально-виховна – полягає в тому, що на основі результатів контролю, тестування, моніторингу знань, психомоторних можливостей, психосоматичного здоров'я учні пізнають особистісні здібності, формують систему загальноосвітніх, здоров'язбережувальних, професійно орієнтованих знань, ідентифікують себе як суб'єкта освітньо-оздоровчої практики, як особистість, що здатна до соціально-ціннісного самовизначення та успішної особистісно-суспільної самореалізації;

г) стимулююча – полягає в тому, що позитивні результати контролю, самоконтролю, моніторингу знань, рухових навичок, вмінь, здорового способу життя, культури здоров'я учнів у процесі занять фізичною культурою забезпечують підкріплення ціннісних орієнтацій, здоров'язбережувальної мотивації;

д) корегувальна – реалізується шляхом накопичення даних щодо системної динаміки формування здоров'язбережувальних, загальноосвітніх, професійно орієнтованих знань, на основі яких у структуру педагогічної технології вносяться певні корективи, що забезпечують підвищення продуктивності дидактичної системи [39; 41; 128].

Викладені принципи розробки та практичного використання педагогічної технології [14; 15; 39; 128; 215], результати теоретичного дослідження сутності та структури, специфічності дидактичного впливу занять фізичною культурою на їх системне формування, дані теоретичного обґрунтування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів, аналіз моделі структурування педагогічної технології практичного впровадження в

освітньо-оздоровчу практику, системні атрибути педагогічної технології дозволили нам визначити тип цієї дидактичної системи навчання.

Отже, системно-структурний [2; 3; 13; 185] особистісно орієнтований [14; 40; 128; 136; 183; 215], освітньо-здоров'язбережувальний [40; 41; 64; 98; 122; 124; 150; 183] підхід, концепції системної валеологічної освіти учнів [21; 38; 128; 188; 206; 208], логіко-семантичні взаємозв'язки проєктивних моделей науково-методичної системи формування знань у процесі занять фізичною культурою забезпечили створення гносеологічного підґрунтя синергетичного аналізу системних ознак та властивостей, за якими ми структуруємо педагогічну технологію особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів.

Отже, на основі зазначених концептуальних підходів, маємо підстави для структурування дидактичної системи з ознаками особистісно орієнтованого, проблемно-ігрового навчання, що керовано спрямовується на формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою учнів.

У дидактичній системі інтегровані структурно-функціональні компоненти *особистісно орієнтованого* (організація навчання, в основі якої є неповторна цінність особистості учня, індивідуальне формування здатності до соціально-ціннісного самовизначення, здоров'язбереження, суспільно-особистісної самореалізації), *проблемного* (організація навчання, в основі якої реалізуються ситуації проблемно-пошукової діяльності каузального типу на рівні створення нового знання, творчого мислення, системного підходу до здоров'язбережувального світогляду) та *ігрового* (цілеспрямована організація пізнавально-оздоровчої діяльності учнів за розробленим ігровим сценарієм, в умовах якого актуалізується життєвий досвід, самоорганізованість, прагнення самоствердження, психомоторний інтелект, змагально-пізнавальна, пізнавально-оздоровча діяльність) навчання, сутність якого (цільова, змістовна, організаційно-дидактична, “суб’єкт \leftrightarrow суб’єктна”, організаційно-дидактична, мотиваційно-ціннісна структура) спрямовується на формування знань у процесі занять фізичною культурою.

Встановлений тип педагогічної технології дозволяє нам сформулювати мету функціонування цієї дидактичної системи відкритого типу в освітньо-оздоровчому середовищі закладу освіти. Мету педагогічної технології ми розглядаємо як системоутворюючий фактор, що гносеологічно забезпечує гарантоване досягнення прогнозованих та очікуваних результатів особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Формулювання цілей впливу дидактичної системи ми здійснювали з урахуванням індивідуальних, вікових та статевих особливостей учнів, коли враховували вхідні показники сформованості рівнів здоров'язбережувальних знань, стан психосоматичного здоров'я, психомоторної підготовленості, мотивації, ставлення до занять фізичною культурою.

Мета функціонування педагогічної технології, як відображення структури науково-методичної системи формування знань учнів, у віковому аспекті полягала у формуванні інтересу до систематичних занять фізичною культурою, усвідомленні здоров'язбережувальної цінності впливу фізичних вправ, навантажень, загартовуючих тіло процедур, здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок.

У зв'язку з цим, зміст дидактичної системи обумовлює (як системоутворюючий чинник) низку актуальних підцілей, які у системі "суб'єкт-суб'єктної" співпраці диференціюються на пізнавальні, оздоровчі, розвиваючі, виховні, функціонально-тренінгові, соціалізуючі завдання, що вирішуються в структурі формування здоров'язбережувальних знань учнів:

- розвиток пізнавально-оздоровчих здібностей, максималізація та актуалізація індивідуальності у процесі занять фізичною культурою;
- розвиток фізичних здібностей з аргументацією щодо їх визначального впливу на резистентність організму, значущості для інтелектуальної й психомоторної працездатності;

- індивідуальне формування (шляхом навчання) фонду життєво важливих рухових навичок, умінь та психофізичних здібностей у контексті ціннісних орієнтацій, мотивації до пізнавально-оздоровчої діяльності учнів;
- формування саногенного мислення, системного підходу до сприйняття та аргументації соціально-педагогічних цінностей, як здоров'я, фізична культура, здоров'язбережувальні знання та уміння, здоровий спосіб життя, культура здоров'я особистості.

Зміст мети педагогічної технології полягає у особистісно орієнтованому формуванні здоров'язбережувальних знань і умінь, саногенного мислення у контексті різноманітних життєвих, освітньо-виховних, фізкультурно-оздоровчих та суспільно-соціальних ситуацій, на засадах яких учні реалізують особистісну здатність до соціально-ціннісного самовизначення, духовно-соматичної рефлексії, особистісно-суспільної самореалізації.

Із змісту мети впливає низка підцілей та завдань навчання, які досягаються шляхом індивідуалізованого “суб’єкт ↔ суб’єктного” впливу педагогічної технології:

- формування системного мислення щодо розвитку та практичного використання здоров'язбережувальних знань як конструкторів здорового способу життя, психосоматичного здоров'я;
- кероване формування знань здоров'язбереження як якості та інструментальності на рівні таких параметрів, як ієрархічність, функціональність, структурність, емерджентність;
- індивідуальне навчання техніки фізичних вправ з гімнастики, легкої атлетики, спортивних та рухливих ігор, плавання тощо, які усвідомлюються як ефективні засоби формування життєво-соціальних рухових навичок і умінь, рухових дій, психомоторних здібностей;
- формування здатності до ситуативно-варіативного використання техніки фізичних вправ, рухових дій в різних ситуаціях навчальної, виховної, оздоровчої, фізкультурно-спортивної, професійно орієнтаційної діяльності;

- розвиток здібності до системного аналізу ситуативного впливу фізичних вправ, навантажень на рівні знань про механізми адаптації, моторно-вісцеральної та вісцеро-моторної регуляції, резистентності організму людини в умовах занять фізичною культурою;

- формування пізнавально-оздоровчої мотивації, потреби до використання здоров'язбережувальних знань, вмінь, рухових дій, психомоторних здібностей у різноманітних проблемних ситуаціях, що моделюють суспільно-соціальні аспекти діяльності людини, її поведінки в ситуаціях ризику, конфлікту, морально-етичного вибору, духовно-емоційної ідентифікації [39; 41; 128], стратегій здорового способу життя;

- розвиток здатності здоров'язбережувальних знань і умінь на рівні міждисциплінарних зв'язків (математика, біологія, захисту Вітчизни, валеологія, основи здоров'я тощо) до каузального типу атрибутування досягнутих результатів інтелектуального, психомоторного, психосоматичного, духовно-етичного розвитку, суспільно-соціального їх розвитку [33; 96; 226].

Мета впливу технології формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичної культурою передбачає цілеспрямований розвиток їх ставлення до знань, як до суспільно-соціального та особистісного надбання, що відображає безальтернативну цивілізаційну цінність.

В умовах практичної реалізації системоутворюючий чинник педагогічної технології диференціюється на низку підцілей, а саме:

- формування системи здоров'язбережувальних знань і умінь на рівні усвідомлення навчальних, пізнавально-оздоровчих, розвивальних, виховних та соціалізуючих функцій (цінностей), які реалізуються як “знання – інструменти” в сучасному та майбутньому;

- розвиток пізнавально-оздоровчих потреб, духовно-соматичної рефлексії, Я-концепції здоров'я, оптимального стану психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, що усвідомлюються як продукт формування здоров'язбережувальних знань, саногенного світогляду;

- формування здоров'язберезувальних знань, що забезпечують учням теоретичну, методичну, духовно-ціннісну, суспільно-соціальну основу проєктування та розвитку особистісного здоров'я;

- розвиток здатності до аналітично-творчого мислення (дивергентне мислення), що забезпечує здатність до проблемно-пошукової діяльності адекватних видів спорту, фізичної культури, процедур загартовування тула, програм, методик, педагогічних технологій формування психосоматичного, духовного, соціального здоров'я особистості, фізичної культури, культури здоров'я як ціннісної умови успішного соціально самовизначення та суспільно-соціальної самореалізації;

- удосконалення здоров'язберезувальних знань і умінь, здатності до самостійного пошуку та практичного використання інформації, наукових даних, знань щодо здоров'ятворчої, нервово-м'язової та психоемоційної релаксації, здорового способу життя, що усвідомлюються як результати систематичних занять фізичною культурою, зростаючої динаміки інтелектуального, духовно-етичного, морально-вольового, фізичного розвитку.

Викладена структура системоутворюючого атрибуту педагогічної технології дидактично детермінує регламент пізнавально-оздоровчої діяльності суб'єктів формування здоров'язберезувальних у процесі занять фізичною культурою на рівні науково-методичної системи, освітньо-оздоровчого середовища школи.

У процесі практичного використання дидактичної системи відкритого типу, її структуру ми організували як систему, що здатна до генерування та продуктивного впровадження освітньо-оздоровчих інновацій, оперативної трансформації соціально-педагогічних, фізкультурно-оздоровчих перетворень, створення оптимальних умов гарантованого досягнення результатів формування здоров'язберезувальних знань і вмінь учнів у процесі занять фізичною культурою [40; 41; 43].

Таким чином, атрибут системної регламентації поведінки та пізнавально-оздоровчої діяльності учнів і учителя фізичного виховання ми розглядали у

контексті організації “суб’єкт-суб’єктної” співпраці, яка характеризується наступними системними ознаками.

Діяльність учителя фізичного виховання спрямовується на:

- створення позитивного психосоматичного стану учнів;
- інтеріоризоване сприйняття мети та завдань (актуалізує знання та життєвий досвід з метою досягнення ефекту уваги і когнітивної мотивації до пізнавально-оздоровчої діяльності, здоров’язбережувальних знань);
- урахування індивідуальних особливостей, життєвого та навчально-оздоровчого досвіду, на засадах яких визначаються параметри впливу навчальних й психомоторних факторів (гімнастика, легка атлетика, спортивні та рухливі ігри, плавання, туризм, рекреація тощо) при вивченні нового та удосконаленні пройденого навчального матеріалу;
- використання організаційно-технологічної ініціативи, творчих прагнень, позитивних очікувань від занять фізичною культурою;
- реалізацію діалогово-комунікативних форм організації педагогічного процесу в системах взаємодії “учень ⇔ педагог”, “учень ⇔ учень”, “педагог ⇔ мала група”, “учень ⇔ клас”, “учень ⇔ освітньо-оздоровче середовище”, “педагог ⇔ освітньо-оздоровче середовище”;
- реалізацію психолого-педагогічної підтримки (супроводу) учнів, яка забезпечує відчуття справедливості, захищеності, віри у свої інтелектуальні та фізичні можливості, самоствердження;
- формування здоров’язбережувальних знань на компонентному (когнітивний, аксіологічний, практиологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потребнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний компоненти) та системному рівнях з ознаками якості (ієрархічність, функціональність, структурність, емерджентність);
- реалізацію управління пізнавально-оздоровчою діяльністю (планування, організація, контроль, самоконтроль, оцінка, стимулювання, регулювання, корегування, психолого-педагогічний моніторинг, таксономія цілей навчально-оздоровчого процесу, зворотний зв’язок);

- використання проблемно-ігрових ситуацій, пошукової активності з метою трансформації теоретичних здоров'язбережувальних знань у знання практичного формування здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я, фізичної культури особистості;

- формування особистості, яка здатна соціально самовизначатися, суспільно-соціально самореалізовуватися, бути успішною та щасливою;

- активну діяльність у сфері професійно-педагогічної освіти, науково-дослідницької діяльності, удосконалення деонтологічно структурованої педагогічної майстерності, фахової культури.

Пізнавально-оздоровча діяльність учнів передбачає:

- визначення разом з учителем особистісно значущих цілей занять фізичною культурою;

- організаційно-технологічну підготовку місць занять (спортивний майданчик, спортивна зала, тренажерна зала, кімната здоров'я та здорового способу життя тощо);

- інтеріоризоване сприйняття мети та завдань занять фізичною культурою, формування когнітивної мотивації, усвідомлення ціннісних орієнтацій та організаційно-дидактичних установок учителя;

- саморегуляцію психоемоційного стану з метою створення позитивної пізнавально-оздоровчої та виховної "атмосфери" занять;

- актуалізацію знань, рухових навичок та умінь, психофізичних якостей, життєвого і здоров'язбережувального досвіду, здорового способу життя;

- оволодіння основами техніки та аналіз фізичних вправ з гімнастики, легкої атлетики, спортивних і рухливих ігор, плавання, туризму, рекреації тощо у контексті оздоровчого впливу та формування здоров'язбережувальних знань;

- позитивне перенесення рухових навичок, умінь та фізичних якостей з одного виду спортивно-педагогічної дисципліни на інший (наприклад, з гімнастики – до спортивних ігор тощо), що усвідомлюється як результат системного впливу занять фізичною культурою;

- вивчення біомеханічної структури техніки фізичних вправ на рівні системного сприйняття її ієрархічності, функціональності, структурності, інструментальності, емерджентності;

- спостереження, контроль, самоконтроль результатів розумової та рухової діяльності під впливом фізичних навантажень різної потужності, обсягу й координаційної структури, які аргументуються з позиції теорії побудови рухових дій, моторно-вісцеральної і вісцеро-моторної регуляції функціональних систем організму;

- формування сталої пізнавально-оздоровчої мотивації та духовно-ціннісного ставлення до здоров'язбережувальних знань і умінь, що усвідомлюються як соціально-педагогічний конструктор психосоматичного, духовного, соціального здоров'я, здорового способу життя;

- активну участь у різноманітних проблемно-ігрових ситуаціях, змагальних формах фізичної культури з системними ознаками успішної пізнавально-оздоровчої діяльності;

- усвідомлене прагнення до пізнавально-оздоровчої діяльності в умовах психолого-педагогічного супроводу;

- співпрацю, співтворчість, взаємодопомогу, взаємовизнання, спілкування, командний стиль взаємодії;

- формування сприйняття системної організації навколишнього світу, будови організму людини, усвідомлення моторики як базового фактору соціально-біологічної еволюції;

- усвідомлення системної сутності соціальних ролей особистості у процесі спортивних, предметних, сюжетних, рольових, ділових, імітаційних, рухливих ігор;

- усвідомлення спонукальної сутності інтелектуальних, координаційно-рухових ускладнень та утруднень, які вирішуються шляхом гіпотез, здогадок, рухової імпровізації, психомоторної інтерференції тощо;

- демонстрацію здоров'язбережувальних знань як системи на рівні галузі науки, навчально-виховного предмету, особистісного надбання у процесі занять фізичною культурою, спортом, формування здорового способу життя;

- виконання пропагандистських обов'язків волонтерів здорового способу життя, культури здоров'я особистості.

На основі викладеного, ми структурували наступний атрибут, що відображає дидактико-інструментальну підсистему гарантованого досягнення якісних результатів. Дану підсистему структурували на основі фундаментальних наукових праць учених, які аргументовано довели, що ефективна система навчання являє стійку сукупність суб'єкт-суб'єктного, цільового, змістовного, організаційно-технологічного [7], дидактико-інструментального та здоров'язбережувального [39; 41; 128] компонентів. При цьому дидактико-інструментальний та цільовий компоненти є утворюючими чинниками дидактичних форм спілкування [7; 40; 42; 215], співпраці та співтворчості [42; 102; 136], інтелектуальної [40; 42; 56; 198] та психомоторної [56; 169; 183; 198] актуалізації учнів у процесі освітньо-оздоровчої практики [6; 56; 103; 206; 208; 215], виявлення та реалізації творчих можливостей [39; 128].

Отже, структурування даної підсистеми здійснювали у відповідності до її типу (система відкритого типу) та назви, яка відображає її дидактичну сутність (особистісно орієнтоване та проблемно-ігрове навчання) й педагогічну ефективність. У зв'язку з викладеною аргументацією цей атрибут включає інноваційні методи актуалізації, проблематизації, стимулювання пізнавально-оздоровчої діяльності, що спрямовується на формування знань, саногенного мислення, здоров'язбережувального світогляду. Враховуючи специфічність дидактичного впливу занять фізичною культурою до підсистеми увійшли методи навчання руховим діям та теоретичним і методичним знанням із розділів гімнастики, легкої атлетики, спортивних і рухливих ігор, плавання, лижної та кросової підготовки:

а) інтегрованої фізичної вправи (цілісної фізичної вправи) використовуються в умовах, коли рівень координаційних здібностей учнів адекватний координаційній структурі фізичних вправ [5; 17; 40; 41; 118];

б) диференційно-інтегрованого вивчення фізичної вправи (розчленовано-конструктивний) використовується, коли координаційна структура фізичних вправ, їх динамічна складність не адекватні координаційним та психомоторним можливостям учнів. Учитель на засадах врахування індивідуальних особливостей учнів розділяє біомеханічну систему фізичної вправи на частини (фази), які вивчаються як її компоненти з наступною інтеграцією у цілісну структуру [17; 193];

в) дидактичні ігри в умовах стабілізації та індивідуалізованого удосконалення динамічних стереотипів (умовно-рефлекторна програма рухової дії), сутність яких полягає в тому, що у структуру ігор включаються рухові, динамічні, інформаційні, теоретичні та методичні компоненти, які підлягають удосконаленню у проблемно-ситуативних і емоційно збагачених дидактичних умовах, ситуаціях змагання, конкурентності, прагнення до самоствердження, особистісної та командної самореалізації [198].

Викладені методи формування рухових дій, вправ, теоретичних, методичних і здоров'язбережувальних знань учнів дидактично інтегрувалися з методами особистісно орієнтованого навчання, які за класифікацією О. Хуторського, позиціонувались у наступному.

Так, евристичні методи навчання (когнітивні, креативні, організаційно-діяльнісні), за допомогою яких учитель фізичного виховання формував чуттєво-образні та розумові уявлення щодо системної організації техніки фізичних вправ, вплив яких на функціональні системи організму (нервово-м'язова, дихальна, система кровообігу, центральна нервова, система аналізаторів, гуморальна тощо) забезпечує їх розвиток, формує резистентність тіла людини як біосоціальної системи; здатність бачити змістовну основу фізичної вправи, фізичних якостей та навантажень, що відображають їх навчальну, розвиваючу, оздоровчу, виховну сутність. При цьому когнітивні методи навчання

забезпечують чітке сприйняття підготовчої, основної і заключної фази техніки фізичних вправ, закріплюються та індивідуалізовано удосконалюються. На основі цього сприйняття учні усвідомлюють проєкт послідовного виконання фізичної вправи, реалізації системи біокінематичних ланцюгів опорно-рухового апарату людини.

Методи інтегрованої, диференційно-інтегрованої, проблемно-ігрової вправи супроводжується системним використанням вербальних (пояснення, розповідь, умова завдання навчання, методичні вказівки, рекомендації, інструктаж, команда, оцінка, діалог, супровід, звіт тощо) та наочних методів навчання (демонстрація техніки фізичної вправи учителем або його асистентом, демонстрація системи рухових дій технічними засобами навчання – комп'ютери, відеофільми, слайди, тренажери, схеми, біомеханічні моделі тощо), використання яких дозволяло створювати ситуації евристичного спостереження, контролю, самоконтролю та дослідження учнями у процесі формування здоров'язберезувальних знань та умінь. У цих ситуаціях учні, контролюючи реакції організму на певні фізичні навантаження, мають змогу контролювати частоту дихання, серцевий ритм, аналізувати координованість рухів, психофізичне самопочуття, на основі яких оцінюють особистісний рівень нервово-м'язової працездатності, стан психосоматичного здоров'я, усвідомлюють перспективу подальшого удосконалення психофізичних можливостей в умовах фізичного виховання та спортивної підготовки.

Дидактичні умови використання викладених методів навчання та формування здоров'язберезувальних знань дозволяють учителю і учням реалізувати співпрацю, співтворчість на рівні пізнавально-оздоровчої діяльності, що актуалізує їх рефлексивні судження, висновки, гіпотези, прогнозування, аналіз помилок, конструювання теоретичних і методичних положень каузального атрибутування, мотиваційної інтерпретації отриманих результатів у процесі занять фізичною культурою.

Такий дидактичний підхід дозволяє суб'єктам формування здоров'язберезувальних знань в умовах фізичного виховання продуктивно

реалізовувати методи інтерактивного навчання, які за класифікацією О. Пометун підрозділяються на:

а) взаємодія в парах, коли один із учнів виконує роль лідера, актуалізуючи пізнавально-оздоровчу діяльність партнера до власного психофізичного рівня, їх співпраця, співтворчість, взаємодопомога, гуманістична емпатія реалізується на засадах діалогово-комунікативної форми спілкування;

б) ротаційні (змінювані) малі групи створюються на основі порівняльного аналізу показників педагогічної діагностики учнів за наступними психофізичними показниками: стан психосоматичного здоров'я; рівень фізичного та психомоторного розвитку; рівень пізнавально-оздоровчої мотивації; рівень сформованості здоров'язбережувальних знань та особливості ставлення до них, здорового способу життя, культури здоров'я особистості. Кожна мала група отримує адекватне завдання у формі взаємопов'язаних проблемних ситуацій, які вирішуються шляхом опори на учнівський досвід (життєвий та занять фізичною культурою), актуалізації міждисциплінарних зв'язків, співпраці, співтворчості, взаємодопомоги, командного стилю діяльності, розкнутості взаємин, емоційного піднесення, рівного діалогу тощо;

в) пізнавально-оздоровчу діяльність учнів у командах, що забезпечує умови проблемно-ігрової, діалогової, аналітично-пошукової ситуації, ситуації оперативного пошуку ідей, помилок, шляхів вирішення ігрових та змагальних завдань; усвідомлення учнями, як моделі, певних життєвих, соціальних, суспільних, сімейно-побутових, навчально-оздоровчих ситуацій. Такий дидактичний підхід забезпечує ефективні умови вивчення актуальних тем з фізичної культури, наприклад: “Моє духовно-ціннісне ставлення до фізичної культури”, “Козацькі забави – шлях до здоров'я”, “Україна – ми твої козаки”, “Здоровий спосіб життя – громадянська позиція людини”, “Здоров'язбережувальні знання – скриня здоров'я”, “Спорт – шлях до самоствердження”, “Гімнастика – школа рухової культури”, “Спортивні ігри – школа спритності”, “Спортивні змагання – школа морально-етичної культури

людини”, “Легка атлетика – школа гармонійно розвиненої особистості”, “Фізичні вправи – інструмент самопізнання та удосконалення людини”, “Фізична культура – актуальний проект здоров’я”, “Здоров’язбережувальні знання – основа здоров’ятворчої особистості”, “Пізнай себе у спорті і ти пізнаєш весь світ”, “Рухові народні ігри – школа життєвого досвіду”, “Рухливі і спортивні ігри – школа людської мудрості”, “Спорт – модель життя суспільства”, “Спортивні змагання – школа етичної і правової культури людини”, “Здоров’я людини – цивілізаційна цінність”, “Спорт – здоровий спосіб життя”, “Здоров’я – суспільно-соціальна цінність” та інше.

Викладена система методів формування здоров’язбережувальних знань і умінь у процесі занять фізичною культурою учнів забезпечувалась дидактико-інструментальною діяльністю вчителя фізичного виховання, яка полягала у наступному:

- мотивування учнів до пізнавально-оздоровчої діяльності, яка впливає із мети і завдань формування здоров’язбережувальних знань та типів уроків фізичного виховання, форм позакласної роботи;

- використання у процесі формування здоров’язбережувальних знань індивідуалізованих факторів фізичної культури (фізичні вправи силового, швидкісного, швидкісно-силового змісту, фізичні вправи для розвитку спритності, рухливості у суглобах, координаційних здібностей, анаеробної та аеробної витривалості; фізичні вправи з розділів “Гімнастики”, “Акробатики”, “Легкої атлетики”, “Спортивних і рухливих ігор”, “Плавання”, “Лижної підготовки”, “Кросової підготовки”, “Туризму і рекреації”, “Атлетичної гімнастика”, “Народних рухових ігор і забав” тощо);

- визначення динаміки навчально-рухових досягнень, показників якості сформованості здоров’язбережувальних знань як системи, що складається з когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, філософсько-культурологічних компонентів, на засадах чого здійснюється оптимізація, стимулювання,

корегування, координація параметрів педагогічної технології, науково-методичної системи навчання;

- залучення учнів до системного контролю та самоконтролю за формуванням здоров'язберезувальних знань, ампліфікації показників психомоторного, психосоматичного, функціонального розвитку організму, рухових та спортивних досягнень, реалізації здорового способу життя;

- створення дидактико-організаційних умов навчальної діяльності учнів із “Зошитом з фізичної культури”, який складається із розділів щодо здоров'язберезувальних знань, умінь, самоконтролю, рекомендацій щодо особистісної фізичної культури, формування культури здоров'я, а саме:

- 1) поради видатних особистостей щодо здорового способу життя, фізичної культури, спорту;

- 2) модель орієнтованого режиму життя учнів певного віку;

- 3) контрольні випробування: показники фізичного розвитку, фізичної підготовленості та стану психосоматичного здоров'я;

- 4) самоконтроль в умовах навчальної та рухової діяльності: оцінка серцевого ритму, частоти дихання, координаційних можливостей;

- 5) психомоторні тести “Здорові діти – здорова нація!” (витривалість, силові, швидкісні, координаційні здібності, рухливість суглобів, прикладні рухові навички та уміння);

- 6) карта особистісних досягнень в умовах самостійних занять фізичною культурою упродовж навчального року;

- 7) рекомендації щодо розвитку фізичних якостей, рухових навичок і умінь, розвитку та збереження психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, оптимізації діяльності у процесі занять гімнастикою, легкою атлетикою, спортивними і рухливими іграми, плаванням тощо;

- 8) рекомендації щодо формування постави учня з обґрунтуванням аналітико-фізіологічного значення постави для збереження і розвитку здоров'я;

- 9) критерії самооцінки рівня сформованості здоров'язберезувальних знань, умінь і навичок.

У процесі уроків фізичної культури, форм позакласної роботи, самостійних занять фізичними вправами учні фіксують у зошитах результати психомоторної діяльності в контексті навчання, розвитку, оздоровлення, виховання; аналізують, узагальнюють та формулюють висновки щодо оптимізації особистісного стану фізичного розвитку, психомоторної підготовленості, стану психосоматичного здоров'я, системності, здорового способу життя як складових системи фізичної культури особистості, що характеризується у свідомості учнів ієрархічністю, функціональністю, структурністю, емерджентністю.

Спонування учнів до пошуку альтернативних рішень освітньо-оздоровчих завдань, намагання продуктивно вирішувати складні рухові завдання, прагнення формувати систему здоров'язбережувальних знань і умінь, що усвідомлюються як соціально-педагогічний конструктор особистості, психосоматичного, духовного, соціального здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я.

Наступним атрибутом у структурі педагогічної технології реалізації науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань і умінь учнів у процесі занять фізичною культурою є підсистема особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового розвитку мотиваційно-потребнісної сфери. Системна організація мотивації пізнавально-оздоровчої діяльності учнів, як система багаторівневих, особистісних та соціальних спонукань, що ними усвідомлюються на рівні потреб [39; 40; 46; 105; 192] обумовила позицію цього компоненту педагогічної технології, який актуалізує функціональний стан інших компонентів та зв'язків між ними [33; 39; 40; 75; 96; 105; 128; 192].

Система пізнавально-оздоровчої мотивації щодо формування здоров'язбережувальних знань обумовила в структурі педагогічної технології низку методів ефективного розвитку мотиваційно-потребнісної сфери, а саме:

- збільшення кількості особистісних та соціальних мотивів, розвиток інтенсивності й здоров'язбережувальної спрямованості шляхом усвідомлення

особистісної цінності здоров'язбережувальних знань, психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, фізичної культури [29; 33; 39; 46; 105];

- формування властивостей особистості, таких як рівень здоров'язбережувальних та спортивних намагань, прагнення успіху, самореалізації, самоствердження, визнання, уникнення невдачі [9; 39; 75; 192];

- інтеграція мотивів пізнавально-оздоровчої та спортивної діяльності у систему утворення ієрархії мотивів, виокремлення головних і другорядних мотивів формування здоров'язбережувальних знань [40; 41; 46; 105; 128];

- інтеріоризація мети формування здоров'язбережувальних знань, що обумовлює розвиток когнітивної мотивації та мотиваційної інтерпретації досягнутих результатів, вчинків, становлення стратегій поведінки на майбутнє [39; 41; 75; 105; 192];

- системне підкріплення ціннісних орієнтацій, установок, рекомендацій, вказівок позитивною динамікою показників ампліфікації (фізичного розвитку, розвитку психомоторних здібностей, фонду життєво-соціальних рухових навичок і умінь, спортивних досягнень, стану здоров'я, формування системи здоров'язбережувальних знань з такими ознаками їх якості, як системність, ієрархічність, структурованість, інструментальність, емерджентність [103; 192];

- створення дидактичних, емоційно збагачених ситуацій пізнавально-оздоровчої, навчально-тренувальної, змагальної, рекреаційної діяльності, які шляхом системного підкріплення у формі позитивних результатів формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, стану здоров'я забезпечують стійку трансформацію мотивів у переконання та потреби, здоров'язбережувальний світогляд [14; 40; 41; 105; 128];

- створення шляхом впровадження науково-методичної системи навчання, мотиваційно-потрібнісного середовища, яке включає наступні системно діючі здоров'язбережувальні мотиватори:

- а) інформаційні стенди, що відображають актуальність та сутність здоров'язбережувальних знань, умінь, систему здорового способу життя, фізичної культури, спорту, культури здоров'я особистості: ("Здоров'я людини

як безальтернативна цінність”, “Особистісний шлях до здоров’я”, “Розвиваємо, зберігаємо здоров’я”, “здоров’язбережувальні знання – вірний шлях до здоров’я”, “Фізична культура – школа здоров’я”, “Детка Порфірія Іванова – народна школа здоров’я”, “Разом будемо власне здоров’я”, “Здорове харчування”, “Екологія і здоров’я людини”, “Самостійні заняття фізичною культурою і спортом”, “Процедури загартовування тіла” тощо);

б) лекторії для учнів та батьків, які включають системну просвітницьку діяльність, що спрямовується на формування системи здоров’язбережувальних знань, переконань, мотивації, ціннісних орієнтацій, культури здоров’я особистості, здорового способу життя із залученням відомих вчених, тренерів, освітян;

- освітньо-оздоровчий простір закладу освіти має включати діяльність консультативних центрів з проблемних питань формування, пошуку, розуміння ціннісної сутності здоров’язбережувальних знань, розвитку та збереження психосоматичного здоров’я, виховання здорового способу життя, культури здоров’я особистості, фізичної культури.

Мотиваційно-потребнісна підсистема педагогічної технології у своїй реалізації системно стимулюється динамічним станом науково-методичної системи формування здоров’язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою на засадах домінантної функціональної позиції її відповідних компонентів, що обумовлюють створення мотиваційно-потребнісного середовища дидактичної системи.

У структурі педагогічної технології стимулюючу, підкріплюючу, стабілізуючу освітньо-оздоровчу функцію виконують міжпредметні інтеграційні зв’язки, які утворюються на основі узгодження навчальних програм, синхронізації освітньо-оздоровчих впливів, синергетичності навчально-виховних дій учнів та учителів.

Особистісно орієнтована та проблемно-ігрова дидактична функція науково-методичної системи навчання обумовила наступну класифікацію типів міжпредметних та інтеграційних зв’язків:

- синхронні зв'язки, що утворюються в умовах вивчення аналітичного матеріалу суміжних предметів, у структурі яких розглядаються питання біологічних, соціальних, суспільних, культурологічних систем, закономірностей їх розвитку, інтеграції та трансформації, формування та збереження системи психосоматичного здоров'я людини як особистісної та суспільно-соціальної цінності, здоров'язбережувальні знання, вміння, здоровий спосіб життя, фізична культура;

- асинхронні зв'язки передбачають реалізацію спадкоємності знань [6], котрі спираються на раніше вивчений матеріал, знання якого учні актуалізують та практично використовують в умовах формування системи здоров'язбережувальних знань і умінь, які усвідомлюються ними з такими ознаками якості, як системність, структурність, ієрархічність, функціональність, інструментальність, емерджентність (“Основи філософії”, “Математика”, “Інформатика”, “Біологія”, “Фізика”, “Хімія”, “Основи здоров'я” тощо), на засадах яких продуктивно реалізуються навчальні, розвивальні, оздоровчі, виховні, соціалізуючі функції.

Міжпредметно-інтеграційний атрибут педагогічної технології регламентує наступні дидактичні форми реалізації міждисциплінарних зв'язків у процесі формування системи здоров'язбережувальних знань і умінь учнів:

- а) актуалізація оцінок здоров'язбережувальних, теоретичних і методичних знань, сформульованих учнями на міждисциплінарному рівні у процесі занять фізичною культурою, їх здатність до міжпредметної аргументації таких понять, як “організм людини”, “функціональні системи”, “біомеханічна система рухів”, “психомоторні здібності”, “психосоматичне здоров'я”, “духовне здоров'я”, “соціальне здоров'я”, “фізична культура як соціально-педагогічна система” тощо;

- б) використання проблемно-ситуативних питань у процесі уроків фізичного виховання, діяльності спортивних секцій, фізкультурно-оздоровчих заходів, спортивно-культурних заходів, відповіді на які потребують

використання раніше сформованих на міждисциплінарному рівні здоров'язбережувальних знань і умінь;

в) нагадування та актуалізація вчителем знань, навичок, умінь, фактів, інформації із змісту інших навчальних предметів, які вивчають людину в різних аспектах суспільного, соціального, біологічного, культурологічного життя (актуалізація суміжних знань у підготовчій, основній та заключній частинах уроку, навчально-тренувальних занять, домашніх завдань, самостійних занять фізичними вправами тощо);

г) підготовка повідомлень, рефератів, відгуків з різноманітних тем і проблем формування психосоматичного здоров'я, фізичної культури особистості, здоров'язбережувальних знань, як багатоаспектних системних соціально-педагогічних, психологічних, біологічних явищ, що розглядаються в когнітивному, аксіологічному, праксіологічному, суспільно-соціальному, математико-інформаційному, філософсько-культурологічному, мотиваційно-потрібнісному дискурсі.

Структура науково-методичної системи навчання, зміст організаційно-педагогічних умов її функціонування, модель відображення генезису педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою обумовили структурування підсистеми управління функціонального стану. Сутність управління педагогічною технологією полягає у реалізації функцій управління дидактичної структури [40; 158; 161; 169]. Адекватно змісту системоутворюючого фактору педагогічної технології кожна управлінська функція включає конкретизацію сфери діяльності (формування здоров'язбережувальних знань учнів), її зміст, види, цілеспрямованість, соціально-ціннісне значення її продукту [41; 198; 208].

Базовими функціями управління педагогічної технології, що об'єктивно відображають продуктивність її впливу на пізнавально-оздоровчий стан учнів, стратегію поведінки, засвоєння ними системи здоров'язбережувальних знань визначено у додатку Д.2. Сутність представлених атрибутів педагогічної

технології є дидактичними факторами, що забезпечують у структурі пошуково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів раціональну уніфікацію засобів, методів, форм, технологічних підходів, методичних вимог для кожної вікової групи учнів. Вікова типологізація створює умови для удосконалення існуючих освітньо-оздоровчих стандартів, які забезпечують в системі національної освіти формування особистості.

Системна структура науково-методичної організації формування здоров'язбережувальних знань і умінь учнів у процесі занять фізичною культурою, технологізація впливу її дидактичних факторів та організаційно-педагогічних умов обумовили розробку такої системної ознаки педагогічної технології, як дидактичний локус очікуваних, прогнозованих результатів освітньо-оздоровчої діяльності учнів.

Аналіз сутності здоров'язбережувальних знань, дидактичної специфіки впливу занять фізичною культурою на їх формування, дослідження моделі генезису педагогічної технології дозволили визначити підсистему прогнозовано очікуваних освітньо-оздоровчих результатів.

У структурі педагогічної технології ця підсистема виконує управлінську, інтегруючу та корегувальну функції на всіх етапах реалізації означеної дидактичної системи. При цьому зауважимо, що підсистема розроблялась прозоро за участі учнів, які були інформовані щодо результатів їх оздоровчо-освітньої діяльності, які прогнозовано очікуються на рівні впливу науково-методичної системи навчання та її педагогічної технології. Такий дидактичний підхід базується на засадах організаційно-педагогічних умов, реалізація яких створює мотиваційно-потрібнісне, духовно-ціннісне середовище формування особистісних здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Викладена аргументація обумовила наступне структурування підсистеми прогнозовано очікуваних освітньо-оздоровчих результатів учнів:

- сформована система здоров'язбережувальних знань та умінь з ознаками якості (системність, структурність, ієрархічність, функціональність,

інструментальність, емерджентність) та стійкою тенденцією подальшої ампліфікації її компонентів;

- сформована система теоретичних та методичних знань, рухових навичок і умінь, психомоторних здібностей, спортивних досягнень, що інтегруються з системою здоров'язбережувальних знань і умінь;

- сформована здатність духовно-ціннісного ставлення учнів до здорового способу життя, оптимального стану психосоматичного здоров'я;

- позитивні результати розвитку, корекції та індивідуалізованого удосконалення психосоматичного, духовного і соціального здоров'я учнів;

- становлення саногенного мислення, здоров'язбережувального світогляду, культури здоров'я особистості;

- стійка мотивація учнів до пізнавально-оздоровчої діяльності, занять фізичною культурою, спортом, загартовуючих тіло процедур, здорового способу життя;

- стійка тенденція розвитку здатності учнів до самостійної пізнавально-оздоровчої, фізкультурно-спортивної, рекреаційної діяльності;

- усвідомлене ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань і умінь, психосоматичного здоров'я, фізичної культури, здорового способу життя, як особистісно-соціальної цінності.

Таким чином, усвідомлення ефективності підсистеми прогнозовано очікуваних результатів впливу педагогічної технології забезпечує оптимальні пізнавально-оздоровчі умови навчальної, виховної, фізкультурно-оздоровчої, розвивальної, соціалізуючої діяльності суб'єктів цього процесу на рівні таких її структурних компонентів, як мотиви, цілі, програма діяльності, інформаційне забезпечення, інструкції та стимули діяльності, що конгруентні вектору “ціль → результат” у формуванні системи здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

2.3. Критерії, показники та рівні сформованості здоров'язбережувальних компетентностей у процесі занять фізичною культурою.

Теоретичне обґрунтування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою, дослідження моделі генези педагогічної технології та теоретичне обґрунтування системної структури дозволило встановити, що ці дидактичні системи відкритого типу повинні включати таку саморегулюючу функцію, як оцінка інтегральної діяльності. Об'єктами оцінювання освітньо-оздоровчої діяльності учнів є здоров'язбережувальні знання, вміння та рухові навички, досвід пізнавально-оздоровчої практики, духовно-ціннісне ставлення до стану психосоматичного здоров'я, здорового способу життя [5; 40; 41; 85; 118; 169]. Г. Апанасенко, І. Бех, Ю. Бойчук, В. Григоренко, І. Носов, С. Омельченко, Л. Сергієнко, І. Ушаков, О. Хуторський аргументовано довели, що основними регулятивно-інформаційними функціями оцінювання навчальних [21; 41; 198], оздоровчих [4; 39; 118], виховних [14; 124; 168], розвивальних [15; 21; 188], соціалізаційних [14; 15; 123; 198] досягнень учнів є контролююча, навчальна, діагностично-корегувальна, стимулюючо-мотиваційна, виховна [85; 169; 174] та рефлексивна [39] функції.

У контексті викладеної аргументації, розробка критеріальної бази дослідження здійснювалась на основі фундаментальних наукових праць М. Амосова, П. Анохіна, Л. Виготського, В. Григоренка, Л. Сергієнка, В. Сухомлинського, О. Шевчук, які довели, що критерії оцінювання навчально-оздоровчих досягнень учнів повинні враховувати індивідуальні особливості, бути об'єктивними вимірниками забезпечення якісної здоров'язбережувальної освіти [14; 33; 128], своєрідним орієнтиром для вчителів, викладачів-тренерів, батьків, суспільства щодо того, як учні підготовлені до інтеграції в суспільно-соціальні відносини [2; 33; 41; 183; 207; 223].

Оцінювання здоров'язбережувальних знань позиціонується нами як процес встановлення рівня освітньо-оздоровчих досягнень у оволодінні змістом

фізичної культури порівняно з програмними вимогами. Порівняння трансформується в оцінку, яка характеризується (вимірюється) в оцінних судженнях, висновках, стандартах, які є об'єктивізованими якісними та кількісними показниками [41; 46; 128] та виконують метричну функцію доказу, ознаки, свідчення, даних про результати формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою [40; 125].

Аналіз елементів здоров'язбережувальних знань учнів, як об'єктів контролю в структурі педагогічних систем, дозволяє визначити критерії оцінювання освітньо-оздоровчих досягнень у процесі занять фізичною культурою.

У зв'язку з цим процедурі оцінювання підлягають:

- якість здоров'язбережувальних знань на рівні системних ознак (одиниця виміру властивостей змінної характеристики), що відображають рівень володіння у контексті системності, ієрархічності, структурності, функціональності, інструментальності, емерджентності [38; 41; 85; 108];
- сформованість психомоторних здібностей, здоров'язбережувальних знань на компонентному (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний) та системному рівнях [5; 14; 38; 40; 85; 198];
- рівень сформованості здатності до пізнавально-оздоровчої діяльності у формі аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, інтерпретації, класифікації, узагальнення даних, інформації, характерологічних показників психомоторних, психосоматичних, соціальних, освітньо-виховних процесів формування здоров'я як системного біосоціального явища;
- якість здоров'язбережувальних знань в аспекті їх дидактичної сутності: рівень усвідомлення знань, глибина, гнучкість, дієвість, узагальненість, міцність, здатність до творчого використання [14; 41; 85; 103; 169];
- рівень сформованості пізнавально-оздоровчої мотивації в аспекті становлення системи здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, стану психосоматичного здоров'я, культури здоров'я [9; 30; 38; 39; 85; 105];

- якісні характеристики відповіді (логічність, володіння поняттями здоров'язбережувальних знань, обґрунтованість відповіді, повнота, цілісність, наявність міжпредметних зв'язків, переконань [1; 85; 105; 136]);

- досвід пізнавально-оздоровчої, творчої діяльності, що виявляється як здатність до виявлення здоров'язбережувальної проблеми; формування гінетези та шляхів її вирішення; актуалізації знань, умінь, засобів здоров'язбережувальної діяльності [41; 46; 85; 159];

- самостійність оцінних суджень, здатність до аргументованого відстоювання особистісної здоров'язбережувальної позиції, досвіду здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок, виконання суспільних функцій волонтера культури здоров'я [40; 41; 85; 128].

Синергетичний аналіз показників якісного стану параметрів (основна властивість системи) системи здоров'язбережувальних знань учнів, що формуються у процесі занять фізичною культурою, дозволяє виокремити чотири рівні їх якісного стану в аспекті етапної динаміки освітньо-оздоровчих досягнень суб'єктів цього процесу (початковий, середній, достатній, високий), які визначаються на основі критеріїв тематичного оцінювання, які представлено у додатку В.2.

Критерії є узагальненим показником розвитку системи [41; 103; 128] здоров'язбережувальних знань, що формує об'єктивізовані підстави для оцінки на основі ключових показників. Критерії оцінки пізнавально-оздоровчої діяльності учнів, визначення рівнів сформованості здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою охоплювали комплексно об'єкт дослідження та забезпечували його цілісну характеристику на рівні ключових показників якості системи здоров'язбережувальних знань, як системність, структурованість, ієрархічність, функціональність, інструментальність, емерджентність.

Практична реалізація критеріїв у структурі науково-методичної системи та її педагогічної технології базувалась на основі наукових принципів розробки дидактичних систем, організаційно-педагогічних умов їх ефективного

функціонування в освітньо-оздоровчому середовищі, що забезпечувало стандартизацію процедур виміру освітньо-оздоровчих досягнень учнів.

Тематична стандартизація критеріїв на рівні їх компонентів та атрибутів, що обґрунтовуються моделлю генезису педагогічної технології, обумовлена специфікою дидактичного впливу фізичної культури на формування здоров'язбережувальних знань учнів, яка полягає у системній реалізації змісту навчальної програми з фізичного виховання [45; 59; 85; 98; 121]. Тематичному оцінюванню підлягають основні результати (рухові, теоретичні, методичні, функціональні, виховні тощо) вивчення її розділу, теми, тем низки уроків у залежності від типу (урок вивчення, удосконалення навчального матеріалу, контрольної оцінки, комбінований урок), які дидактично спрямовуються на формування в саногенного мислення, здоров'язбережувальних знань і умінь.

У структурі науково-методичної системи навчання та педагогічної технології сформована функція мотивованої (когнітивна мотивація) орієнтації учнів на якісне вивчення розділів навчальної програми з фізичного виховання, результати якого підкріплюються здоров'язбережувальною спрямованістю та міжпредметними зв'язками (синхронні, випереджені, синергетичні).

Структура критеріїв, як об'єктивізованих засобів судження, на основі якої здійснюється оцінка сформованості здоров'язбережувальних знань, включає 12-бальну шкалу виміру динамічних параметрів знань, на засадах якої отримує характеристику у формі кількісних оцінок, числової організації емпіричних даних, що отримувалися шляхом спостережень, експертних оцінок, анкетних опитувань, аналізу продуктів освітньо-оздоровчої діяльності. Ця шкала побудована з урахуванням вірогідного підвищення рівня якості здоров'язбережувальних знань, і, як критеріально-оцінний (діагностичний) інструмент, забезпечує вимір рівня сформованості знань, а не ступінь невдач учня в освітньо-оздоровчому процесі. У зв'язку з цим, кожен критерій включає показники рівня сформованості пізнавально-оздоровчої мотивації як дидактико-лімітуючого фактору розвитку здоров'язбережувальних знань [9; 188; 192].

Систематизація показників, що об'єктивно відображають динаміку певного рівня сформованості здоров'язберезувальних знань учнів дозволило конкретизувати психолого-педагогічні механізми їх формування, які, за аргументованим твердженням В. Григоренка, С. Омельченко, утворюють певний рівень якості з відповідними ознаками (системність, структурність, ієрархічність, функціональність, інструментальність).

Так, за класифікацією цих вчених, *низький рівень* (1-3 бали) сформованості знань характеризується як рецептивно-продуктивний, що відображає домінування рецептивних тенденцій засвоєння учнями здоров'язберезувальних знань; *середній рівень* (4-6 балів) характеризується як репродуктивний, що формується шляхом копіювання, імітації знань, їх відтворення без ознак системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності; *достатній рівень* (7-9 балів) визначається як конструктивно-варіативний, якому притаманні ознаки системи знань на рівні системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності; *високий рівень* (10-12 балів) відображає творчі здібності учня і характеризується стабільним станом якості здоров'язберезувальних знань з ознаками системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності, інтегрованість яких формує інструментальну ознаку, що актуальна у сімейно-побутовій, навчальній, оздоровчій, професійно-орієнтаційній, фізкультурно-спортивній, рекреаційній, дозвільній діяльності учнів [40; 41; 122-124; 128].

Отже, критеріально-оцінна база дослідження закономірностей формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є структурним компонентом науково-методичної системи навчання та її педагогічної технології, на засадах яких здійснюється висвітлення організаційно-дидактичних, управлінських умов та факторів функціонування педагогічних систем відкритого типу, перебігу освітньо-виховних і оздоровчих процесів, встановлення їх продуктивності.

Таким чином, на підставі викладеного зауважимо, що концептуальною основою розбудови та теоретичного обґрунтування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів під впливом занять фізичною культурою, є системно-структурний підхід, на засадах якого педагогічна система розроблялась як цілісно структуроване дидактичне утворення, структурно-функціональні компоненти якого відображають:

- цілі та завдання здоров'язвивальної й здоров'язбережувальної практики суспільства в системі національної освіти;
- раціональні методи та педагогічні технології, алгоритми ефективної освітньо-оздоровчої діяльності;
- результати системних психолого-педагогічних досліджень;
- механізми управління освітньо-оздоровчими процесами;
- структуру педагогічного моніторингу та критеріально-діагностичний інструментарій визначення сформованості здоров'язбережувальних знань;
- соціально-культурні ситуації та мотиватори формування духовно-ціннісного ставлення до особистісного психосоматичного здоров'я, здоров'язбережувальних знань, культури здоров'я, фізичної культури.

Теоретичне дослідження сутності та структури здоров'язбережувальних знань учнів, що формуються у процесі занять фізичною культурою, забезпечило визначення структурно-функціональних компонентів (цільовий, змістовний, суб'єкт-суб'єктний, організаційно-дидактичний, організаційно-управлінський, теоретико-методологічний, організаційно-технологічний, професійно-педагогічний), як критеріально-діагностичний інструментарій педагогічної системи. Модельний рівень відображення системності, структурності, ієрархічності, функціональності забезпечив визначення якісних і кількісних характеристик продуктивності різних форм фізичної культури у процесі формування знань, встановлення оптимальних зв'язків, реалізацію механізмів ендogenous та екзогенного функціонування науково-методичної системи дидактичної спрямованості в освітньо-оздоровчому середовищі.

У процесі дослідження теоретично обґрунтовані організаційно-дидактичні умови функціонування науково-методичної системи формування здоров'язберезувальних знань (аналітично-інформаційна; організаційно-управлінська; умова формування розуміння системної організації фізичних вправ, психомоторних здібностей, нервово-м'язової працездатності, стану психосоматичного здоров'я; формування розуміння здоров'язберезувальних знань, як фактору розвитку психосоматичного здоров'я, здорового способу життя; формування пізнавально-оздоровчої мотивації у процесі занять фізичною культурою).

Установлені закономірності розробки науково-методичної системи навчання забезпечили методологічні умови розбудови моделі генезису педагогічної технології її практичного впровадження в освітньо-оздоровче середовище закладу освіти.

Доведено, що педагогічна технологія, як дидактична система, у структурі якої знаходять відображення компоненти науково-методичної системи та проблемно-ігрового формування здоров'язберезувальних знань учнів забезпечує гарантований випереджений розвиток когнітивного, аксіологічного, праксіологічного, суспільно-соціального, мотиваційно-потребнісного, математико-інформаційного, філософсько-культурологічного і мотиваційно-потребнісного компонентів, що продуктивно інтегруються в систему на засадах усвідомленого сприйняття учнями на рівні таких якісних показників сформованості, як системність, структурованість, ієрархічність, функціональність, емерджентність.

Науково-методична система навчання, її педагогічна технологія формування здоров'язберезувальних знань забезпечують розвиток системності шляхом формування в учнів внутрішньої картини здоров'я, яку вони усвідомлюють як динамічну структуру, що включає низку уявлень щодо психосоматичного, духовного, соціального здоров'я, рівня здорового способу життя, психофізичних можливостей, самооцінки стану здоров'я, особистісно-соціальної цінності здоров'я. Представлені дидактичні системи відкритого типу

забезпечують формування внутрішньої картини здоров'я (матеріально-сенсорне відображення) шляхом цілеспрямованого розвитку таких її компонентів, як когнітивний, емоційний, аксіологічний, поведінковий, філософсько-культурологічний, інтегрований, стан яких обумовлює певний рівень ставлення особистості до здоров'я, здоров'язберезувальних знань, здорового способу життя, фізичної культури, майбутнього.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОНОВЛЕННЯ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ЗНАНЬ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ

Педагогічний експеримент дослідження ми розглядали як шлях до узагальнення, яке виникає у процесі вивчення проблеми формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою і спортом. При цьому враховували, що педагогічний експеримент певним чином відображає реальні характеристики освітньо-оздоровчої системи закладу освіти, моделюючи умови для виявлення дидактичних явищ.

В умовах педагогічного експерименту, що спрямовувався на перевірку реалізації науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань, особливу увагу при цьому приділяли особистості учнів, як суб'єкту дослідження, враховували те, що їх психіка, психомоторний і психосоматичний стан перебуває в становленні й розвитку [14; 40; 41].

У зв'язку з викладеною аргументацією педагогічний експеримент був організований на основі низки принципів, основними з яких є принцип об'єктивності; принцип гуманізму і педагогічного оптимізму; принцип міждисциплінарного підходу, комплексного вирішення завдань дослідження; принцип детермінізму і відповідності форм та методів дослідження індивідуальним можливостям учнів; принцип єдності свідомості, самосвідомості й поведінки; принцип індивідуального й особистісного підходу.

Враховуючи специфічність дослідження, яка обумовлена дидактичними особливостями впливу занять фізичною культурою на формування системи здоров'язбережувальних знань учнів, ми на констатувальному етапі використали комплекс методів і методик, за допомогою яких здійснили педагогічну діагностику процесів: ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань; рівня пізнавально-оздоровчої мотивації; стан психосоматичного

здоров'я; рівня психомоторного розвитку; динаміку індексу здоров'я учнів. Констатувальний і формувальний педагогічні експерименти проводилися на базі закладів загальної середньої освіти міст Краматорська і Слов'янська Донецької області. Відповідно до мети і завдань дослідження було виділено загальну вибірку сукупність у кількості 950 осіб, яка була поділена на низку вибірок. Перша вибірка сукупність – учні 5-6 класів у кількості 330 осіб, із них контрольна група включала 163 учня, а експериментальна 167. Друга вибірка сукупність – учні 7-8 класів у кількості 320 учнів (контрольна група – 158 осіб, експериментальна – 162 учня). Третя вибірка сукупність – учні 9 класів у кількості 300 осіб (контрольна група – 149, експериментальна – 151 особа). Організацією цієї вибірки ми намагалися відобразити реальний стан щодо вирішення проблеми формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою, виявити реальний рівень знань у кожній віковій групі з метою розробки та обґрунтування інноваційної науково-методичної системи особистісно орієнтованого навчання, її організаційно-педагогічних умов функціонування в освітньо-оздоровчому середовищі.

Мета і завдання дослідження визначили зміст і послідовність чотирьох етапів:

1 етап – ставилася мета дослідження, формулювалися завдання, обралися методи дослідження; вивчалися та аналізувалися літературні джерела та Інтернет-ресурси з даної проблеми; аналізувалося законодавство, нормативно-правова база України та іноземних держав, матеріали, монографії, документи та інші джерела інформації;

2 етап – розроблялася науково-методична система формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою; методика проведення педагогічного експерименту, педагогічний інструментарій, щодо реалізації мети дослідження.

3 етап – упровадження результатів дослідження у практику організації навчально-виховного процесу закладів освіти; анкетування школярів,

провідних спеціалістів галузі фізичної культури та фізичного виховання щодо ефективності комплексного підходу до здоров'я школярів.

4 етап – узагальнення результатів дослідження та обробка отриманих даних, оприлюднення результатів дослідження на симпозиумах, конференціях, семінарах, у фахових виданнях, у яких аналізувалися та розроблялися напрями реалізації педагогічної технології з навчальних програм “Фізична культура”, “Основи здоров'я”, “Основи безпеки життєдіяльності”, “Біологія”, “Основи медичних знань” тощо; формувалися шляхи взаємодії зі шкільним психологом, медичним персоналом закладу освіти.

У ході констатувального експерименту, у відповідності до концептуальної основи дослідження, ми вважали актуальним визначення ставлення учнів до процесу формування здоров'язбережувальних знань за умов відсутності викладання “Валеології” як навчальної дисципліни. Категорію “ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань” ми розглядали у контексті наукових робіт І. Беха, В. Григоренка, які аргументовано довели, що ставлення є змістовною характеристикою духовно-ціннісних утворень особистості, в структурі яких позиціонується свідоме відношення, оцінки, життєво-соціальні позиції, мотиви, судження, переконання щодо актуальності викладання навчальних предметів, знань, явищ, процесів, технологій, досягнень, ціннісних орієнтацій у сфері здоров'язбережувальної діяльності людини, яке виконує інтеріоризаційну функцію у досягненні освітньо-оздоровчих цілей.

Сутність цієї методики полягає у використанні рангової шкали оцінок актуальної для респондента позиції відношення до тестового запитання, що за змістом відображає його життєво-соціальну позицію, оцінку, судження, переконання щодо освітньо-оздоровчої цінності здоров'язбережувальних знань, що формуються у процесі занять фізичною культурою [15; 40; 128].

Організаційна структура дослідження передбачала вивчення ставлення до здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою, динаміки сформованості знань з ознаками системності, структурності, ієрархічності, функціональності та емерджентності.

Інструментально-методичною основою визначення рівня сформованості здоров'язбережувальних знань, оцінки динаміки їх розвитку, здійснювалося на засадах розроблених критеріїв, що представлені в додатку В.2. Критеріальна база дослідження включає 12-бальну шкалу оцінок показників, що відображають певний рівень сформованості здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою: “низький” (1-3 бали), “середній” (4-6 балів), “достатній” (7-9 балів), “високий” (10-12 балів). Кожен рівнів освітньо-оздоровчих досягнень учнів, як відображення динаміки і якості сформованості здоров'язбережувальних знань, включав оцінку володіння ними системними ознаками, такими як системність, структурність, ієрархічність, функціональність, емерджентність.

У відповідності до концепції дослідження, структури організаційно-дидактичних умов функціонування науково-методичної системи, методологічного положення Л. Виготського, В. Григоренка, О. Леонтьєва відносно того, що внутрішні спонукання до пізнавальної діяльності пов'язані із задоволенням потреб до самопізнання, саморозвитку особистості та виконують інтеріоризаційну функцію стимулювання усвідомленої активності [33; 96; 128] на досягнення навчальних, виховних, розвивальних, оздоровчих цілей. Це дозволило актуалізувати вивчення динаміки сформованості в учнів пізнавально-оздоровчої мотивації до розвитку особистісної системи здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Дослідження пізнавально-оздоровчої методики В. Григоренка, А. Маркової, Х. Хеккаузена, яка за змістом охоплювала актуальні аспекти навчальної діяльності суб'єктів формування здоров'язбережувальних знань передбачало наступне.

1) *Визначення рівня рефлексії учнів в умовах формування здоров'язбережувальних знань.* Використовували тест-опитувальник, який складеться з 10 запитань, на які дано варіанти відповіді та оцінка у балах:

- 50-38 балів – особа задоволена собою і впевнена у собі; проявляє потребу до системного духовно-соматичного удосконалення, привласнення

знань щодо здоров'язберезувальної практики, формування здорового способу життя, культури здоров'я; їй байдуже те, що про неї говорять, але сама має схильність наполегливо досягати цілей психосоматичного, психомоторного, інтелектуального удосконалення;

- 37-24 бали – особа живе в злагоді з собою, знає себе і можете собі довіряти; володіє цінними здоров'язберезувальними знаннями, уміннями знаходити вихід із складних ситуацій як особистого характеру, так і у взаємовідносинах з оточенням; у неї нормальна здорова самооцінка, вона вмє бути для себе підтримкою і джерелом сили не за рахунок інших, а за рахунок знань, досвіду, морально-вольових якостей, стану здоров'я, фізичної культури;

- 23-10 балів – очевидно, особа не задоволена собою, має сумніви і незадоволеність станом здоров'я, фізичними можливостями, знаннями, інтелектом, здібностями, досягненнями, зовнішністю.

2) *Визначення рівня мотивації досягнень в умовах формування здоров'язберезувальних знань учнів.*

Вимірювали за допомогою розробленої шкали тесту-опитувальника. Шкала складається з 22 суджень, з приводу яких можливі два варіанти відповідей - "так" або "ні". Відповіді, що збігаються з ключовими (за кодом), підсумовуються (по 1 балу за кожну відповідь). Шкала потреби у досягненнях має “стінові” норми, а тому конкретний результат оцінювали за допомогою таблиці визначення рівня мотивації (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Таблиця визначення рівня мотивації до досягнення успіху.

	Рівень мотивації до досягнення успіху									
	низький			середній				високий		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сума балів	2-9	10	11	12	13	14	15	16	17	18-19

Примітка: коди відповіді «так» на запитання 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 21, 22;
коди відповіді «ні» на запитання 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 20.

3) *Самоконтроль учнів* здійснювали на основі розроблених опитувальників (додатки Ж.1-Ж.5), робота з якими опановувалася у процесі пропедевтичної підготовки до формувального експерименту.

У контексті змісту мети і завдань дослідження одним із основних продуктів реалізації науково-методичної системи та її педагогічної технології формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є рівень динаміки показників психомоторного розвитку, який, за аргументованим твердженням В. Арєф'єва, В. Григоренка, Т. Круцевич, С. Омельченко, Л. Сергієнка, М. Смирнова, К. Чедова, є об'єктивним відображенням морфологічних, функціональних, психосоматичних тенденцій формування здоров'я людини, які мають високий рівень кореляції з психолого-педагогічними чинниками (рівень здоров'язберезувальної мотивації; ставлення до здоров'язберезувальних знань та рівень їх сформованості; стан психофізичного здоров'я; культура здорового способу життя).

Викладена аргументація, специфічність дидактичного впливу фізичної культури на формування здоров'язберезувальних знань учнів обумовили актуальність визначення динаміки психомоторного розвитку. Дослідження цього параметру здійснювалось за методикою Л. Сергієнка на підставі наступних метричних процедур: біг на дистанцію 50 м (с); стрибок у довжину з місця (м); біг на дистанцію 600 м (до 12 років), 800 м (дівчата віком 12 років і старші), 1000 м (хлопці віком 12 років і старші); кистьова динамометрія (кг); вис на зігнутих руках (с); човниковий біг (с); піднімання тулубу із положення лежачи (протягом 30 с, кількість разів); нахил тулубу уперед з положення основна стійка (см). Реалізація означених психомоторних тестів базувалася на засадах організаційно-методичних рекомендацій Л. Сергієнка та В. Сутули.

У відповідності до викладеної аргументації щодо щільних кореляційних зв'язків між показниками сформованості в учнів рівня здоров'язберезувальних знань, їх ставлення, рівня пізнавально-оздоровчої мотивації, психомоторних можливостей і станом психосоматичного здоров'я [40; 41; 122; 124; 128] ми актуалізували визначення "вхідного" стану здоров'я та динаміки його

показників під впливом науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Динаміку розвитку психосоматичного здоров'я учнів визначали на засадах методики Г. Апанасенка та Т. Круцевич, яка включала наступні метричні процедури: оцінку фізіологічного співвідношення зросту і ваги тіла; оцінку за віком (щороку життя – 1 бал); негативний вплив на стан здоров'я паління (30 балів тому, хто не палить, а хто палить – втрачає 1 бал у відповідності до кількості цигарок); оцінка стану здоров'я за частотою серцевого ритму; оцінка динамічного здоров'я за швидкістю відновлення серцевого ритму після дозованого навантаження; оцінка здоров'я по активній нервово-м'язовій діяльності та аеробній витривалості організму.

Критерії оцінки стану здоров'я наступні: менше 20 балів – стан незадовільний, загрозливий (“низький” рівень); від 21-99 балів – задовільний стан (“середній” рівень); 100 і більше – рівень здоров'я “високий”.

Організаційна структура дослідження включала низку методів математичної статистики, на основі яких опрацьовувалися результати констатувального та формувального експериментів (додаток В.3).

В умовах формувального експерименту теоретично обґрунтована науково-методична система особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою впроваджувалась в освітньо-оздоровче середовище на основі педагогічної технології, генеза якої передбачає реалізацію дидактичних компонентів, що представлені в таблиці інтегрованого впливу форм фізичної культури, міждисциплінарних зв'язків, функціональних обов'язків суб'єктів дидактичної системи відкритого типу (додаток Д.1). Організаційно-дидактичні умови використання освітньо-оздоровчої технології передбачали створення науково-методичного середовища особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Організаційно-педагогічні засади середовищного типу включали теоретичний, прикладний, виховний, оздоровчий, мотиваційний, організаційно-

технологічний, аналітичний компоненти, на засадах яких освітньо-оздоровче середовище було конгруентним по відношенню до структури педагогічної технології (додаток Д.1). Звертаємо увагу на те, що середовище характеризується оптимальною кількістю системних освітньо-оздоровчих, спортивно-масових, рекреаційних, лікувально-відновлювальних, навчально-виховних форм занять фізичною культурою, що потребують від учнів розвиток здоров'язбережувальних знань (додаток Д.2). Урахування кількісних і змістовних характеристик освітньо-оздоровчого середовища дозволило інтегрувати у його структуру педагогічну технологію формування здоров'язбережувальних знань. При цьому когнітивність середовища досягалась шляхом інтеграції системних ознак педагогічних систем відкритого типу в структурі кожного заняття, які були реалізовані в організаційно-дидактичних умовах функціонування науково-методичної системи.

У відповідності теоретичного обґрунтування науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів в умовах формувального педагогічного експерименту означені дидактичні системи були реалізовані в освітньо-оздоровчому середовищі на засадах принципових положень особистісно орієнтованого підходу та принципів дидактики, теорії фізичної культури, валеології [14; 21; 40; 41; 102; 206].

Педагогічна технологія особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів в умовах формувального експерименту також була реалізована на засадах розробленого алгоритму, структура якого представлена в додатку Д.2.

Як впливає із змісту дидактичного алгоритму реалізація педагогічної технології формування здоров'язбережувальних знань учнів, усі структурно-функціональні компоненти та технологічні атрибути дидактичних систем впливали інтегровано і знаходилися у стані зворотних зв'язків.

У процесі формувального експерименту педагогічна технологія була реалізована у три етапи:

– *перший етап* визначався як пропедевтично-мотиваційний, мета якого полягала у підготовці учнів та вчителів до освітньо-оздоровчої діяльності в умовах особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою;

– *другий етап* визначався як формувально-мотиваційний, мета якого полягала у розвитку системи здоров'язбережувальних знань учнів з ознаками системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності та реляційності;

– *третій етап* розглядався як підсумково-мотиваційний, мета якого полягала в оцінці результатів впливу педагогічних систем на основі критеріальної бази дослідження; їх інтерпретації, узагальненні; формулюванні висновків, таксономії освітньо-оздоровчих цілей подальшого функціонування науково-методичної системи та її педагогічної технології у навчально-оздоровчому середовищі закладу освіти.

Структура кожного етапу визначалася системоутворюючими факторами науково-методичної системи навчання та її педагогічної технології, які обумовлювали структурування мети і змісту етапів експериментального впровадження та формування здоров'язбережувальних знань учнів.

Системоутворюючі фактори етапів, на основі дидактичного алгоритму та організаційно-педагогічної структури освітньо-оздоровчого середовища, детермінували методикау планування процесів особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. Їх особливості полягали в інтеграції кумулятивних ефектів впливу різних форм фізичної культури у процесі розвитку системи здоров'язбережувальних знань учнів.

Характеристика організації формувального педагогічного експерименту відображає його сутність, логіку та науково-дидактичну спрямованість на перевірку ефективності й інноваційності розроблених педагогічних систем, а етапна структура обумовила динаміку досягнення мети і завдань дослідження.

Аналіз ставлення учнів до феномену здоров'язбережувальних знань, що формуються у процесі занять фізичною культурою дозволяє стверджувати, що традиційні форми занять мають досить низький рівень ефективності. Така негативна тенденція за показниками рангової позиції та кількості адекватних оцінок простежується як у контрольних, так і експериментальних групах.

Системний вплив експериментальних факторів обумовив зростання показників ціннісного ставлення учнів експериментальних груп до системи здоров'язбережувальних знань, а в контрольних групах він залишився практично без статистично достовірних змін, що є підставою стверджувати про ефективність експериментальних дидактичних систем. Позитивні результати за критеріями 1, 2 і частково 3 в експериментальних класах свідчать, що науково-методична система та її педагогічна технологія забезпечують інтенсивне формування когнітивного, аксіологічного, праксіологічного і мотиваційно-потребнісного компонентів здоров'язбережувальних знань, що обумовлює корегування та розвиток ціннісних пізнавально-оздоровлювальних орієнтацій, ставлення учнів знань, які усвідомлюються як особистісно-соціальна цінність.

У відповідності до організаційних засад формувального експерименту наступним кроком дослідження було визначення дидактичних закономірностей впливу експериментальних систем на формування здоров'язбережувальних знань учнів. Цей аспект дослідження був реалізований на основі розроблених критеріїв оцінки якості знань, які характеризуються наступними рівнями сформованості: “низький” (1-3 бали), “середній” (4-6 балів), “достатній” (7-9 балів), “високий” (10-12 балів), системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності.

Отримані результати дослідження динаміки сформованості здоров'язбережувальних знань учнів представлено в таблиці (додаток Д.4) та рисунком 3.1.

Рис. 3.1. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальних знань учнів в умовах формувального експерименту.

Аналізуючи дані дослідження маємо змогу констатувати, що рівень сформованості здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою визначається тенденціями недосконалого та, навпаки, інноваційного дидактичного забезпечення навчально-оздоровчої діяльності суб'єктів фізичного виховання. Цей висновок ґрунтується на засадах встановлених статистично достовірних відмінностей показників контрольних та експериментальних класів, що представлені в таблиці (додаток Д.4).

Математико-статистичний аналіз цих даних за критерієм Вілкоксона-Манна-Уїтні (ВМУ) [163; 168] свідчить, що в експериментальних класах показник коливається в межах 2,8-6,24 та перевищує критичне значення 1,96 ($p < 0,05$) а у контрольних класах знаходиться на рівні $\geq 1,96$ ($p > 0,05$), що засвідчує відсутність статистично достовірних відмінностей в динаміці формування здоров'язбережувальних знань учнів (додаток Д.1).

У контексті викладеної аргументації динаміки сформованості здоров'язбережувальних знань, маємо підстави стверджувати, що ці дидактичні

системи забезпечують гарантовано ефективне виховання ціннісного ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань, особистісно орієнтоване формування когнітивних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних і мотиваційно-потрібнісних елементів знань, які інтегруються в систему з ознаками ієрархічності, функціональності, емерджентності та реляційності.

Отже, отримані результати, їх кореляційний зв'язок ($r=0,762-0,848$), синергетична узгодженість показників, генезис науково-методичної системи та її педагогічної технології спонукають до дослідження впливу експериментальних факторів на психомоторний розвиток учнів, результати якого представлено в таблиці додатку Д.5.

Показники психомоторного розвитку учнів ми розглядали як результат психосоматичного удосконалення організму під впливом занять фізичною культурою, в умовах яких інтегруються процеси формування здоров'язбережувальних знань та актуальних рухових навичок, вмінь, фізичних якостей, нервово-м'язової працездатності школярів.

Аналіз наведених даних свідчать, що позитивна динаміка формування здоров'язбережувальних знань, ціннісного ставлення до них забезпечує розвиток здатності учнів до системного сприйняття процесів, фактів, знань, навичок, умінь з фізичної культури, суспільства як духовно-соматичної цінності, на засадах яких формується здоровий спосіб життя. При цьому учні усвідомлюють конструктивні якісні ознаки здоров'язбережувальних знань на рівні їх структурності, ієрархічності, функціональності, еменерджентності, реляційності, які є потужними факторами актуалізації дисциплінованості, працьовитості, співпраці, співтворчості, духовно-соматичної рефлексії, пізнавально-оздоровчої мотивації. У цих умовах статистично достовірне покращення результатів психомоторного розвитку є закономірністю, що впливає із динаміки стимулюючого впливу на ефективність діяльності учнів, системи їх здоров'язбережувальних знань (рис. 3.2), які вони усвідомлюють як особистісну цінність.

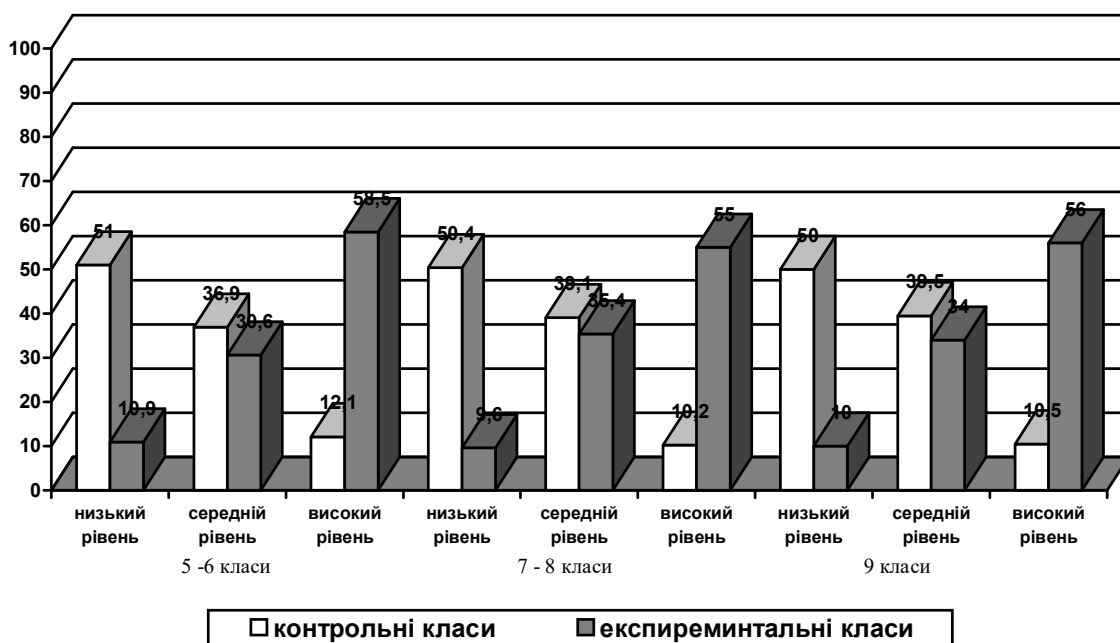

Рис. 3.2. Динаміка психомоторного розвитку учнів в умовах формувального експерименту.

Отримані результати досліджування представлені у порівняльній формі в таблиці додатку Д.6 та дозволяє стверджувати, що науково-методична система особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань учнів забезпечує не тільки розвиток знань, а й формування психомоторного розвитку та стану психосоматичного здоров'я суб'єктів дослідження. Статистично достовірні відмінності показників, що порівнюються, дозволяють стверджувати та науково аргументувати наявність в експериментальних дидактичних системах ознак інноваційності, які виявляються у випередженому досягненні позитивних результатів формування здоров'язберезувальних знань, реалізації навчальної, розвивальної, оздоровчої та соціалізуючої функції; особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового навчання у процесі занять фізичною культурою, якому в структурі дидактичної системи надана властивість актуалізувати та стимулювати саморозвиток, самоосвіту, соціально-ціннісне самовизначення учнів.

У контексті викладеної аргументації маємо зауважити, що наші теоретичні, експериментальні, організаційно-дидактичні позиції, підходи, узагальнення співпадають та підкріплюються науковими поглядами

К. Баханова, Ю. Бойчука, В. Горащука, В. Григоренка, І. Малафіїка, С. Омельченко, В. Сухомлинського, О. Хуторського, І. Якиманської, які довели, що системно-структурний підхід до розвитку освіти є основою наукової парадигми, на засадах якої можливе створення інноваційних дидактичних систем.

Інтерпретація експериментальних даних на основі фундаментальних наукових праць, спонукає до визначення динаміки пізнавально-оздоровчої мотивації учнів, яку ми розглядаємо як визначальний чинник продуктивної навчально-виховної діяльності [14; 40; 41; 105; 183; 192], формування системи здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя.

Результати дослідження пізнавально-оздоровчої мотивації до успіху представлені в таблиці (додаток Д.7) та рисунком 3.3. Стійку тенденцію розвитку пізнавально-оздоровчої мотивації успіху ми пояснюємо тим, науково-методична система формування здоров'язбережувальних знань учнів забезпечила дидактичні умови усвідомлення позитивних результатів психосоматичного розвитку та удосконалення стану психосоматичного здоров'я, як факторів потужного підкріплення особистісно-соціальної цінності, емерджентності, функціональності знань.

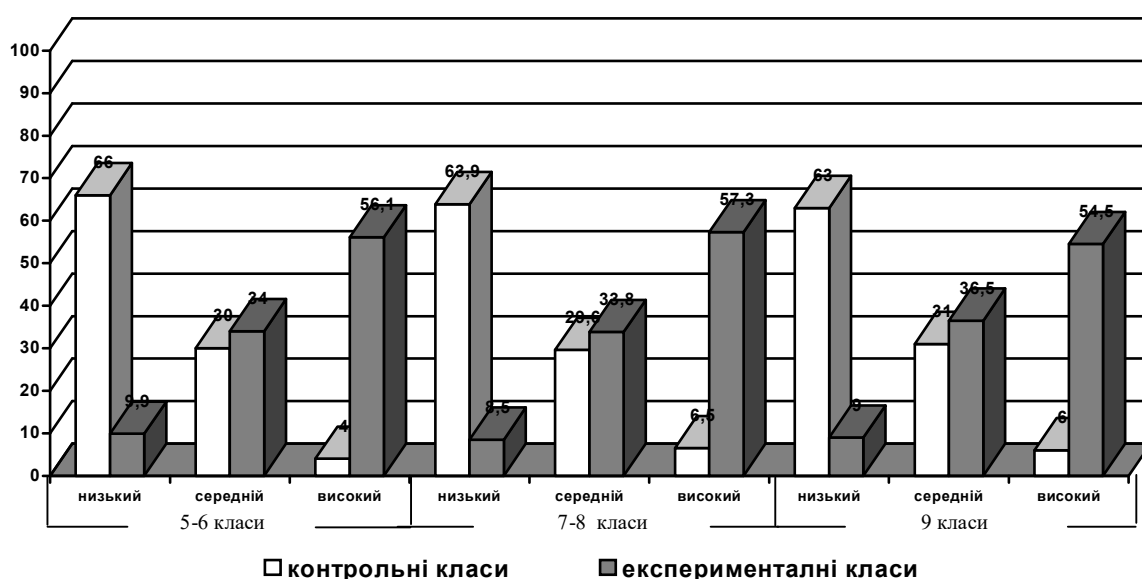

Рис. 3.3. Динаміка пізнавально-оздоровчої мотивації успіху учнів у процесі формувального експерименту.

Аналіз показників динаміки пізнавально-оздоровчої мотивації дозволив встановити, що її якісні рівні чутливі до впливу інноваційних факторів науково-методичної системи та її педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. Так, в експериментальних класах ампліфікація показників пізнавально-оздоровчої мотивації досягалася на основі впливу мотиваційно-потребнісного компоненту науково-методичної системи навчання та відповідного атрибуту її педагогічної технології. Ці чинники забезпечили створення емоційно збагачених, успішно підкріплюючих, когнітивно мотивуючих ситуацій, які є потужним фактором розвитку мотиваційної сфери учнів. Отже, позитивна динаміка розвитку мотиваційної сфери досягалася шляхом постійно діючого мотиваційного середовища формування здоров'язбережувальних знань.

У контексті отриманої позитивної динаміки розвитку мотиваційної сфери учнів ми провели дослідження перерозподілу їх інтересів до навчання ігровим видам спорту, які найбільш популярні та входять до змісту навчальних програм з фізичної культури.

Наступним кроком дослідження було визначення в учнів експериментальних класів здатності до рефлексії в умовах впливу науково-методичної системи та її педагогічної технології формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою, результат якого подано у таблиці додатку Д.9. Досліджувані показники характеризувались зростанням здатності до рефлексії у 5-6 класах – 45% (КК – 5,4%), 7-8 класах – 50% (КК – 7,0%), 9 класах – 51,2% (КК – 7,5%), які демонстрували “високий” рівень рефлексії. Відповідно 44,8% (КК – 35,7%), 33,3% (КК – 32,3%) та 38,3% (КК – 34,3%) учнів були віднесені до “достатнього” рівня. У 5-6 класах тільки 10,2% (КК – 58,9%), 7-8 класах 11,3% (КК – 60,7%), 9 класах 10,5% (КК – 58,2%) учнів характеризувалися “низьким” рівнем рефлексії.

Порівняльний аналіз показників здоров'язбережувальної рефлексії з динамікою сформованості ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань, їх рівнів системного розвитку, удосконалення психомоторного та психосоматичного розвитку, сформованості мотиваційно-потребнісної сфери дозволив встановити, що переважна більшість показників знаходяться в каузальних взаємозв'язках, які (за Л. Виготським [33]) утворюють нове знання, якість системи знань на рівні структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності [102; 103; 206; 208].

Позитивну динаміку здоров'язбережувальної рефлексії ми пояснюємо тим, що в структурі науково-методичної системи закладені властивості до розвитку в учнів здатності до самопізнавальної діяльності, використання здоров'язбережувальних знань як інструментів системного пізнання себе щодо формування психосоматичного здоров'я, фізичної культури, культури здоров'я.

Системний вплив експериментальних факторів формування здатності до психосоматичної рефлексії відображено на рисунку 3.4.

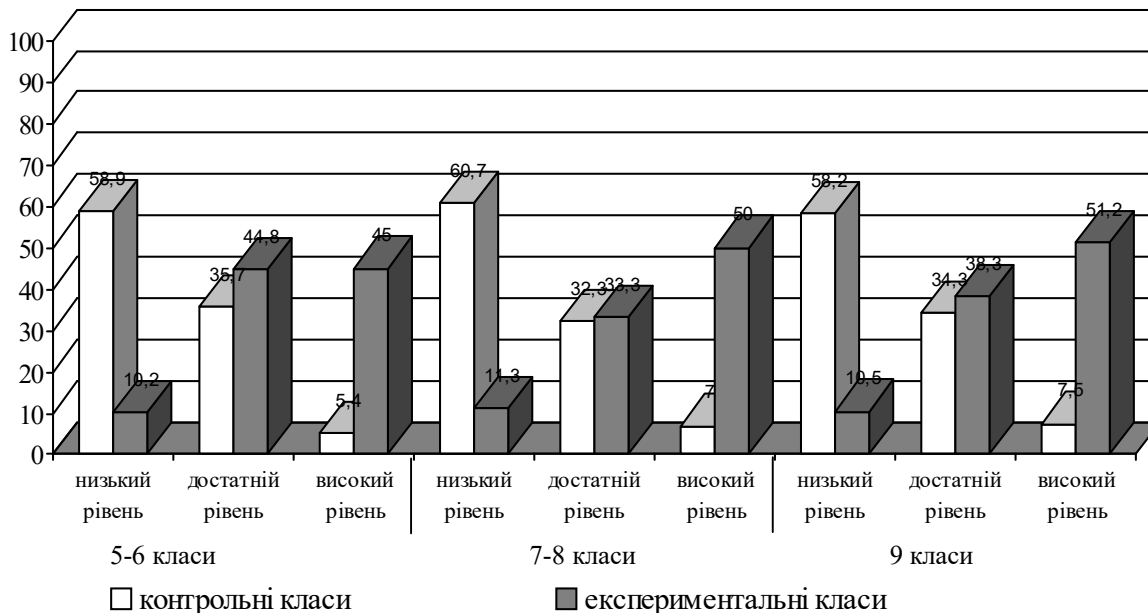

Рис. 3.4. Динаміка здоров'язбережувальної рефлексії учнів у процесі формувального експерименту.

Отже, системний аналіз результатів експерименту показав, що пізнавально-оздоровча мотивація досягнення успіху впливає на такі характеристики формування здоров'язбережувальної компетенції учнів, як ставлення до навчання у процесі занять фізичною культурою ($r=0,761$), удосконалення психомоторного розвитку ($r=0,834$), стану психосоматичного здоров'я ($r=0,877$), системи здоров'язбережувальних знань ($r=0,897$) учнів.

Сформульоване узагальнення співпадає з науковою позицією таких відомих вчених, як Г. Безверхньої, Л. Виготського, В. Григоренка, Л. Дзюбко, О. Леонтєва, О. Маркової, Є. Сорокоумової, Х. Хеккаузена, І. Якиманської, які переконливо довели, що властивості особистості учнів суттєво впливають на особливості пізнавальної мотивації, а особливості мотивації, закріпившись, стають властивостями особистості на рівні усвідомлених потреб.

Інтегральний взаємозв'язок пізнавально-оздоровчої мотивації, здоров'язбережувальних знань учнів, розвиток психомоторних процесів та стану психосоматичного здоров'я суб'єктів дослідження досягався на основі реалізації організаційно-дидактичних умов функціонування науково-методичної системи та її педагогічної технології формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою:

перша умова – формування здатності до використання характеристик системи (структурність, ієрархічність, функціональність, емерджентність, реляційність) як інструменту пізнання особистості, здоров'я, фізичної культури;

друга умова – формування розуміння психосоматичного здоров'я, сутності здоров'язбережувальних знань як системи, що утворюється під інтегративним впливом занять фізичною культурою;

третья умова – формування мотиваційно-потрібнісної сфери в аспекті аксіологічної й праксіологічної сутності здоров'язбережувальних знань у суспільно-соціальному дискурсі.

Викладені результати дають підставу зауважити щодо ефективності та інноваційності науково-методичної системи та підкріплюються позитивними

експертними оцінками (n=125). Так, 96,3% експертів оцінили їх як інноваційні, перспективні, що продуктивно формують систему здоров'язбережувальних знань, саногенне мислення, здоров'язбережувальний світогляд у процесі занять фізичною культурою та усвідомлюються як конструктори психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я особистості.

У контексті викладеної теоретичної та експериментальної аргументації, інтерпретації результатів дослідження ми отримали гносеологічне підґрунтя стверджувати, що параметри надійності та інноваційності науково-методичної системи та її педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є доведеними й теоретично обґрунтованими.

Теоретичне обґрунтування структурно-функціональних компонентів дидактичних систем ґрунтується на положеннях особистісно орієнтованого підходу до структурування здоров'язберігаючої освіти, що є відображенням функціональної основи системної організації педагогічних явищ, процесів, систем, технологій, методик.

Результати формувального педагогічного експерименту довели, що проєктивно розроблені та теоретично обґрунтовані науково-методична система, педагогічна технологія формування здоров'язбережувальних знань учнів відповідають таким вимогам дидактичних критеріїв, як системність; концептуальність; науковість; структурованість; ієрархічність; функціональність; керованість; відтворюваність адекватно педагогічним ситуаціям; алгоритмічність досягнення освітньо-оздоровчих цілей; властивість до перенесення у нові освітньо-оздоровчі умови, середовища; оптимальність витрат та “суб’єкт-об’єктне” структурування.

Системний аналіз результатів навчання дозволив встановити, що генеза дидактичних систем базується на засадах конгруентності структурно-функціональних компонентів, які об’єктивно та цілеспрямовано орієнтовані на досягнення гарантованого результату формування когнітивного, аксіологічного, праксіологічного, суспільно-соціального, математико-

інформаційного, філософсько-культурологічного і мотиваційно-потребнісного елементів здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою з наступною їх інтеграцією в систему, якій притаманні структурність, ієрархічність, функціональність, емерджентність.

Доведено, що основними організаційно-дидактичними умовами функціонування експериментальних педагогічних систем є цілеспрямоване формування здатності учнів до системного сприйняття феномену здоров'я в аксіологічному, праксіологічному й філософсько-культурологічному дискурсі; формування усвідомленого ставлення до системи здоров'язбережувальних знань, як інституту системного пізнання здоров'я, себе, світу; цілеспрямований розвиток пізнавально-оздоровчої мотивації у процесі занять фізичною культурою, яка усвідомлюється як система особистісно-соціальних потреб, здоров'язбережувальних цінностей.

Аналіз рівнів сформованості здоров'язбережувальних знань, ставлення до знань, динаміки психомоторного розвитку, стану здоров'я, сформованості пізнавально-оздоровчої мотивації, здатності до здоров'язбережувальної рефлексії, що були досягнуті в умовах педагогічного експерименту, дозволив встановити факт інтегрованого впливу на учнів означених дидактичних систем. Інтеграційний ефект впливу досягається шляхом керованої реалізації змісту системоутворюючих чинників, що регламентують інноваційну діяльність суб'єктів формування здоров'язберігаючих знань, інноваційний педагогічний інструментарій, структуру освітньо-оздоровчого середовища, організаційно-дидактичні умови функціонування цих педагогічних систем відкритого типу.

Дослідженням доведено, що науково-методична система формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою забезпечують динамізм інноваційного впливу на особистість з актуалізацією на її саморозвиток та суспільно-соціальний розвиток; формування саногенного мислення та здоров'язбережувального світогляду; розвиток мотиваційно-потребнісної і рефлексивної сфери, ціннісних орієнтацій до системної здоров'язбережувальної діяльності, здорового способу життя.

Ефективність реалізації дидактичних систем були визначені на основі критеріальної бази дослідження та позитивної динаміки розвитку здоров'язберезувальних знань (“початковий”, “середній”, “достатній”, “високий”) з ознаками системності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, було з'ясовано теоретичні аспекти та організаційно-дидактичне розв'язання проблеми особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. Зазначено, що здоров'язбережувальні знання є результатом духовної, практичної, пізнавальної, виховної, соціально-культурної діяльності людини, яка набирає ознак особистісного локусу, в якому концентруються здоров'язвиваючі факти, уявлення, поняття, правила, закони, теорії і принципи, програми, педагогічні технології, особистісна фізична культура, здоровий спосіб життя людини, які в структурі особистості набирають статусу духовно-соматичної цінності.

Теоретично обґрунтовано науково-методичну систему формування здоров'язбережувальних знань учнів, що дозволило встановити її структурно-функціональні компоненти (філософсько-культурологічний, когнітивний, аксіологічний, мотиваційно-потребнісний, праксіологічний, суспільно-соціальний, математико-інформаційний), які інтегруються в систему на засадах системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності.

Концептуальною основою формування системи здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є системно-структурний підхід, положення якого регламентують процеси визначення системоутворювальних чинників, предметно-змістовну сутність дидактичних факторів розвитку знань через адекватні уявлення, поняття, судження, переконання. Було встановлено, що формування здоров'язбережувальних знань учнів має здійснюватися на засадах усвідомлення системного впливу занять, складовими яких є органічне поєднання психомоторного, психосоматичного й інтелектуального компонентів.

Проективна розробка та теоретичне обґрунтування технології формування здоров'язбережувальних знань передбачало визначення цілей, принципів, форм та методів роботи, домінуючими складовими якої стали

особистісно орієнтований та проблемно-ігровий підхід. Експериментальна перевірка впровадженої науково-методичної системи підтверджує, що процес особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань учнів під впливом занять фізичною культурою здійснюється ефективніше, якщо його основу складає інноваційна науково-методична система, технологія її реалізації, організаційно-дидактичні умови їх функціонування у структурованому освітньо-оздоровлювальному середовищі закладу освіти (мотиваційне поле; оптимально інтегровані здоров'язбережувальні міжпредметні зв'язки; форми пропедевтичної підготовки вчителів і учнів; різні форми навчальної та позакласної фізичної культури; діяльність лікаря, психолога, соціального педагога, педагогічного колективу; відкритість та популяризація результатів впливу.

Системне дослідження дозволило визначити ознаки інноваційності, що властиві науково-методичній системі та технології її реалізації в освітньо-оздоровлювальному середовищі, а саме:

особистісно орієнтований вплив педагогічних систем, який ґрунтується на діалозі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин, актуалізації, самореалізації та рефлексії учнів;

випереджувальний результат гарантованого досягнення кумулятивного ефекту інтегрованого впливу факторів фізичної культури на формування здоров'язбережувальних знань з ознаками системності, структурності, ієрархічності, функціональності, емерджентності;

усвідомлення інструментальності здоров'язбережувальних знань як системного підходу до пізнання себе, навколишнього світу, формування психосоматичного здоров'я, фізичної культури особистості;

опера на сукупність інформаційно-знанневих структур, що реалізуються на міждисциплінарному рівні освітньо-оздоровлювального середовища;

спрямованість на актуалізацію самостійної пізнавально-оздоровлювальної, самоосвітньої, самовиховної діяльності учнів.

Інноваційна конгруентність педагогічних систем відкритого типу в умовах їх практичної апробації забезпечила статистично достовірне зростання показників сформованості здоров'язбережувальних знань, ціннісного ставлення учнів до них, пізнавально-оздоровлювальної мотивації, здатність до рефлексії, динаміки психомоторного розвитку, стану здоров'я.

Доведено, що технологія реалізації науково-методичної системи особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров'язбережувальних знань забезпечує гарантований розвиток когнітивного, аксіологічного, праксіологічного, суспільно-соціального, мотиваційно-потребнісного, математико-інформаційного, філософсько-культурологічного елементів знань, що продуктивно інтегруються на засадах усвідомленого сприйняття.

Визначено педагогічні умови, що забезпечують ефективність реалізації науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою, а саме: 1) цілеспрямований розвиток здатності учнів до системного сприйняття феномену психосоматичного здоров'я людини в філософсько-культурологічному, аксіологічному й праксіологічному дискурсі; 2) формування усвідомленого ставлення учнів до системи здоров'язбережувальних знань як інструменту системно-структурного пізнання психосоматичного здоров'я, самого себе (рефлексія), навколишнього світу; 3) цілеспрямований розвиток пізнавально-оздоровлювальної мотивації в процесі занять фізичною культурою. Аналіз рівнів сформованості здоров'язбережувальних знань, динаміки психомоторного розвитку, стану здоров'я, сформованості пізнавально-оздоровчої мотивації, здатності до здоров'язбережувальної рефлексії, що були досягнуті в умовах формувального педагогічного експерименту, дозволив встановити факт їх інтегрованого впливу на особистість учнів.

Доведено, що проєктивно розроблені та теоретично обґрунтовані дидактичні системи формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою є інноваційними структурами, яким притаманні

особистісно орієнтований зміст, системність, структурованість, концептуальність, ієрархічність, функціональність, керованість, алгоритмічність, інтеграційність, відтворюваність, перенесення в нові педагогічні ситуації, запланована освітньо-оздоровлювальна й здоров'язбережувальна ефективність, оптимальність витрат й кадрового забезпечення, дидактичний синтез яких ампліфікує результати формування здоров'язбережувальних знань на рівні організаційного, змістовного, суб'єкт-суб'єктного, дидактичного, контрольного-управлінського, мотиваційно-рефлексивного, стимулювального та технологічного компонентів.

Виконане дослідження не вичерпує всіх соціально-педагогічних проблем формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою. На нашу думку потребують подальшої наукової розробки проблеми формування ціннісних орієнтацій, духовно-ціннісного ставлення учнів до здоров'язбережувальних знань, формування в суспільстві соціокультурної ситуації духовно-ціннісного ставлення до здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функция оценки. М. : Наука, 1986. 162 с.
2. Амосов Н. М. Алгоритмы разума: система модели, функциональные процессы. К. : Наукова думка, 1979. 223 с.
3. Анохин П. К. Очерки по физиологии функциональных систем. М. : Медицина, 1975. 243 с.
4. Апанасенко Г., Довженко Л. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*, 2007. № 1. С. 17.
5. Арєф'єв В. Г., Єдинак Г. А. Фізична культура в школі. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2007. 248 с.
6. Байков Ю. Н., Егоров Д. Е. Диагностика социальной компетентности. *Журнал прикладной психологии*, 2002. № 6. С. 32-41.
7. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Х. : Вид. група «Основа», 2008. 159 с.
8. Безверхня Г. Інформаційні фактори, які впливають на формування мотивації школярів до занять фізичними вправами. *Молода спортивна наука України*. Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип.6. у 2-х т. Л.: Панорама, 2002. Т 1. С. 154-157.
9. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11-х класів. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 Теорія і методика виховання. Львів : ЛДІФК, 2004. 20 с.
10. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М. : Изд-во института прогрессивного образования, 1995. 336 с.
11. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. М. : Педагогика, 1989. 192 с.
12. Безугла Л. І. Підготовка майбутніх вчителів до інноваційно-оздоровчої діяльності. *Инновационные технологии в образовании*. Материалы VII Международной науч.-практ. конф. Ялта: РВВ КГУ, 2010. С 29-31.

13. Безугла Л. І. Підготовка майбутніх вчителів до професійної діяльності в контексті валеологічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Наук. журнал. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012. № 1 (19). С. 207-213.
14. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. *Наук.-метод. посіб.* К. : ІЗМН, 1998. 204 с.
15. Бех І.Д. Виховання особистості. К. : Либідь, 2003. Т. 2. С. 215-225.
16. Божович Я. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М.: Просвещение, 1968. 164 с.
17. Боген М. М. Обучение двигательным действиям. М. : Физкультура и спорт, 2005. 210 с.
18. Бондар Т С. Організаційно-педагогічна технологія менеджменту учнівських фізкультурно-оздоровчих клубів. Дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 Фізична культура. Фізичне виховання різних верств населення. Х., 2010. 232 с.
19. Бондар Т С. Здоров'я школярів : практичні матеріали для повсякденної роботи педагога. Х. : Веста; Ранок, 2009. 192 с.
20. Бойченко Т. Є. Формування в учнів середньої школи системи знань про здоров'я людини. Дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки. К., 1994. 257 с.
21. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти. *Монографія*. Суми: Університетська книга, 2008. 357 с.
22. Булатова М., Литвин О. Здоров'я і фізична підготовленість населення України. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2004. № 1. С. 3-8.
23. Булатова М. Фитнес и двигательная активность: проблемы и пути решения. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 1. С. 3-7.

24. Булгаков О. І. Формування дієвого ставлення учнів загальноосвітніх шкіл до занять фізичною культурою як основи здорового, фізично активного способу життя. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Х. : ХДАФК, 2009. № 2. С. 157-160.
25. Булич Е. Г., Мурахов І. В. Валеологія. К. : ІЗМН, 1997. 224 с.
26. Бухаринова Ж В. Физиологическая оценка адаптации школьников к особенностям учебной нагрузки в условиях инновационных педагогических технологий. Автореф. дис. канд. биолог. наук : спец. 03.00.13 Физиология. Казань, 1998. 22 с.
27. Васьков Ю. В. Педагогічні теорії, технології, досвід (дидактичний аспект). Х. : Скорпіон, 2000. 120 с.
28. Васьков Ю. В., Пашков І. М. Управління фізичним вихованням у загальноосвітньому навчальному закладі. Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 192 с.
29. Ведмеденко Б. Ф. Теорія і методика виховання інтересу в учнів до занять фізичною культурою. Дис. доктора пед. наук : спец. 13.00.07. К. : АПН України, 2005. 701 с.
30. Видюк А., Белогурова Л., Савельева С. Формирование культуры здоровья в общеобразовательных школах. IV Международный конгресс. *Олимпийский спорт и спорт для всех: проблемы здоровья, рекреации, спортивной медицины и реабилитации*. К. : Олимпийская литература. 2000. С. 347-349.
31. Визитей Н. Н. Физическая культура личности. Кишинев : «Штинца», 1989. 110 с.
32. Визитей Н. Н. Физическая культура и здоровье спортсмена (философско-антропологический аспект). *Теория и практика физической культуры*. 2008. № 2. С. 3-6.
33. Выготский Л. С. Педагогическая психология. М. : Педагогика, 1991. 480 с.

34. Выдрин В. М. Формирование культуры личности в сфере физической культуры (проблемы развития физической культуры молодежи). Сб. научн. тр. Воронеж : Изд-во ВГАУ, 1992. С. 5-14.
35. Гончаренко М. С. Валеопедагогічні основи духовності. *Навч. посіб.* Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 332 с.
36. Горащук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика). *Монография.* Луганск : Альма-матер, 2003. 376 с.
37. Григоренко В. Г. Педагогические основы системы физической реабилитации инвалидов с нарушением функций спинного мозга. *Монография.* М. : Советский спорт, 1991. Ч. 1. 204 с; Ч. 2. 184 с.
38. Григоренко В. Г. Педагогические основы системы физической реабилитации инвалидов с нарушением функций спинного мозга. Автореф. дис. доктора пед. наук: спец. 13.00.03 Специальная педагогика. М., 1991. 42 с.
39. Григоренко В. Г. Професійно-педагогічна мотивація і технологія формування. Одеса : Вид-во ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2003. 148 с.
40. Григоренко В. Г. Зміст педагогічних принципів структурування інтерактивних виховних технологій особистісно орієнтованого формування культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи. *Проблеми трудової і професійної освіти.* Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 32-41.
41. Григоренко В. Г. Теория мотивированного воздействия дифференциально-интегральных оптимумов педагогических факторов в процессе духовносоматического развития человека. М. : Фонд социальных изобретений, 2000. 226 с.
42. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. М. : Просвещение, 1986. 210 с.
43. Даниленко Л. І. Модернізація змісту методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи. К. : Логос, 1998. С. 127.

44. Денисенко Н., Педик Л., Фукс Л., Чижик В. Особливості рівня здоров'я, фізичної підготовленості, самопочуття та ведення здорового способу життя в учнів загальноосвітніх шкіл і гімназій. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 3. С. 44-46.
45. Державна програма розвитку фізичної культури в Україні. *Наука в олімпійському спорті*. 2007. № 1. С. 122-130.
46. Дзюбко Л. В., Гриценко Д. І. Діагностика навчальної мотивації: теорія і методика. К. : Шк. світ, 2001. 128 с.
47. Джола Д. Н., Щербо А. Б. Об эстетических факторах в физической культуре. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вінниця, 1994. Ч. 1. С. 32-33.
48. Діхтяренко З. Формування наполегливості молодших школярів засобами рухливих ігор (духовно-моральна цінність українського народу) у позакласній роботі. *Спортивний вісник Придніпров'я*. Дніпропетровськ: ДДФКС, 2004. № 6. С. 14-17.
49. Дмитрук В. С. Історичний аспект розвитку шкільних програм з фізичної культури. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Х. : ХДАФК, 2009. № 2. С. 175-180.
50. Доклад о состоянии здравоохранения в мире. Система здравоохранения: улучшение деятельности ВООЗ. 2000. 232 с.
51. Дубогай О., Почечуєва І. Моніторинг оздоровчо-виховного процесу у молодших школярів. *Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я рекреації, спортивної медицини та реабілітації*. К., 2000. С. 365.
52. Дубогай О. Д. Навчання в русі. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2005. 112 с.
53. Дубогай О. Д. Особистісно орієнтовані підходи у фізичному вихованні школяра. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вінниця, 1998. С. 32-36.
54. Дутчак М. В. Спорт для всіх у світовому контексті. К. : Олімпійська література, 2007. 111 с.

55. Дутчак М. В. Фізична культура населення України: проблеми та механізм вирішення. *Психолого-педагогічні основи організації навчально-виховного процесу в школі та вузі*. Зб. наук. пр. Рівне : Волинські обереги, 2002. С. 102-103.
56. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Х. : Вид. група Основа, 2010. 170 с.
57. Жерносець І. П. Організація науково-методичної роботи в школі. К.: Основа, 2006, 1988.173 с.
58. Задесенець М. П. Вікові особливості розвитку та виховання дітей. К. : Рад. школа, 1973. 169 с.
59. Закон України “Про фізичну культуру і спорт”. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2001. № 2. С. 40-50.
60. Зведена III та IV періодична національна доповідь про реалізацію Україною положень конвенції ООН про права дитини. К. : Державний інститут розвитку сім’ї та молоді, 2008. 176 с.
61. Здоров’я населення та діяльність галузі охорони здоров’я України (стратегічно-стилістичний довідник). К. : ЦМС, 2003. С. 210-223.
62. Здоровий спосіб життя Киян – пріоритет роботи столичного центру здоров’я. *Ваше здоров’я*, 2006. № 16 (843). С. 8.
63. Земцова В. Валеологічні аспекти теорії фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. № 3. С. 59-63.
64. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата обучения. *Высшее образование*, 2003. № 5. С. 34-42.
65. Іванова Л. І. Предмет „Основи здоров'я і фізична культура та шкільний футбол в системі освіти України”. *Фізичне виховання в школі*. 2003. № 3. С. 15-16.
66. Іонова О. М. Формування здоров’я особистості в умовах навчального закладу. *Навч. посіб. Х. : ХДАДМ, 2012. 146 с.*

67. Кашуба В.А., Яковенко П.А., Хабинец Т.А. Технологии, сберегающие и корригирующие здоровье, в системе подготовки юных спортсменов. *Спортивная медицина*, 2000. № 2. С. 140-145.
68. Кінденко В. Доцільність введення теоретичних знань з фізичної культури до шкільної програми для учнів 5-9 класів. Зб. наук. пр. Волинського державного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 1999. С. 382-384.
69. Кінденко В. П. Специфіка формування теоретичних знань з фізичної культури в учнів підліткового віку. *Педагогіка і психологія*. 2000. №1. С. 82-87.
70. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. М. : Знание, 1989. 80 с.
71. Когут И. А. Двигательный режим и физическое состояние детей 6-7 лет, обучающихся в школах различного типа. Дис. канд. наук з фізичного виховання і спорту : спец. 24.00.02 Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. К., 2006. 186 с.
72. Козак Э. М. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичного виховання. *Фізичне виховання в школі*. 2002. № 4. С. 51-52.
73. Козленко О. М. Підвищення ефективності фізичного виховання молодших школярів на основі формування у них прагнення до фізичного вдосконалення. Дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00.04. К. 1991. 165 с.
74. Колесин И. Д., Сошнева А. Н. Комплексная оценка уровня здоровья человека. *Гигиена и санитария*. 1995. № 9. С. 34-35.
75. Коломієць О. Спеціальні теоретичні знання – передумова ефективного процесу фізичного виховання школяра. *Молода спортивна наука України*. Львів, 2002. Вип. 6. Том 1. С. 277-279.
76. Конституція України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
77. Концепція національного виховання. *Початкова школа*. 1995. № 2. С. 48-52.

78. Концепція позашкільної освіти та виховання. *Виховна робота в закладах освіти України*. К. : ІЗМН, 1998. Вип. II. С. 196-199.
79. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України. К., 2001. 30 с.
80. Концепція фізичного виховання в системі освіти України. *Фізичне виховання в школі*. 1998. № 2. С. 2-8.
81. Кузьмина Н. В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. М. : Наука, 2001. 244 с.
82. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. За заг. ред. В. О. Огнев'юка. К. : Перун, 2004. 167 с.
83. Кругляк О. Я. Рухливі ігри та естафети в школі. *Метод. посіб.* Тернопіль : Підручники & посібники, 2002. 80 с.
84. Круцевич Т. Ю., Петровский В.В. Физическое воспитание как социальное явление. *Теория и методика физического воспитания*. К. : Олимп. л-ра, 2003. С. 28-38.
85. Круцевич Т. Теория и методика физического воспитания. Т.1. *Общие основы теории и методики физического воспитания*. К. : Олимп. л-ра, 2003. 423 с.
86. Круцевич Т. Теория и методика физического воспитания. Т.2. *Методика физического воспитания различных групп населения*. К. : Олимп. л-ра, 2003. 391 с.
87. Круцевич Т., Петровский В. Физическое воспитание как социальное явление. *Наука в олимпийском спорте*. 2001. № 3. С. 3-15.
88. Круцевич Т. Ю. Двигательная активность и здоровье детей, подростков. Теория и методика физического воспитания. *Учебник для высших учебных заведений физического воспитания и спорта*. К. : Олимп. л-ра, 2003. Т. 2. 2003. С. 8-20.
89. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г.В. Рекреация у фізичній культурі різних груп населення. *Навч. посібник*. К. : Олимп. л-ра, 2010. 248 с.

90. Кудрявцева Н. В. Экономические и социальные предпосылки формирования интереса к занятиям физической культурой и спортом школьников. Постановка проблемы. *Социальные, экономические, управленческие аспекты функционирования и развития физической культуры и спорта в современных условиях*. М., 1993. 81 с.
91. Левенець В. Актуальні питання спортивного травматизму. *Спортивна медицина*. 2004. № 1-2. С. 84-89.
92. Леко Б. А., Чуйко Г.В. Роль психологічного фактора у фізичному вихованні та спорті. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Зб. наук. пр. К.-Вінниця : УАННП, 1998. Ч. I. С. 271-275.
93. Лисяк В. М. Формування інтересу до занять фізичною культурою та спортом у школярів 6-11-х класів. Автореф. дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Х., 2006. 20 с.
94. Логвиненко О. Б. Виховання фізичної культури учнів 5-9 класів у позакласній діяльності загальноосвітньої школи. Автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.07 Теорія і методика виховання. Луганськ, 2004. 20 с.
95. Лозова В. І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. *Навч. посіб.* Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Х. : ОВС, 2002. 400 с.
96. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека. М. : РГАФК, 1992. 120 с.
97. Магльований А. В. Закономірності взаємозв'язку розумової і фізичної працездатності студентів і методи оптимізуючого управління цими засобами фізичного виховання і спорту. Автореф. дис. док. біолог. наук : спец. 05.13.09. К., 1993. 36 с.
98. Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання. Рівне: РДГУ. 2004. 437 с.

99. Малафіїк І. В. Теорія та методика формування системності знань у старшокласників. Автореф. дис. д-ра пед. наук : спец. 13.00.09 Теорія навчання. Ін-т педагогіки АПН України. К., 2007. 39 с.
100. Максимова В. Н. Интеграция в системе образования. СПб. : Питер, 2000. 180 с.
101. Маркова А. К., Орлов А.Б., Фридман А.М. Мотивация учения и ее воспитание у школьников. М. : Педагогика, 1983. 225 с.
102. Методики психодиагностики в спорте. М. : Просвещение, 1990. С. 127-128.
103. Мильнер Е. Г. Формула жизни. Медико-биологические основы оздоровительной физической культуры. М. : Физкультура и спорт, 1991. 112 с.
104. Мильнер Е. Г. Пути повышения эффективности оздоровительной тренировки. *Теория и практика физической культуры*. 2000. № 9. С. 43-45.
105. Минаев С. В., Пожарский В.П., Егорова С.А. Реабилитация детей и подростков с деформациями и заболеваниями опорно-двигательного аппарата. *Учеб.-метод. пособ.* Ставрополь : СГМА, 2006. 59 с.
106. Москаленко В. Ф. Програма діяльності Кабінету Міністрів України: завдання охорони здоров'я на межі століть. *Вісник соц. гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2000. № 2. С. 17-19.
107. Москаленко Н. Дифференцированный подход в физическом воспитании детей младшего школьного возраста. *Научно-методическое и медико-биологическое обеспечение физкультурно-оздоровительной и спортивной работы*. Ч. 3. Днепропетровск. 1990. С. 50-52.
108. Москаленко Н. Розвиток творчої особистості молодшого школяра засобами фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура у сучасному суспільстві*. Зб. наук. пр. Луцьк, 2002. Т. 1. С. 284-286.
109. Москаленко Н. Формування теоретичних знань з фізичної культури учнів молодшого шкільного віку. *Молода спортивна наука України*. Зб. наук. ст. з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 5. Львів, 2001. Т. 1. С. 231-233.

110. Мурза В. П. Фізичні вправи і здоров'я. К. : Здоров'я. 1991. 254 с.
111. Мухін В. М. Фізична реабілітація. К. : Олімпійська література. 2-ге вид. 2005. С. 355-361.
112. Надо жить научиться. Сборник трудов Учителя и об Учителе. М. : Колос, 1992. 160 с.
113. Наказ Міністерства освіти і науки України № 458 від 02.08.2005. Про затвердження положення про організацію фізичного виховання і масового спорту дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України. *Офіційний вісник України*. 2005. № 34. С. 236.
114. Носов И. А. Модель учителя физической культуры. *Сибирский учитель*. 2010. № 3. С. 31-34.
115. Національна доктрина розвитку освіти України. К. : Шкільний світ, 2001. 24 с.
116. Неделько В. Здоровье Школьника. Половине школьников физкультура не по силам. 2010. № 3 (476). – С. 5.
117. Новосельский В. Ф. Методика урока физической культуры старших классов. *Учеб.-метод. пособ.* К. : Рад. школа, 1989. 128 с.
118. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків. Луганськ : Альма-Матер, 2007. 352 с.
119. Омельченко С. О. Педагогіка здоров'я. Слов'янськ : Вид-во СДПУ, 2009. 205 с.
120. Омельченко С. О. Валеологічний здоров'язберігаючий простір. Слов'янськ: Вид. центр СДПУ, 2006. 160 с.
121. Павлютенков Є. М. Мистецтво управління школою. Х. : Вид. група Основа, 2011. 320 с.
122. Павлютенков Є. М., Крижко В.В. Організація методичної роботи. Х. : Основа. 2005. 80 с.
123. Паффенбаргер Р. С., Ольсен Э. Здоровый образ жизни. К. : Олимпийская литература, 1999. 318 с.

124. Педагогічні технології особистісно орієнтованого формування в учнів загальноосвітньої школи культури здоров'я: теорія та практика. *Монографія*. За ред. В. Г. Григоренка, С. О. Омельченко. Слов'янськ : Вид-во СДПУ, 2010. 347 с.
125. Педагогические технологии. Под общ. ред. В. С. Кукушкина. Ростов н/Д : Издательский центр МарТ; Феникс, 2010. 333 с.
126. Петровский А. В. Общая психология. М. : Просвещение, 1976. С. 97-100.
127. Підлужна С., Денисовець Т. Адаптивні властивості фізичної культури. *Конструктивні підходи в забезпеченні єдності навчально-виховного процесу фізичного виховання різних ланок освіти*. Мат. конф. Полтава, 2004. С. 252-254.
128. Писарчук Є.А., Кухта А.М. Екологічне виховання учнів. *Посібник для вчителя*. К. : Рад. школа, 1990. 87 с.
129. Платонов В. Н. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения. *Спортивна медицина*. 2006. № 2. С. 3-14.
130. Плачинда Т.С. Формування позитивного ставлення студентської молоді до занять фізичною культурою. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. Х.-Донецьк : ХДАДМ (ХХП), 2005. № 10. С. 49-51.
131. Подмазин С.И. Личностно-ориентированное образование. Социально-философские исследования. Запорожье : Просвіта, 2000. 250 с.
132. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. *Наук.-метод. посіб.* К. : Вид-во А.С.К., 2003. 192 с.
133. Пономарев Г.Н. Личностно ориентированное обучение как фактор совершенствования подготовки специалиста по физической культуре. *Теория и практика физической культуры*. 1997. № 12. С. 32-35.

134. Поташнюк І.В. Захворюваність учнів гімназії і фактори, що на неї впливають. *Вісник наук. досліджень*. Тернопіль : Укрмедкнига, 2002. С. 71-73.
135. Поташнюк І.В. Порівняльна характеристика захворюваності учнів гімназії і загальноосвітньої школи в динаміці навчання. *Довкілля та здоров'я*, 2003. № 2 (червень). С. 20-22.
136. Поташнюк І.В. Фізична працездатність і фізичне функціонування учнів старших класів гімназії. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Зб. наук. пр. за ред. проф. Єрмакова С.С. Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2005. 23. С. 62-65.
137. Поташнюк Р.З. Фізичний розвиток і захворюваність учнів прогімназійних класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. Х. : ХХІІІ, 2000. № 9. С. 3-7.
138. Прищеп Б.В. Физиологическое обоснование комплексной системы мониторинга и коррекции уровня индивидуального развития детей первого детства. Дис. канд. биол. наук : 03.00.13. Краснодар, 2005. 176 с.
139. Про впровадження фізкультурно-оздоровчого патріотичного комплексу школярів України «Козацький гарт». Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді і спорту № 479/1656 від 17.08.2005 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
140. Про Всеукраїнський огляд-конкурс на кращий стан фізичного виховання у навчальних закладах України. Наказ МОН України № 272 від 05.05.2003 р. *Фізичне виховання в школі*. 2003. № 3. С. 10-13.
141. Про загальну середню освіту [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

142. Про затвердження заходів, спрямованих на реформування системи фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1078 від 27.11.2008 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

143. Про затвердження Міжгалузевої Комплексної програми “Здоров’я нації”. Постанова Кабінету Міністрів України» № 14 від 10 січня 2002 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

144. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України. Наказ Міністерства освіти і науки України № 458 від 02.08.2005 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

145. Про прилучення до міжнародного проекту "Європейська мережа шкіл зміцнення здоров'я". Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України № 25/31 від 07.02.95 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

146. Про систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів. Наказ Міністерства освіти і науки України № 486 від 21.07.2003 р. [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

147. Про утворення міжвідомчої робочої групи з розроблення проектів «Положення про фізкультурно-оздоровчий комплекс “Крок до здоров’я” та методичних рекомендацій щодо забезпечення рухової активності учнів і студентів у навчальний та позаурочний час [Електронний ресурс]. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

148. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів. *Навч. посіб. Х.* : Колегіум, 2008. 344 с.
149. Развитие ключевых компетентностей в проектном обучении, школьные технологии. Под ред. Л. А. Нефедовой, Н.М. Ухова. М. : Владос, 2009. 161 с.
150. Реалізація оздоровчої функції освіти: проблеми теорії і практики. За ред. О. І. Василькової. Донецьк : Каштан, 2008. 168 с.
151. Ровний А.С. Архітектоніка механізмів управління цілеспрямованою діяльністю людини. *Слобожанський науково-спортивний вісник. Х.* : ХДАФК, 2006. № 9. С. 105-108.
152. Ровний А. С. Об особенностях совершеннения функционального стану організму студентів в процесі фізкультурно-оздоровчих занять. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві.* Луцьк, 2008. С. 27-28.
153. Ротерс Т. Т. Організаційно-педагогічні технології фізичного виховання школярів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* Зб. наук. пр.; за ред. проф. С. С. Єрмакова. Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2010. № 6. С. 98-100.
154. Садовский Л.Е., Садовский А.Л. Математика и спорт. М.: Знание, 1990. 48 с.
155. Сайт НВК № 240 м. Києва [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://nvk240.kiev.ua/vikladachi/36-fizkultura.html>
156. Сайт ЗНЗ № 26 м. Харків [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.sch26.at.ua/blog/metodichne_ob_39_ednannja_vchiteliv_predmetnikiv/2010-08-29-55
157. Сайт «Освіта. ua» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/1652>
158. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. *Учеб. пособ.* М. : Народное образование, 1998. 256 с.

159. Сергієнко Л. П. Тестування рухливих здібностей школярів. К. : Олімпійська література, 2001. 439 с.
160. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и технологии здоровья в школе. М. : АРКТИ, 2005. 320 с.
161. Сорокоумова Е. А. Педагогическая психология. СПб. : Питер, 2009. 176 с.
162. Сорокоумова Е. А. Возрастная психология. СПб. : Питер, 2007. – 192 с.
163. Соловьева О. В. Закономерности развития системы познавательных способностей школьников. *Вопросы психологии*. 2003. № 3. С. 22-35.
164. Столяров В.И., Быховская И.М., Лубышева Л.И. Концепция физической культуры и физкультурного воспитания (инновационный подход). *Теория и практика физической культуры*. 1998. № 5. С. 11-15.
165. Стратегія реформування освіти в Україні. Рекомендації з освітньої політики. К. : К.І.С., 2003. 296 с.
166. Спицнедаль В.Н. Основы системного анализа. *Монография*. СПб. : Бизнес-пресса, 2005. 326 с.
167. Сутула В.А., Острикова Ю.О., Котляр С.Н., Дейнеко А.Х., Бондарь А.С., Кузьменко И.А., Чернецкий Н.С. Некоторые особенности организации и перспективы совершенствования системы школьного физического воспитания (по материалам социологического исследования, проведенного в г. Харькове). *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2008. № 2. С. 15-19.
168. Сутула В.О., Бондар Т.С., Острікова Ю.О., Сутула А.В., Ковальов В.Г., Фішев Ю.О. Значимість деяких факторів, які визначають ставлення студентів до здорового способу життя. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2008. № 4. С. 13-16.

169. Сутула В.О., Бондар Т.С., Чернецький М.С. Значимість факторів, що впливають на формування в учнів загальноосвітніх шкіл потреби у здоровому способі життя. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2008. № 4. С. 46-49.
170. Сутула В.О., Бондар Т.С., Кочуєва М.М., Сенченко В.Г. Мотиваційні стимули, які визначають ставлення учнів загальноосвітніх шкіл до шкільної фізичної культури. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2008. № 4. С. 204-207.
171. Сутула В.О., Бондар Т.С., Кочуєва М.М. Розпочнімо зі здоров'я школярів. *Освіта*, 2010. № 28. С. 5-6.
172. Сухарев А.Г. Здоровье и физическое воспитание детей и подростков. М. : Медицина. 1991. 270 с.
173. Сухомлинский В. А. Антология гуманной педагогики. М. : Изд. дом Шалвы Амонашвили, 1997. 224 с.
174. Трещева О.Л. Программно-методические основы системы обучения здоровому образу жизни учащихся общеобразовательных школ. *Теория и практика физической культуры*. 2000. №10. С. 29-34.
175. Тюхтин В. С. Отражение, системы, кибернетика. М.: Изд-во Наука, 1992. 225 с.
176. Углов Ф. Г. Береги здоровье и честь смолоду. М. : Педагогика, 1988. 144 с.
177. Ушакова И. А. Оценка надпредметных понятий, ключевых компетентностей и социального опыта учащихся. М. : ГОУДПО СарИПКиПРО, 2008. 132 с.
178. Федоров А., Шарманова С. Двигательная активность в структуре здорового стиля жизни подростков. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2009. № 2. С. 103-107.
179. Фізична культура в школі. *Метод. посіб.* За ред. С.М. Дятленка. К. : Літера ЛТД, 2009. 176 с.

180. Фомин Р. Физкультурный паспорт школьника [Электронное издание]. *Восточно-Сибирская правда*, 2001. Режим доступа : http://www.vostochno-sibirskaya_pravda.newssng.ru/16-06-2001/226218.html
181. Хеккаузен Х. Мотивация и деятельность. М. : Педагогика, 1986. Т. 1. 408 с.
182. Хозяинов Г.И., Кузьмина Н.В., Варфоломеева Л.Е. Акмеология физической культуры и спорта. М. : Издательский центр Академия, 2008. 208 с.
183. Холодный О. І. Деякі аспекти вдосконалення процесу фізкультурної освіти школярів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. № 1. С. 121-123.
184. Холодный О.І. Ставлення школярів міста Краматорськ до шкідливих звичок. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2010. № 3. С. 130-133.
185. Холодный О.І. Формування здорового способу життя у середовищі дітей та молоді як основна передумова розвитку здорового суспільства у майбутньому. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2010. № 17 (204). С. 306-311.
186. Холодный А.И. Некоторые аспекты летнего оздоровления школьников. *Физическое воспитание студентов*, 2010. № 2. С. 128-132.
187. Хуторской А. В. Современная дидактика. СПб. : Питер, 2001. 272 с.
188. Царин А.В. О культуре физической и духовной. М. : Знание, 1989. 189 с.
189. Цибіз Г.Г. Фізичне виховання та здоровий спосіб життя. *Наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей*. Переяслав-Хм. : Вид-во ДПУ, 2000. С. 89-91.
190. Цибіз Г.Г. Здоровий спосіб життя – веління часу. *Культура здоров'я*. Зб. наук. пр. Херсон, 2000. С. 209-217.
191. Цибіз Г.Г., Хохлова Л.А. Нові підходи до проведення тренувальних занять з молоддю. *Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи*. Дрогобич, 2003. С. 332-337.

192. Чаплигін В.П. Психолого-педагогічні аспекти інтеграції якостей особистості у формуванні здоров'я. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2005. – № 23. С. 83-88.
193. Чедов К. Мониторинг физического состояния школьников, занимающихся по инновационной педагогической технологии «Спортизированное физическое воспитание». *Физическая культура*, 2004. № 5. С. 48-50.
194. Черевков М.А. Культура повседневных движений. *Физическая культура в школе*. 2000. № 4. С. 24-26.
195. Шевчук О. А. Системний аналіз валеологічних знань у школярів 5-10 класів загальноосвітніх шкіл. *Теорія і методика природничо-математичних дисциплін*. Зб. наук.-метод. праць. Рівне, 2004. Вип. 7. С. 69-72.
196. Шевчук О. А. Формування системності валеологічних знань у школярів. *Здоров'я та фізична культура*. 2005. № 3. С. 15-18.
197. Шевчук О. А. Орієнтація школярів на здоровий спосіб життя через систему валеологічних знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» («Психологія і педагогіка»)*. 2002. Вип. 3. С. 487-494.
198. Шиян Б., Омельченко І. Нова програма фізичного виховання школярів: успіхи і невдачі. *Фізичне виховання в школі*. 2010. № 2. С. 5-7.
199. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів. Л. : Світ, 1993. 184 с.
200. Шиян Е.Н. Развитие личности в обучении. Издательский центр Академия, 2000. 179 с.
201. Шкретій Ю.М. Фізичне виховання та дитячий спорт в системі шкільної освіти України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Зб. наук. пр.; за ред. проф. Єрмакова С.С. Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2005. № 10. С. 246-249.

202. Щелкунов А.А., Холодный А.И. Значимость факторов, характеризующих здоровый образ жизни (по материалам анкетного опроса жителей Донецкой области). *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Зб. наук. пр.; за ред. Єрмакова С.С. Х. : ХДАДМ (ХХПІ), 2008. № 6. С. 274-277.
203. Яковлева С.Д. Культура здоров'я і валеологічне сприйняття "хвороб цивілізації". *Культура здоров'я як предмет освіти*. Зб. наук. пр. Херсон : Олди, 2000. С. 244-246.
204. Янко Н.В. Особливості стану здоров'я і адаптації учнів початкових класів гімназії в залежності від соціально-гігієнічних факторів. Автореф. дис. канд. мед. наук : спец. 14.02.01 Гігієна. Ін-т гігієни та екології ім. О.О. Марзєєва. К., 2001. 19 с.
205. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. М. : Педагогическое общество, 2000. 261 с.
206. Churchman C. W. The systems approach. New York : Delacorte Press, 1969. 243 p.
207. Corbin Charles B., Lindsey Ruth. Physical education for lifelong fitness. Humankinetics, 2004. 368 p.
208. Heinermann K., Schubert M. Der Sportverein: Ergebnisse einer repräsentativen Untersuchung. Schondorf: Verlag Karl Hofman, 1994. 449 p.
209. Hoos I. R. Systems analysis in public policy: a critique. Berkeley : University of California Press, 1974. 259 p.
210. Klir G. G. An Approach to General Systems Theory. New York : Van Nostrand Reinhold Comp., 1969. 323 p.
211. Lilienfeld R. The rise of systems theory: An ideological analysis. New York : Wiley, 1978. 292 p.
212. Miller I.G. The nature of living Systems. Behavioral Science, 1971. № 4. P. 278-301.
213. The World health report, 2002: Reducing risks, promoting healthy life. Geneva: World Health Organization, 2002. 238 p.

ДОДАТКИ

Додаток А.1.

Соціально-педагогічні фактори розвитку саногенного мислення учнів у процесі занять фізичною культурою.

Специфічність впливу занять фізичною культурою на особистісно орієнтоване формування здоров'язбережувальних знань (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний компоненти) полягає у наступному:

- специфічність теоретико-методичних знань з фізичної культури, як навчальної дисципліни, обумовлюється змістом базових розділів, які на системному рівні здоров'язбережувальних знань охоплюють низку положень [5; 6; 7; 30; 38; 40; 59; 98]:

- значення фізичної культури для психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я, соціально-ціннісного самовизначення і самореалізації (когнітивний, аксіологічний, мотиваційно-потрібнісний, соціально-суспільний, філософсько-культурологічний компоненти);

- фізичний розвиток, фізична підготовленість, руховий режим, гігієнічні знання та навички (когнітивний, праксіологічний, математико-інформаційний, мотиваційно-потрібнісний компоненти);

- методи розвитку фізичних здібностей та методи дозування фізичних навантажень (когнітивний, праксіологічний, математико-інформаційний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний компоненти);

- особливості режиму харчування, профілактики інфекційних захворювань, загартовування тіла, гігієнічні вимоги до занять фізичною культурою (когнітивний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний, математико-інформаційний компоненти);

- здоровий спосіб життя, профілактика шкідливих звичок (паління, алкоголізм, наркоманія, гіподинамія, стреси тощо), методи самостійних занять

фізичною культурою, самоконтролю за впливом фізичних навантажень (перевтома, перенапруження, перетренованість, травматичні враження тощо), фізичне виховання в сім'ї (аксіологічний, праксіологічний, когнітивний, філософсько-культурологічний суспільно-соціальний, мотиваційно-потребнісний, математико-інформаційний);

– актуальність фізичної культури в процесі соціально-ціннісного (професійного) самовизначення та особистісно-соціальної самореалізації (суспільно-соціальний, праксіологічний, когнітивний, філософсько-культурологічний компоненти), яка усвідомлює психосоматичне здоров'я, культуру здоров'я, фізичну культуру як безальтернативну цивілізаційну цінність [40; 45; 59; 80-83; 119; 148].

- методика і педагогічні технології занять фізичною культурою забезпечують формування знань щодо рухової активності суб'єктів освітнього та фізкультурно-оздоровчого процесу [5; 9; 52; 88; 89];

- здоров'язбережувальні знання (аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потребнісний компоненти) формуються шляхом системної реалізації в освітньо-виховному середовищі сучасної парадигми здоров'ярозвиваючого навчання, основу якої складає концептуальний алгоритм розв'язання педагогічних проблем та завдань на засадах орієнтації навчального процесу з фізичного виховання на особистість учня [5; 14; 41; 128], визначення учня рівноправним суб'єктом навчально-виховної взаємодії, на діалог, як основу формування знань [33; 41; 59; 79; 128];

- оптимальні умови особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань (когнітивний, праксіологічний, математико-інформаційний компоненти) учнів досягаються дидактичним поєднанням теоретичного (поняття теорії і методики фізичної культури, біомеханіки рухів, техніки фізичних вправ, структури психомоторних здібностей, оздоровчих механізмів впливу фізичних навантажень, резистентність організму, психосоматичний стан, нервово-м'язова працездатність тощо) та практичного навчального матеріалу (вивчення та виконання фізичних вправ,

індивідуалізоване удосконалення, розвиток фізичних якостей, загартовування тіла, вимоги здорового способу життя, тестування функціональних можливостей, вплив природних і валеологічних факторів, самостійне виконання фізичних вправ в умовах дозвілля та виконання домашніх навчальних завдань тощо), які складають зміст уроків фізичного виховання та позакласних форм [5; 21; 23; 41; 53; 59; 80; 81; 128];

- орієнтації змісту занять фізичною культурою на сталу реалізацію міждисциплінарних зв'язків, які забезпечують учням можливість ціннісно зрозуміти сутність здоров'язбережувальних знань (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний компоненти), особистісно-соціальну цінність здорового способу життя, культури здоров'я, що вивчаються в процесі фізичного виховання [5; 41; 122; 128; 133; 146; 148-152];

- використання інтерактивної сутності занять фізичною культурою (яким притаманні змагальність, конкурентність, взаємодія, співтворчість, командний стиль діяльності) з метою активізації пізнавальної діяльності учнів щодо формування здоров'язбережувальних знань (суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний компоненти), здорового способу життя, культури здоров'я (самостійна робота, самоактуалізація, робота в малій групі, намагання успіху, психосоматична рефлексія, самоконтроль, взаємоаналіз оперативної діяльності партнерів тощо), які усвідомлюються як особистісно-соціальна цінність [14; 98; 128; 214];

- формування здоров'язбережувальних знань (мотиваційно-потрібнісний, когнітивний, праксіологічний, математико-інформаційний компоненти), здорового способу життя, психофізичної досконалості шляхом оперативного підкріплення особистісно-соціальної цінності результатами психомоторного розвитку, удосконалення адаптаційних можливостей (до фізичних навантажень різної потужності, обсягу та біологічної структури), зростаючої динаміки спортивних досягнень, резистентності організму суб'єктів фізичного виховання [3; 4; 7; 14; 41; 128; 138-141];

- структурно-функціональне поєднання інтелектуальної (оперативно структурованої) та психомоторної діяльності учнів у процесі занять фізичною культурою у різних педагогічних формах забезпечує створення позитивного психоемоційного клімату занять, емоційно збагачених навчальних ситуацій, реалізація яких є специфічним фактором продуктивного формування здоров'язберезувальних знань (мотиваційно-потрібнісний, філософсько-культурологічний, суспільно-соціальний компоненти) і вмінь, здорового способу життя, культури здоров'я [14; 21; 39; 41; 52; 75; 96; 128];

- інтегрований інтелектуально-руховий вплив занять фізичною культурою є потужним дидактичним і виховним фактором інтеріоризованого формування оперативної когнітивної та інтерпретаційної мотивації пізнавальної діяльності [33; 39; 42; 128; 192], що в структурі особистості виконують функцію логіко-ціннісного механізму фіксування та формування здоров'язберезувальних знань (мотиваційно-потрібнісний, когнітивний, праксіологічний, філософсько-культурологічний компоненти), здорового способу життя, культури здоров'я [36; 39; 40; 105; 126; 192];

- реалізація у процесі фізичного виховання учнів ігрових, змагальних педагогічних форм впливу на них індивідуально визначених засобів фізичної культури, що моделюють суспільно-соціальні ситуації життя людини, обумовлює прояв комплексної, специфічної її реакції у формі духовно-ціннісного ставлення до системи здоров'язберезувальних знань (суспільно-соціальний, праксіологічний, філософсько-культурологічний компоненти), умінь, здорового способу життя, культури здоров'я особистості [14; 40; 128].

Соціально-педагогічні фактори, які не сприяють ефективному формуванню здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

- Нестача підручників, сучасного методико-інформаційного забезпечення системного формування в учнів здоров'язбережувальних знань, на засадах яких досягається становлення здорового способу життя [5; 30; 34];
- більшість учителів фізичного виховання та викладачів-тренерів позиціонують себе як фахівці у сфері моторно-функціональної [9; 19; 38; 72; 159], спортивної [24; 122-124; 187] підготовки, що обумовлює зниження ефективності уроків фізичної культури та форм позакласної роботи в аспекті формування здоров'язбережувальних знань та вмінь, здорового способу життя, культури здоров'я особистості [38; 40; 47; 98; 138-141];
- домінування у свідомості учнів, їх полікультурному середовищі, поглядів та переконань відносно того, що фізична культура і спорт в меншій мірі є навчальними й освітніми формами розумового розвитку особистості [12; 31; 38; 44; 123], її соціально-ціннісного самовизначення [40; 47; 93; 120];
- негативною позицією батьків учнів, які некоректно орієнтують дітей на різноманітні види навчальної діяльності, навіть в ущерб їх фізичного здоров'я, що формує спотворене ставлення до систематичних занять фізичною культурою [38; 71; 73; 183];
- недостатньо чітка структура здоров'язбережувальних знань, що специфічно формуються у процесі занять фізичною культурою у співвідношенні з навчальними предметами “Основи валеології”, “Основи безпеки життя”, “Основи здоров'я” тощо [3; 17; 27; 36; 384 1234 152];
- досить низький рівень інтеграції фізичної культури в мережу міждисциплінарних зв'язків закладу освіти, що обумовлює виникнення конфлікту цілей у діяльності педагогів [14; 109; 115; 124; 149];
- домінування у фізичному вихованні учнів традиційної схеми організації занять фізичними вправами, в якій переважають пояснювально-

ілюстративна, функціонально-тренінгова, репродуктивна методика, що не стимулює пізнавально-пошукову активність, не активізує і не розвиває самостійність та наполегливість щодо досягнення навчально-виховних цілей, мотивації успіху діяльності [9; 39; 97; 183; 192].

Викладена аргументація проблем особистісно орієнтованого формування в учнів здоров'язбережувальних знань має бути реалізована шляхом керованої інтеграції когнітивних, аксіологічних, аксіологічних, праксіологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних компонентів у структуру психомоторної сфери суб'єкта фізичного виховання. При цьому, означена специфічність виконує дидактично спрямовану інтеріоризовану функцію планування, актуалізації, регулювання, стимулювання та оцінки якості системи здоров'язбережувальних знань, яка має бути реалізована в науково-методичній системі формування як особистісно-соціальної цінності.

Система прогнозованих ознак здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

1. Організація навчання як мотиваційне розв'язання взаємопов'язаних ситуацій, що структуровані на основі актуальності когнітивних, аксіологічних, практикологічних, суспільно-соціальних, мотиваційно-потребнісних, математико-інформаційних, філософсько-культурологічних компонентів здоров'язбережувальних знань [14; 15; 128].

2. Групова та командна форма організації діяльності учнів на уроках фізичного виховання та формах позакласної роботи з фізичної культури, рекреації та спорту, що передбачають використання як факторів продуктивності навчання, так і співпраці, співтворчості, взаємодопомоги, взаємоактуалізації, конкурентності, змагальності, ситуативної рефлексії, самореалізації, взаємовизнання цінності результатів навчальної практики [193].

3. Формування здоров'язбережувальних знань учнів з опорою на життєвий та навчально-виховний досвід, індивідуальні психомоторні, інтелектуальні здібності, мотиви, потреби, уподобання, стан фізичного розвитку та психосоматичного, духовного й соціального здоров'я, культури здорового способу життя, сформованості саногенного мислення та світогляду [1; 4; 13; 40; 122-124; 128].

4. Створення на кожному уроці фізичного виховання, формах позакласної роботи позитивної психоемоційної атмосфери, відкритості навчально-виховних суб'єкт ↔ суб'єктних взаємин, реалізації вчителем психолого-педагогічного супроводу освітньо-оздоровчої діяльності учнів, ситуацій схваленого учнями використання у навчальній діяльності здібностей лідера, що мають певний рівень спортивної кваліфікації, змагальних досягнень, корекції психосоматичного здоров'я [1; 4; 14; 38; 40; 123; 183].

5. Реалізація у різних формах навчання раціональних методик планування, організації, контролю, оцінки, регулювання, зворотного зв'язку,

корегування, верифікації параметрів формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою [5; 29; 38; 40; 117; 125; 149].

6. Створення на кожному уроці фізичного виховання та формах позакласної роботи емоційно збагачених ситуацій навчальної діяльності, що стимулюють виявлення й розвиток впевненості, мотивації успіху, добротності, гуманістичної емпатії, відчуття захищеності, справедливості, конкурентноспроможності, здатність до духовно-соматичної рефлексії, формування позитивної “Я”-концепції здоров'я [14; 37; 41; 105; 128].

Функціональні компоненти науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

к-1) цільовий компонент – відображає ідеальні уявлення про прогнозовані та очікувані результати формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою в їх конкретних вимірах [41; 103];

к-2) змістовний компонент – включає когнітивні, аксіологічні, праксіологічні, суспільно-соціальні, мотиваційно-потребнісні, математико-інформаційні, філософсько-культурологічні параметри знань, психомоторні, резистентні, адаптаційні, моторно-вісцеральні та вісцеро-моторні кондиції впливу занять фізичною культурою (кумулятивний ефект) [6; 40; 102; 128];

к-3) суб'єкт-суб'єктний компонент – охоплює індивідуальні особливості учнів (стан психосоматичного здоров'я; рівень психомоторного та інтелектуального розвитку; психомоторної працездатності та резистентності організму; розвиток механізмів моторно-вісцеральної та вісцеро-моторної регуляції функціональних систем організму; рівень мотивації до формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я) та педагогів (компетентність вчителя щодо формування здоров'язбережувальних знань; виховання здорового способу життя, культури здоров'я; рівень фахової вмотивованості; здатність до діалогу тощо) [6; 40; 41; 128; 215];

к-4) організаційно-дидактичний (інструментально-процесуальний) компонент – включає дидактичні механізми, педагогічні засоби, методи, методичні підходи; ціннісні орієнтації і установки; педагогічні технології; організаційно-педагогічні умови; комп'ютерно-інформаційні системи; форми фізичного виховання (тип уроку, форми фізичної культури в режимі навчального дня, рекреація, форми позакласної роботи, самостійні заняття, сімейне фізичне виховання тощо) особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів [6; 40; 103; 128; 215];

к-5) організаційно-управлінський компонент – охоплює структуру сучасних механізмів планування (етапно-циклічне, прямолінійно-динамічне, модульне, моделююче тощо), організацію (структурування форм фізичної культури у відповідності до мети та підцілей науково-методичної системи), контроль (збір та інтерпретація інформації щодо функціонування системи), оцінка (встановлення у відповідності до мети функціонування системи її ефективності), регулювання (реалізація адекватних команд, процедур, процесів оптимізації зовнішніх та внутрішніх параметрів функціонування системи), корегування (упровадження у динамічний стан системи суттєвих структурно-функціональних змін, що обумовлюють підвищення її ефективності), зворотній зв'язок (механізми оперативної інформації щодо функціонального стану компонентів, підсистем, їх функціональних зв'язків у ієрархічній структурі системи), верифікація мети та підцілей функціонування системи формування здоров'язберезувальних знань (таксономія педагогічних цілей на основі аналізу результатів навчально-виховного впливу системи за певний життєвий цикл, оптимізація системоутворюючого фактору) [6; 14; 15; 40; 128; 215];

к-6) теоретичний та методологічний компоненти системи, як відкритої педагогічної структури з ознаками саморозвитку, включає: низку нормативних актів, що регламентують особистісно орієнтоване формування у дітей та учнівської молоді здоров'язберезувальних знань, здорового способу життя, які виконують функцію оптимізації соціально-культурних умов функціонування системи в освітньо-оздоровчому просторі; підсистему принципів керованого розвитку системи навчання, основними з яких є принцип системності (цілісність; властивості, що не вичерпуються особливостями її складових, не зводяться до них; властивості компонентів детермінуються змістом системи; структурність виявляється у формі функціональних зв'язків); принцип структурності (система має підсистему структурно-функціональних зв'язків між її компонентами, що утворюють науково-методичну, інноваційну та цілісну конструкцію); принцип ієрархічності (кожний компонент системи

розглядається як відносно самостійна підсистема, а система являє собою один із компонентів більш широкої освітньо-виховної системи) [6; 40; 128];

к-7) організаційно-технологічний компонент – охоплює знання щодо дидактичних схем, моделей побудови оптимальної структури занять, в умовах яких формуються здоров'язберезувальні знання (дидактичні форми, методи, прийоми, організаційно-дидактичні умови, комп'ютерно-інформаційні засоби, спортивні прилади, тренажери, педагогічні технології тощо), як основний педагогічний продукт діяльності системи, що покликана ефективно виконати соціальне замовлення суспільства в контексті формування здорового способу життя учнівської молоді; наукових та проєктивних принципів моделювання педагогічних технологій формування здоров'язберезувальних знань, здорового способу життя як дидактичних систем гарантованого досягнення кумулятивного ефекту навчання [39; 41; 128], формування особистості учнів [4; 122; 128; 136; 215]; інноваційних методів навчання, що адекватні специфічному дидактичному впливу занять фізичною культурою на формування знань учнів, особистісно орієнтованого розвитку саногенного мислення, світогляду (інформаційно-алгоритмічний, інформаційно-проблемний, проблемно-пошуковий [17; 40; 42; 198], репродуктивний, імітаційний, репродуктивно-дослідницький, дослідницький, диференційної психомоторної вправи, інтегрованої психомоторної вправи, комбінованої психомоторної вправи, гра, змагання [17; 40; 41; 128; 198]), евристичні методи, методи проєктивного навчання, методи контролю та самоконтролю, методи духовно-соматичної рефлексії, інтерактивні методи [17; 56; 215], методи реалізації міжпредметних зв'язків (типу синхронні, асинхронні, випереджувальні, комбіновані) [215];

к-8) професійно-дидактичний компонент – включає фахову компетентність вчителя, його педагогічну майстерність, які полягають у наступному системному розвитку:

а) соціально-педагогічна, науково-педагогічна, науково-методична, соціально-психологічна, деонтологічна компетентність забезпечують педагогу реалізацію творчої діяльнісної позиції у процесі особистісно орієнтованого

формування здоров'язберезувальних знань в системі форм фізичної культури, що забезпечують становлення психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я особистості [38; 39-41; 128];

б) педагогічна майстерність вчителя є основою продуктивного вирішення фахових цілей і завдань, реалізації професійно-педагогічних функцій, громадянської та педагогічної відповідальності [14; 21; 27; 39; 122; 129; 183], яка формується як система особистісних духовних орієнтацій, моральних принципів, загальнолюдської культури, професійно-педагогічних здібностей, мотивів і потреб до інноваційного, науково-методичного пошуку, особистісно орієнтованого підходу до формування здоров'язберезувальних знань [14; 17; 183], розробки та продуктивного використання соціально-педагогічних технологій розвитку в учнів саногенного мислення, здоров'язберезувального світогляду, культури здоров'я особистості [38; 41; 123; 128].

Організаційно-педагогічні умови формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Аналітично-інформаційна умова. З метою оптимального управління та оперативного корегування навчально-виховного процесу, науково-методичній системі притаманна аналітична властивість.

Так, аналіз реалізації алгоритму формування здоров'язбережувальних знань учнів [39; 41] передбачає оцінювання науково-методичної системи та її результативності, стану викладання фізичної культури, виховної роботи, діяльності учнівських колективів, здоров'язбережувальної роботи з батьками. Кожна підсистема аналізується за відповідними здоров'язбережувальними компонентами, параметрами, інтеграція яких розкриває їх сутність [128; 183]:

- формування в учнів пізнавально-оздоровчої мотивації, потреб;
- діагностика стану психосоматичного здоров'я, рівня сформованості здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя;
- моніторинг процесів реалізації учнями здоров'язбережувальних знань на рівні здорового способу життя, культури здоров'я особистості;
- трансформація психо-інтелектуального стану учнів з рівня “об’єкт навчання” на рівень “суб’єкт” формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я особистості;
- експертно-атестаційна діяльність передбачає систему методів професійно-педагогічної рефлексії, підвищення фахової культури вчителя;
- узагальнення досвіду роботи педагогів у сфері здоров'язбережувальної практики, технологізації процесів формування здоров'язбережувальних знань;
- організація індивідуальних, групових, масових форм пропаганди здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя в середовищі учнівської молоді;
- апробація авторських програм, посібників, технологій особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів;

- методичний супровід дослідно-експериментальної, інноваційної, проблемно-пошукової, технологічно структурованої, пізнавально-оздоровчої діяльності учнів у процесі занять фізичною культурою;
- підвищення ефективності у формуванні кумулятивного ефекту здоров'язбережувальних знань у формах позакласних занять;
- аналіз, оптимізація науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань учнів на засадах продуктивності та досвіду її впровадження.

Основними методами отримання інформації щодо потреб та запитів суб'єктів формування здоров'язбережувальних знань, які використовуються у системі загальної середньої освіти є методи спостереження, оцінки рівня сформованості в учнів здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, стану психосоматичного здоров'я, експертні оцінки, діагностичні анкети, опитувальники (за змістом, функціями, формою), відвідування уроків та позакласних заходів, аналіз виступів учителів на засіданнях педради, конференціях, методоб'єднаннях, педконсиліумах, участі в роботі творчих груп (педагогічне спостереження), бесіди (позитивне, недоліки, висновки) [14; 183].

Організаційно-управлінська умова. Як свідчить аналіз літератури [36; 122; 128; 132; 176; 181], ефективність діяльності загальноосвітніх закладів у аспекті особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань залежить від планування роботи, від керованості форм фізичного виховання учнів [57; 123; 183]. У закладах освіти встановлено певну систему планування, як основу управління закладом, що передбачає перспективне планування розвитку матеріально-технічної бази, кадрового забезпечення та навчально-виховного процесу, план роботи школи на поточний навчальний рік, плани навчально-виховної та фізкультурно-оздоровчої роботи (календарні, поурочні, роботи класних керівників, вихователів, педагогів-організаторів, шкільних психологів, соціальних педагогів), плани роботи методичних об'єднань, плани роботи шкільної бібліотеки, тижневі плани роботи керівників школи, план роботи педради закладу освіти, план роботи батьківського комітету, план-

календар роботи на поточний місяць чи семестр, розклади уроків, факультативів, індивідуальних консультацій, позакласних заходів [41; 122-124;125; 128]. Отже, планування охоплює як педагогічну, виховну, здоров'язрозвиваючу складову діяльності, так і організаційну.

План здоров'язбережувальної роботи має містити завдання на поточний навчальний рік, основні напрями роботи, що впливають із нормативних документів, аналізу стану здоров'я, фізичної культури, рівня здоров'язбережувальних знань учнів та їх навчально-виховного процесу в школі, рівня здорового способу життя. Зміст плану формування здоров'язбережувальних знань, культури здоров'я учнів спрямовується на формування професійно-педагогічної та соціально-психологічної культури вчителів, розширення і поглиблення знань, продуктування нових педагогічних ідей, інноваційних технологій, які сприяють забезпеченню учнів якісними здоров'язбережувальними знаннями, оптимальним станом психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, якісної освіти.

Підготовка плану навчально-виховної роботи щодо формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою складається з наступних етапів:

1) визначення проблеми, над якою працюватиме колектив учнів та вчителів фізичного виховання, викладачів-тренерів [6; 14; 40; 128; 136];

2) визначення завдань, пріоритетних напрямів діяльності учнів в умовах занять фізичною культурою з метою формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я [38; 128];

3) підготовка методики діагностування учнів щодо оцінювання стану психосоматичного здоров'я, рівня здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, культури здоров'я в поточному році та прогнозів на наступний рік, отримання проміжних результатів [8; 46; 85; 128];

4) збір та аналіз матеріалів щодо плану діяльності з формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою, які надходять з різних джерел інформації;

5) складання попереднього варіанта плану та обговорення його змісту на засіданні методичного об'єднання вчителів фізичного виховання, викладачів-тренерів, що працюють в школі;

б) корекція та складання остаточного варіанта плану роботи вчителів фізичного виховання щодо формування здоров'язберезувальних знань, здорового способу життя учнів на навчальний рік, передача його до адміністрації школи для ознайомлення, обговорення та затвердження на педагогічній раді.

Пропозиції щодо удосконалення особистісно орієнтованого формування здоров'язберезувальних знань учнів, психосоматичного здоров'я, здорового способу життя можуть подавати директор та його заступники (з навчально-виховної, науково-методичної, виховної, фізкультурно-оздоровчої роботи), педагог-організатор, соціальний педагог, психолог, класні керівники, медичний працівник та учні [122; 128; 149; 183]. Одним із основних напрямів, який необхідно враховувати у плануванні реалізації оптимальної інтеграції в освітньо-оздоровче середовище закладу освіти є робота з нормативними документами.

Організаційно-дидактичні механізми управління педагогічною технологією особистісного формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Прогнозування – науково обґрунтоване передбачення, що забезпечує випереджаючу інформації про формування здоров'язбережувальних знань і умінь учнів у процесі занять фізичною культурою, про розвиток їх якісних характеристик (системність, ієрархічність, функціональність, структурність, інструментальність, емерджентність).

Програмування – дидактична форма розвитку здоров'язбережувальних знань і умінь учнів шляхом “дозованого” викладання теоретичного, рухового матеріалу з контролем його засвоєння та оперативною підтримкою педагогом освітньо-оздоровчої діяльності учнів, актуалізація їх проблемно-пошукових здібностей на основі комп'ютерно-інформаційних систем та самоконтролю.

Планування – процес відображення прогнозованих результатів формування здоров'язбережувальних знань учнів у аспекті його дидактичного забезпечення, критеріїв контролю їх якості, методичних засобів корегування параметрів педагогічної технології на рівні її системоутворюючого фактору.

Організація – проєктивне структурування “суб’єкт-суб’єктного”, цільового, змістовного, організаційно-дидактичного компонентів, структурно-функціональні зв’язки яких адекватні науковим, дидактичним, контрольо-оцінним параметрам навчального плану формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Регулювання – системний процес створення організаційно-дидактичних умов реалізації структурно-функціональних зв’язків, ендогенного середовища науково-методичної системи навчання та її педагогічної технології (екзогенне середовище), які стало знаходяться в умовах соціально-педагогічного моніторингу, за результатами якого здійснюються регулюючі процедури

підтримки процесу формування здоров'язберезувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Контроль, аналіз, корегування – системний процес оцінки ефективності функціонування педагогічної технології з метою аналізу процесів розвитку, реалізації навчальних, розвивальних, оздоровчих, виховних та соціалізаційних функцій, внесення адекватних коректив на рівні структурно-функціональних компонентів, якщо система не відповідає прогнозованим очікуванням якості її впливу на суб'єктів освітньо-оздоровчого процесу.

Стимулювання пізнавально-оздоровчої діяльності суб'єктів науково-методичної системи та її педагогічної технології, що особистісно орієнтована на оптимальний розвиток психофізичної працездатності учнів у процесі формування здоров'язберезувальних знань, психомоторної діяльності в умовах занять фізичною культурою. Системна структура педагогічної технології, що реалізується в різних формах фізичної культури забезпечує керований підхід до оптимального впливу її дидактико-інструментальної підсистеми у наступних дидактичних аспектах:

- врахування педагогом стану психосоматичного здоров'я, психомоторного розвитку, життєвого досвіду, вмотивованості учнів до системних занять фізичною культурою;
- використання індивідуально визначених параметрів психосоматичних та інтелектуальних навантажень;
- оптимальна ергономічна, валеологічна, дидактична організація уроків фізичного виховання, форм фізичної культури, форм позакласної роботи, функціонування освітньо-оздоровчого середовища;
- врахування рівня сформованості здоров'язберезувальних знань учнів, рівня їх інтелектуальних та психомоторних здібностей;
- опора на особливості характеру і волі учнів, їх здатність до взаємодії, співпраці, співтворчості, взаємодопомоги, інтелектуально-рухової рефлексії, самоактуалізації, освітньо-оздоровчої самореалізації;

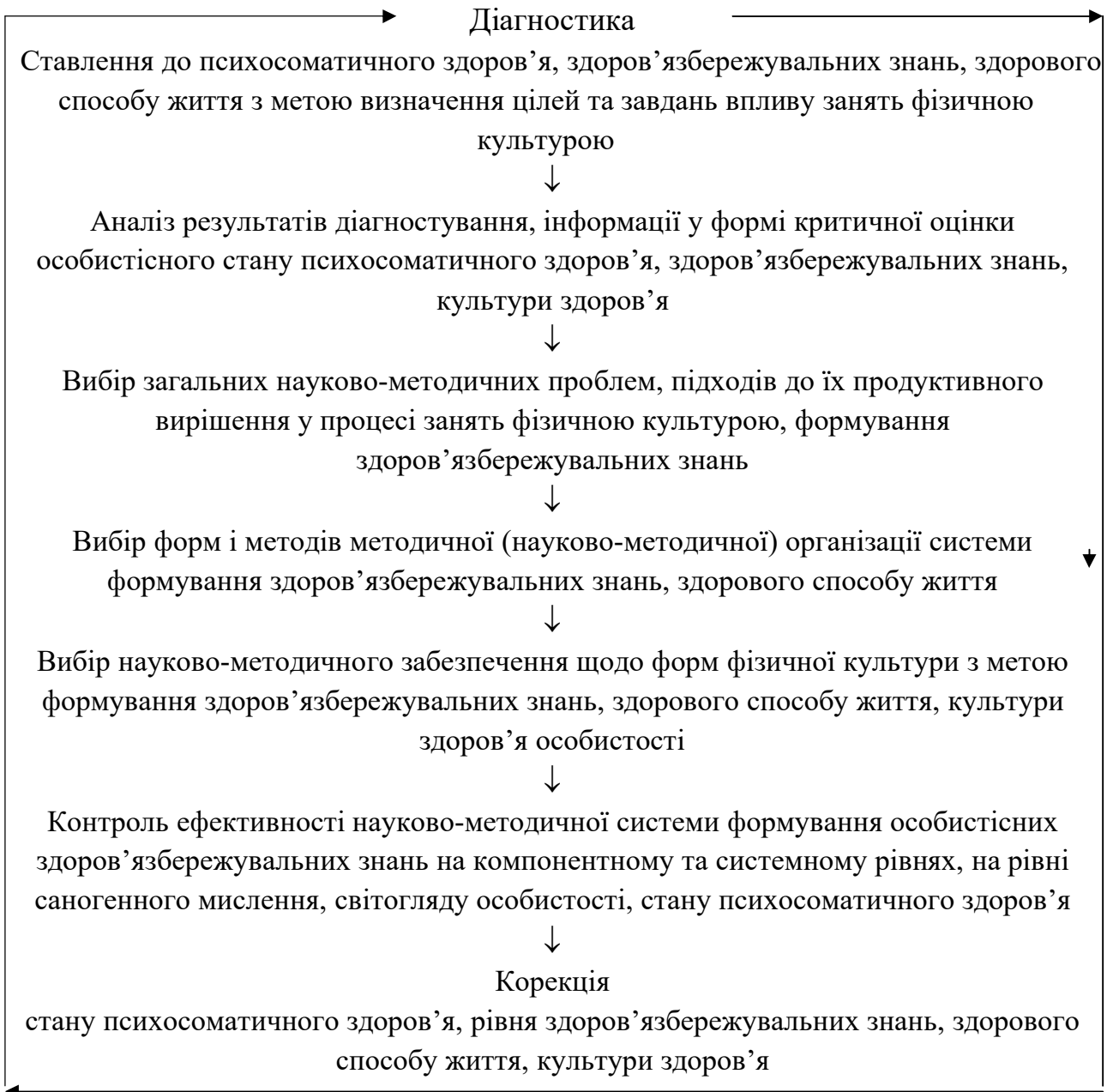
- оптимальне співвідношення психомоторних та інтелектуальних навантажень і рекреації, відпочинку, нервово-м'язової та психоемоційної релаксації (поступове входження в інтелектуально-рухову діяльність, “дозованість” і ритм діяльності, поступовість і системність освітньо-оздоровчої діяльності, позитивна психоемоційна атмосфера занять, системний психолого-педагогічний супровід діяльності учнів тощо).

**Нормативні акти України,
що регламентують формування у дітей та учнівської молоді
потреби до здорового способу життя.**

Назва документу	Тип, номер та дата прийняття	Зміст, щодо збереження здоров'я
Конституція України	Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р.	Передбачає право кожного громадянина на охорону здоров'я та обов'язок держави розвивати фізичну культуру і спорт
Про фізичну культуру і спорт	Закон України № 3808-ХІІ від 24 грудня 1993 р.	Визначає що фізична культура – складова загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я
Державна програма розвитку фізичної культури і спорту	Постанова Кабінету Міністрів України № 1594 від 15.11.2006 р.	Визначає, що рухова активність людини упродовж життя запобігає захворюванням та поліпшує стан здоров'я. Вказує на необхідність розробки та запровадження у закладах освіти системи контролю за станом фізичного розвитку та здоров'я дітей, учнів, студентів
Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації»	Постанова Кабінету Міністрів України № 14 від 10 січня 2002 р.	Одне з завдань – розроблення і реалізація міжгалузевих стратегій, спрямованих на пропаганду, формування і заохочення здорового способу життя
Національна доктрина розвитку освіти	Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.2002 р.	Визначає, що одним з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є пропаганда здорового способу життя

<p>Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту</p>	<p>Указ Президента України № 1148/2004 від 28.09.2004 р.</p>	<p>Здоровий спосіб життя є визначальним чинником забезпечення тривалості активного життя, соціального, біологічного та психічного благополуччя і передбачає оптимальну рухову активність, раціональне харчування, додержання гігієнічних правил, відмову від тютюнокуріння, вживання наркотиків та зловживання алкоголем</p>
<p>Про національний план дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту</p>	<p>Указ Президента України № 667/2006 від 02.08.2006 р.</p>	<p>Регламентує діяльність місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування щодо розробки та здійснення заходів для створення умов для охоплення населення фізкультурно-оздоровчою та спортивно-масовою роботою</p>
<p>Про загальну середню освіту</p>	<p>Закон України № 651-XIV від 13.05. 1999 р.</p>	<p>Визначає, що одним з напрямів роботи закладів освіти є охорона життя і здоров'я учнів (вихованців), педагогічних та інших працівників, а також формування в учнів (вихованців) засад здорового способу життя, гігієнічних навичок</p>
<p>Про літнє оздоровлення та відпочинок дітей</p>	<p>Укази Президента України № 377/2007 від 04.05.2007 р.; № 533/2008 від 10.06.2008 р.; № 363/2009 від 26.05.2009 р.</p>	<p>Визначають доручення органам державної влади й місцевого самоврядування, організаціям, установам щодо належного оздоровлення та відпочинку дітей, учнів та студентів у літній період, створення оптимальних умов для безпечного та ефективного перебування в оздоровчих закладах</p>

Алгоритм аналітично-педагогічної властивості системи формування здоров'язбережувальних знань учнів

Структура критеріїв оцінки сформованості здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Рівень навчально-оздоровчих досягнень	Бали	Критерії оцінювання здоров'язбережувальних знань
		Показники динаміки формування знань
Початковий	1	<ul style="list-style-type: none"> - володіє здоров'язбережувальними знаннями на рівні елементарного розвитку їх елементів: когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, мотиваційно-потрібнісний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний (з ознаками еkleктики); - має поверхневе уявлення щодо особистісно-соціальної цінності психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, фізичної культури, спорту; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні ситуативного інтересу
	2	<ul style="list-style-type: none"> - володіє знаннями фрагментарного уявлення про їх сутність та цінність як засіб формування здоров'я, здорового способу життя (прояви еkleктики); - пізнавально-оздоровча аргументація на рівні суб'єктивних уявлень, оцінок, відсутності ціннісних здоров'язбережувальних орієнтацій, поняття здоров'я; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні спонтанного інтересу
	3	<ul style="list-style-type: none"> - володіє знаннями на рівні повсякденних проблем здоров'я, здатен елементарно пояснити особистісно-соціальну цінність, вплив фізичної культури, здорового способу життя, загартовування тіла, але виклад знань є сумбурним і еkleктичним; - виявляє здатність до поверхневого обґрунтування складових здоров'я, його системної організації, особистісно-соціальної цінності у професійному самовизначенні, впливу фізичних вправ на розвиток; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні зростаючого інтересу до здоров'язбережувальних знань, досвіду збереження здоров'я однолітками, здоров'язбережувальної інформації в Інтернеті

Середній	4	<ul style="list-style-type: none"> - володіє знаннями на рівні загальнолюдського ціннісного ставлення до здоров'я, здатен обґрунтувати його аксіологічну, праксіологічну, суспільно-соціальну актуальність з певними ознаками системності, ієрархії, структурності та емерджентності; - здатен на репродуктивному рівні відтворити деякі елементи здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, комплекси фізичних вправ, спортивні і рухливі ігри з ознаками системного впливу на формування здоров'я; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні актуалізуючого впливу вчителів, батьків, однолітків
	5	<ul style="list-style-type: none"> - володіє здоров'язбережувальними знаннями на рівні логічного відтворення з системними ознаками, що дозволяє під керівництвом вчителя вести пошук додаткових даних, інформації щодо сучасних здоров'язбережувальних, фізкультурно-оздоровчих систем, які частково намагається реалізувати в житті; - здатен здійснювати самоспостереження, самоконтроль стану здоров'я, функціональних реакцій організму на вплив засобів фізичної культури і спорту під керівництвом педагога; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні когнітивної мотивації, інтересу до здорового способу життя, культури здоров'я, фізичної культури, спорту як факторів системного формування особистісного психосоматичного здоров'я

	6	<ul style="list-style-type: none"> - володіє на системному рівні здоров'язбережувальних знань, який під керівництвом педагога, дозволяє аналізувати стан психосоматичного здоров'я, рівень фізичного та психомоторного розвитку, аргументувати вплив на його стан фізичної культури, спорту, здорового способу життя як системних факторів (ознаки системності, структурності, ієрархічності); - здатен за допомогою педагога частково використовувати міжпредметні зв'язки у процесі аналізу, обґрунтування, інтерпретації результатів освітньо-оздоровчої діяльності на рівні класу, малої групи, особистісному рівні; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні адекватної самооцінки стану психосоматичного здоров'я, намагань самоконтролю, здорового способу життя, системних занять фізичною культурою
Достатній	7	<ul style="list-style-type: none"> - здатен оперувати набутою системою здоров'язбережувальних знань і умінь у стандартних освітньо-оздоровчих ситуаціях (сім'я, школа, дозвілля) на основі попередньо підготовленої програми, із допомогою вчителя виконує проблемно-пошукову здоров'язбережувальну роботу, результати якої фіксує у зошиті з фізичної культури (ознаки функціональності, емерджентності); - здатен до фрагментарної системної аргументації, висловлювання та узагальнення власних думок, суджень, позиції відносно здоров'язбережувальної практики людини та самого себе, занять фізичною культурою, спортом, культури здоров'я особистості як системних явищ; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні зростаючої інтенсивності особистісних та соціальних мотивів до систематичних занять фізичною культурою, спортом, реалізації здорового способу життя, духовно-соматичної рефлексії, пошуку додаткової інформації, здоров'язбережувальних знань

	8	<p>- володіє системою здоров'язберезувальних знань на рівні самостійного використання їх окремих компонентів (когнітивний, аксіологічний, праксіологічний, суспільно-соціальний, математико-інформаційний, філософсько-культурологічний, мотиваційно-потрібнісний) зі стійкою тенденцією їх інтеграції на міжпредметному рівні, в системі занять фізичною культурою, спортом;</p> <p>- здатен систематизувати, узагальнювати та класифікувати фізкультурно-спортивні, соціальні, освітньо-оздоровчі, духовно-естетичні, особистісно-суспільні, морально-вольові фактори здоров'язберезувальної діяльності;</p> <p>- пізнавально-оздоровча мотивація на рівні стабільних особистісних та соціальних мотивів, що трансформуються у здоров'язберезувальні потреби, адекватні самооцінки, духовно-соматичну рефлексію, здоровий спосіб життя.</p>
	9	<p>- упевнено володіє системою здоров'язберезувальних знань щодо фізичної культури, які регламентовані програмами навчальних занять та формами позакласної роботи, вміє їх застосовувати в різних проблемно-пошукових ситуаціях, усвідомлює знання як науково-ціннісний фактор формування психосоматичного здоров'я, здорового способу життя, культури здоров'я (системність, структурність, ієрархічність, функціональність, емерджентність);</p> <p>- володіє здатністю до аналітичної, інтерпретаційної, узагальнюючої та інтеграційної діяльності у особистісно-суспільній сфері здоров'язберезувальної діяльності; знаннями на рівні вироблення особистісної життєво-соціальної позиції на майбутнє, реалізації знань в умовах занять фізичною культурою;</p> <p>- пізнавально-оздоровча мотивація на рівні усвідомлених мотивів і потреб удосконалення системи здоров'язберезувальних знань, усвідомлення їх інструментальної сутності як безцінного надбання, що актуальне у різних сферах діяльності людини.</p>

	10	<p>- володіє глибокими здоров'язбережувальними знаннями як системою пізнавально-оздоровчих цінностей, що забезпечують здатність гнучко знаходити рішення різноманітних навчальних, життєвих, здоров'язбережувальних ситуацій; реалізовувати потребу пропаганди здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя, фізичної культури, спорту;</p> <p>- володіє системою здоров'язбережувальних знань і умінь на рівні усвідомлення та самоконтролю якісних параметрів (системність, структурність, ієрархічність, функціональність, інструментальність, емерджентність);</p> <p>- пізнавально-оздоровча мотивація на рівні сталих потреб до здорового способу життя, фізичної культури, спорту, загартовування, духовно-соматичної рефлексії</p>
Високий	11	<p>- має рівень сформованості системи здоров'язбережувальних знань, умінь самостійно здобувати знання з ознаками системності, структурності, ієрархічності, функціональності, інструментальності, емерджентності, вести пошукову діяльність, що спрямовується на розвиток, удосконалення та збереження психосоматичного здоров'я, фізичної культури, здорового способу життя, культури здоров'я особистості;</p> <p>- здатен до аналізу, інтерпретації, оптимізації результатів самоконтролю, духовно-соматичної рефлексії у процесі фізичного виховання, спортивної підготовки, здорового способу життя;</p> <p>- усвідомлює здоров'язбережувальні знання як потужний чинник формування психосоматичного здоров'я, культури здоров'я, на засадах яких здійснюється професійне самовизначення та суспільно-соціальна самореалізація особистості, її ідентифікація як успішної та щасливої людини</p>

	12	<ul style="list-style-type: none"> - має рівень міжпредметних здоров'язбережувальних знань, який забезпечує здатність орієнтуватися в духовних, соціальних, особистісних цінностей людини, аргументовано визначити цінність психосоматичного здоров'я в умовах сьогодення та майбутнього; здатен до творчого підходу, науково-практичного обґрунтування і індивідуальної програми розвитку, корегування та збереження здоров'я, реалізації здорового способу життя, фізичної культури особистості; - системно реалізує самоконтроль, духовно-соматичну рефлексію, поглиблене лікарняно-педагогічне обстеження, заняття фізичною культурою, спортом, здійснює профілактичні заходи резистентності організму та шкідливих звичок; - пізнавально-оздоровча мотивація на рівні особистісно-соціальних потреб до здоров'ятворчої практики, ідентифікації себе як творчої особистості.
--	----	---

Критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні (ВМУ).

Доцільність використання критерію обумовлена характеристиками вибірки: дані по вибірці були отримані в результаті вимірів у шкалі відносин [163; 176]. Потрібно було знайти довільні розходження характеристик вибірок [163; 168]; число значень, що розрізняються між собою, у порівнюваних вибірках велике (більше десяти) [163; 168]; обсяг вибірок відносно малий ($N, M \leq 50$) [163; 229].

Критерій ВМУ дозволяє перевіряти гіпотезу про те, що дві вибірки «однакові» (у тому числі, що збігаються їхні середні, дисперсії і всі інші показники) [163; 168; 176].

Даний критерій оперує не з абсолютними значеннями елементів двох вибірок, а з результатами їхніх парних порівнянь [163; 176; 229].

Візьмемо дві вибірки: $\{x_i\}_{i=1}^N$ $\{y_j\}_{j=1}^M$ для кожного елемента першої вибірки x_i , $i = 1 \dots N$, визначимо числа a_i елементів другої вибірки, що перевершують його за своїм значенням (тобто число таких y_j , що $y_j > x_i$), а також число b_i елементів другої вибірки, що за своїм значенням рівні йому (тобто число таких y_j , що $y_j = x_i$).

Сума

$$a_1 + a_2 + \dots + a_n + \frac{1}{2}(b_1 + b_2 + \dots + b_n) = \sum_{i=1}^N a_i + \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n b_i \quad (1)$$

по всім N членах між першої вибірки називається *емпіричним значенням критерію Манна-Уїтні* позначається U .

Визначимо емпіричне значення критерію Вілкоксона (2):

$$W_{ei} = \frac{\left| \frac{N \cdot M}{2} - U \right|}{\sqrt{\frac{N \cdot M \cdot (N + M + 1)}{12}}} \quad (2)$$

Алгоритм визначення вірогідності збігів і розходжень для експериментальних даних, обмірюваних у шкалі відносин за допомогою критерію ВМУ полягає в наступному:

1. Обчислити для порівнюваних вибірок W_{emp} –емпіричне Вілкоксона за формулою (2).

2. Порівняти це значення з критичним значенням $W_{0.05} = 1,96$, якщо $W_{emp} \leq 1,96$, то зробити висновок, що характеристики порівнюваних вибірок збігаються з рівнем значимості 0,05, якщо $W_{emp} > 1,96$, то зробити висновок, що вірогідність розходжень характеристик порівнюваних вибірок складає 95%.

Розрахунок середнього арифметичного (X) здійснювався на засадах рекомендацій Л. Садовського [163] і розраховувався за формулою (3):

$$\bar{O} = \frac{\tilde{O}_1 + \tilde{O}_2 \dots \tilde{O}_i}{i} \sum \frac{\tilde{O}_i}{i}, \quad (3),$$

де $X_1 \dots X_n$ – показник, n – їх кількість

Математичні трансформації щодо створення і використання викладених формул здійснювалися за рекомендаціями Л. Садовського, О. Садовського [163], Л. Сергієнка [168] із застосуванням програм “Ехcell” та універсального статистичного пакету “Педагогическая статистика”.

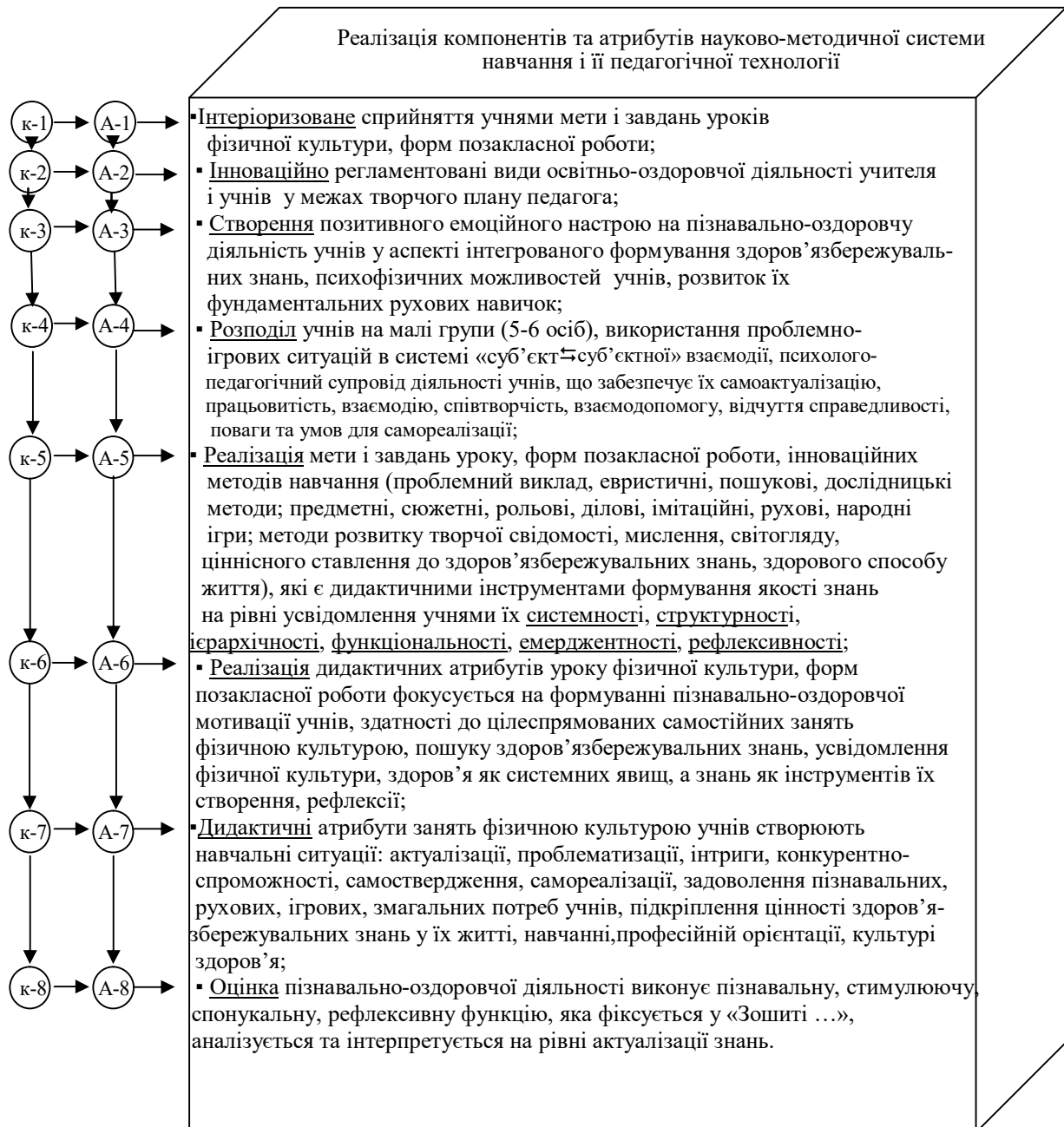
В організаційній та змістовній структурі учні експериментальних класів освітньо-оздоровчу діяльність здійснювали в умовах впливу науково-методичної системи та її педагогічної технології особистісно орієнтованого та проблемно-ігрового формування здоров’язбережувальних знань, як інтелектуально-ціннісної системи у процесі занять фізичною культурою, Учні контрольних класів діяли на засадах традиційної системи фізичного виховання.

Учителі фізичного виховання, класні керівники експериментальних груп, керівники закладу освіти, вчителі загальноосвітніх циклів (125 осіб) в умовах педагогічного дослідження були охоплені пропедевтичною підготовкою у якості суб’єктів (консультації, лабораторні заняття, міжпредметні зв’язки, семінари тощо).

Структура освітньо-оздоровчого середовища в умовах функціонування науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Організаційно-дидактичні засади структурування освітньо-оздоровчого середовища	Форми реалізації організаційно-дидактичних заходів щодо формування здоров'язбережувальних знань
Упровадження фізкультурно-оздоровчих заходів у режим навчального дня	<ul style="list-style-type: none"> - ранкова гімнастика перед уроками (щоденно для початкової школи); - уроки фізичної культури (для усіх паралелей класів); - проведення рухливих перерв (щоденно для початкової школи); - проведення фізкультурних пауз у групі подовженого дня (щоденно)
Забезпечення спортивно-масової роботи	<ul style="list-style-type: none"> - секції та гуртки спортивного спрямування; - спортивно-масові заходи; - фізкультурно-спортивні свята
Організація та проведення заходів з рекреаційного туризму	- підготовка туристських походів та екскурсій
Агітаційно-пропагандистська робота з запровадження фізичної культури у життя школярів	- оформлення стендів щодо фізкультурно-спортивної роботи у закладі та спортивних досягнень школи
Підготовка фізкультурно-спортивного активу школи	- проведення семінарів суддів (з числа школярів) з видів спорту
Консультативна робота з батьками щодо фізичного виховання учнів	- за бажанням батьків (лекторії, бесіди, консультації тощо)

Алгоритм дидактичної реалізації науково-методичної системи особистісно орієнтованого формування здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Динаміка ставлення учнів до системи здоров'язберезувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Структура ставлення учнів	5-6 класи				7-8 класи				9 класи			
	Контрольна група %		Експериментальна група %		Контрольна група %		Експериментальна група %		Контрольна група %		Експериментальна група %	
	ранг, оцінка		ранг, оцінка		ранг, оцінка		ранг, оцінка		ранг, оцінка		ранг, оцінка	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
Ставлюсь з великим інтересом; розглядаю як конструктор здорового способу життя, психосоматичного здоров'я, працездатності, успішності, самореалізації; як систему фізичних, духовних, інтелектуальних цінностей особистості.	$\frac{5}{4,0}$	$\frac{5^*}{4,1}$	$\frac{5}{3,9}$	$\frac{1^{**}}{60,1}$	$\frac{5}{5,0}$	$\frac{5^*}{6,1}$	$\frac{5}{5,2}$	$\frac{1^{**}}{65,0}$	$\frac{5}{6,0}$	$\frac{5^*}{6,4}$	$\frac{5}{5,8}$	$\frac{1^{**}}{80,0}$

Вважаю, що знання є фактором фізичної культури; розвиток фізичних якостей, рухових дій, вольових та моральних якостей забезпечує усвідомлення здорового способу життя.	$\frac{4}{6,0}$	$\frac{4^*}{5,0}$	$\frac{4^*}{6,0}$	$\frac{2^{**}}{20,0}$	$\frac{4}{6,5}$	$\frac{4^*}{4,8}$	$\frac{4}{6,3}$	$\frac{2^{**}}{15,0}$	$\frac{4}{5,9}$	$\frac{5^*}{6,4}$	$\frac{4}{5,5}$	$\frac{2^{**}}{10,0}$
Розглядаю як додаткове навчальне навантаження; головне спрямування фізичної культури: функціональний тренінг, розвиток силових здібностей та психомоторної працездатності.	$\frac{2}{10,0}$	$\frac{2}{10,5}$	$\frac{2}{10,0}$	$\frac{3}{10,0}$	$\frac{2}{6,8}$	$\frac{2}{8,50}$	$\frac{2}{10,0}$	$\frac{3}{10,0}$	$\frac{2}{12,0}$	$\frac{2}{12,1}$	$\frac{2^*}{13,4}$	$\frac{3^{**}}{6,0}$
Ставлюсь як до факторів, що впливають спонтанно у процесі занять фізичною культурою; головне у фізичній культурі розвиток фізичних якостей, досягнення спортивних результатів.	$\frac{1}{65,0}$	$\frac{1}{66,0}$	$\frac{1^*}{70,0}$	$\frac{4^*}{6,8}$	$\frac{1}{64,7}$	$\frac{1}{72,5}$	$\frac{1^*}{72,0}$	$\frac{4^*}{6,5}$	$\frac{1}{69,2}$	$\frac{1}{70,0}$	$\frac{1^*}{68,3}$	$\frac{4^{**}}{3,0}$
Ставлюсь як до фактору, що відволікає від занять фізичною культурою, додаткове навантаження, здоров'я формує фізична культура і спорт.	$\frac{3}{8,0}$	$\frac{3}{7,4}$	$\frac{3}{2,1}$	$\frac{5}{3,2}$	$\frac{3}{7,0}$	$\frac{3}{7,5}$	$\frac{3^*}{6,5}$	$\frac{5^{**}}{3,5}$	$\frac{3}{6,9}$	$\frac{3}{5,9}$	$\frac{3^*}{8,0}$	$\frac{5^{**}}{1,0}$

Примітка: у чисельнику – рангова позиція, у знаменнику – оцінка у відсотках;

*, ** – позначка наявності статистично достовірних відмінностей.

Динаміка сформованості здоров'язбережувальних знань учнів у процесі занять фізичною культурою.

Класи	Рівні сформованості здоров'язбережувальних знань															
	низький %, бали				середній %, бали				достатній %, бали				високий %, бали			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
5-6	<u>65,0</u> 1,9	<u>63,6</u> 2,0	<u>69,8</u> 1,7	<u>8,2*</u> 2,9	<u>16,0</u> 4,5	<u>16,4</u> 4,9	<u>16,8</u> 4,7	<u>20,6**</u> 5,8	<u>14,1</u> 7,3	<u>15,0</u> 7,5	<u>8,2*</u> 7,4	<u>23,0*</u> 8,7	<u>4,9</u> 10,7	<u>5,0</u> 11,2	<u>4,9*</u> 10,5	<u>48,2*</u> 11,4
7-8	<u>64,0</u> 1,8	<u>62,9</u> 1,9	<u>63,0</u> 1,7	<u>6,0**</u> 1,7	<u>17,8</u> 4,7	<u>20,1</u> 5,4	<u>18,2*</u> 4,2	<u>21,0*</u> 5,6	<u>14,2</u> 8,1	<u>12,2</u> 8,8	<u>14,8*</u> 8,0	<u>24,1**</u> 8,6	<u>4,0</u> 10,8	<u>4,8</u> 11,0	<u>4,0*</u> 10,8	<u>48,9**</u> 11,5
9	<u>60,0</u> 2,1	<u>59,1</u> 2,6	<u>61,2*</u> 1,9	<u>5,9**</u> 2,8	<u>19,5</u> 4,9	<u>19,8</u> 5,6	<u>18,8</u> 4,6	<u>19,0</u> 5,9	<u>15,2</u> 8,0	<u>15,6</u> 8,5	<u>14,9*</u> 7,9	<u>26,0**</u> 9,2	<u>5,3</u> 10,0	<u>5,5</u> 10,3	<u>5,1*</u> 10,2	<u>49,1**</u> 11,1

Примітка: у чисельнику – відсоток учнів, що мають певний рівень знань, у знаменнику – оцінка рівня у балах;

*, ** – позначки відображають статистично достовірні відомості між показниками.

Динаміка психомоторного розвитку учнів під впливом науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Класи	Рівні психомоторного розвитку											
	Низький рівень, %				Середній рівень, %				Високий рівень, %			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
5-6	52,5	51,0	51,3*	10,9**	36,7	36,9	38,5*	30,6**	10,8	12,1	10,2*	58,5**
7-8	50,5	50,4	50,8*	9,6**	38,3	39,1	39,1*	35,4**	10,2	10,5	10,1*	55,0**
9	50,3	50,0	50,2*	10,0**	39,5	39,5*	37,0**	34,0	10,2	10,5	10,8*	56,0**

Примітка: *, ** – позначки відображають наявність статистично достовірних відмінностей між показниками.

Динаміка психомоторного здоров'я учнів під впливом науково-методичної системи формування здоров'язбережувальних знань у процесі занять фізичною культурою.

Класи	Рівні психомоторного здоров'я											
	низький рівень %, бали				середній рівень %, бали				високий рівень %, бали			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
5-6	<u>25,2</u>	<u>24,9</u>	<u>24,9</u>	<u>15,0**</u>	<u>69,1</u>	<u>69,2*</u>	<u>69,4</u>	<u>50,8**</u>	<u>5,7</u>	<u>5,9*</u>	<u>5,7</u>	<u>34,2**</u>
	18,5	20,0	19,5	19,8	65,6	68,2	69,7	68,9	102,6	103,6	101,8	104,6
7-8	<u>25,5</u>	<u>24,9*</u>	<u>25,8</u>	<u>16,4**</u>	<u>70,0</u>	<u>71,0*</u>	<u>69,0</u>	<u>52,3**</u>	<u>4,5</u>	<u>4,1</u>	<u>5,2*</u>	<u>31,3**</u>
	19,3	19,8	18,9	19,3	62,5	64,1	68,8	62,9	100,8	101,6	102,7	105,2
9	<u>50,5</u>	<u>50,4</u>	<u>50,8</u>	<u>9,6</u>	<u>38,3</u>	<u>39,1</u>	<u>39,2*</u>	<u>35,4**</u>	<u>10,2</u>	<u>10,5</u>	<u>10,0*</u>	<u>55,0**</u>
	18,4	19,0	18,8	19,0	65,5	68,2	69,1	69,7	101,5	102,9	101,6	108,2

Примітка: у чисельнику кількість учнів у відсотках,

у знаменнику середній показник стану здоров'я в балах;

*, ** – позначки свідчать про наявність статистично достовірних відмінностей.

**Динаміка пізнавально-оздоровчої мотивації
успіху учнів у процесі занять фізичною культурою і спортом**

Класи	Рівні пізнавально-оздоровчої мотивації											
	низький рівень %, бали				середній рівень %, бали				високий рівень %, бали			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
5-6	<u>67,0</u>	<u>66,0*</u>	<u>68,0</u>	<u>9,9**</u>	<u>29,5</u>	<u>30,0*</u>	<u>28,6</u>	<u>34,0**</u>	<u>3,5</u>	<u>4,0*</u>	<u>3,4</u>	<u>56,1**</u>
	3,9	4,1	3,6	8,2	12,8	14,2	11,4	12,9	17,5	17,8	16,9	17,8
7-8	<u>65,8</u>	<u>63,9*</u>	<u>66,5</u>	<u>8,5**</u>	<u>28,2</u>	<u>29,6*</u>	<u>27,5</u>	<u>33,8**</u>	<u>6,0</u>	<u>6,5*</u>	<u>6,0</u>	<u>57,3**</u>
	5,5	6,8	5,4	6,9	11,7	15,4	11,2	16,6	18,3	19,0	17,9	18,6
9	<u>65,0</u>	<u>63,0*</u>	<u>65,8</u>	<u>9,0**</u>	<u>29,5</u>	<u>31,0*</u>	<u>28,5</u>	<u>36,5**</u>	<u>5,5</u>	<u>6,3*</u>	<u>5,7</u>	<u>54,5**</u>
	6,8	8,3	5,9	9,5	13,3	14,6	12,6	15,7	17,8	18,4	17,5	19,1

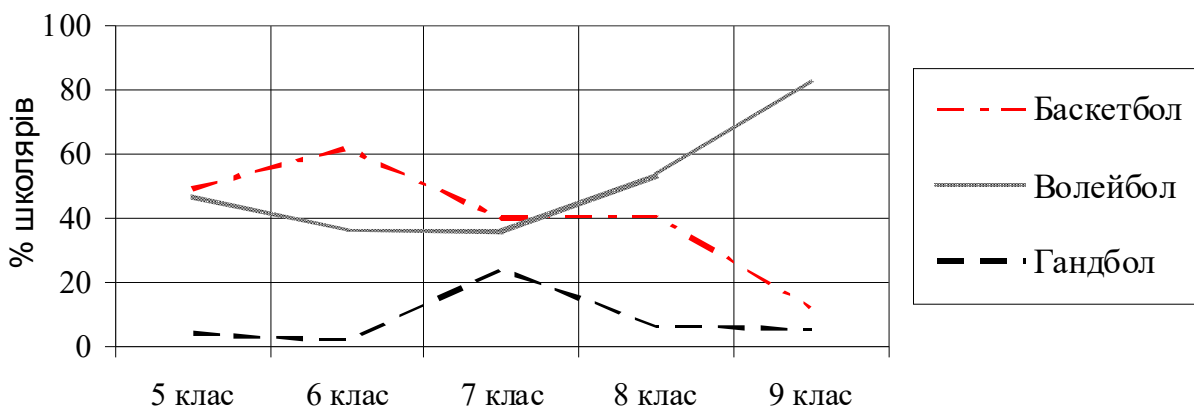
Примітка: у чисельнику – кількість учнів, що мають певний рівень мотивації, у знаменнику – оцінка рівнів у балах;

*, ** – позначки відображають наявність статистично достовірних відмінностей між показниками.

Аналіз зміни інтересів учнів експериментальних класів до навчання ігрових видів спорту.

У навчальній програмі з фізичної культури на вибір зазначені наступні ігрові види спорту: волейбол, баскетбол, гандбол. Опитування учнів дозволило встановити, що у п'ятих класах школярі практично на рівних долях віддають перевагу вивченню баскетболу (49,3 %) та волейболу (46,5 %); у шостих – більшість мають бажання навчатись баскетболу (61,4 %); волейболу – близько третини учнів (36,4 %). У сьомому класі спостерігається зростання інтересу до вивчення гандболу (24,2 %) та зниженням інтересу до вивчення баскетболу (40,1 %). У сьомих класах вивчати волейбол бажають 35,7 % учнів, у восьмому класі 53 %. Баскетболу бажають навчатись 40,5 % восьмикласників, гандболу 6,6 %. Інтерес до волейболу зростає у дев'ятому класі до 82,3 % з одночасним падінням бажання навчатись баскетболу до 12 % . Тенденції зміни інтересів учнів до навчання ігровим видам спорту відображені на графіку.

Аналіз графіку надає можливість зробити висновки щодо напрямків роботи вчителя фізичної культури для створення оптимальних дидактичних ситуацій мотивованого формування здоров'язберезувальних знань учнів.

Графік зміни інтересів учнів експериментальних класів до навчання ігровим видам спорту (%).

Динаміка здоров'язбережувальної рефлексії учнів у процесі занять фізичною культурою.

Класи	Рівні здоров'язбережувальної рефлексії											
	низький рівень %, бали				достатній рівень %, бали				високий рівень %, бали			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
5-6	<u>60,0</u>	<u>58,9</u>	<u>62,0*</u>	<u>10,2**</u>	<u>35,0</u>	<u>35,7</u>	<u>34,0*</u>	<u>44,8**</u>	<u>5,0</u>	<u>5,4</u>	<u>4,0*</u>	<u>45,0**</u>
	19,3	18,7	16,7	20,1	25,3	26,8	30,1	36,5	39,6	41,2	38,6	45,9
7-8	<u>61,8</u>	<u>60,7</u>	<u>61,6*</u>	<u>11,3**</u>	<u>31,4</u>	<u>32,3</u>	<u>31,8*</u>	<u>33,3**</u>	<u>6,8</u>	<u>7,0</u>	<u>6,6*</u>	<u>50,0**</u>
	18,7	20,4	17,2	21,4	31,0	32,6	22,6	32,0	3,9	40,1	38,5	46,3
9	<u>59,3</u>	<u>58,2</u>	<u>60,0*</u>	<u>10,5**</u>	<u>33,8</u>	<u>34,3</u>	<u>32,8*</u>	<u>38,3**</u>	<u>6,9</u>	<u>7,5</u>	<u>7,2*</u>	<u>51,2**</u>
	20,4	22,5	19,3	22,0	27,2	28,5	30,0	36,1	39,4	42,5	44,8	49,1

Примітка: у чисельнику – кількість учнів, що мають певний рівень рефлексії, у знаменнику – кількість балів (\bar{O}) адекватно рівню;

*, ** - позначки відображають наявність між показниками статистично достовірних відмінностей.

Практичні рекомендації щодо створення освітньо-оздоровчого середовища у закладі освіти.

З метою удосконалення системи шкільного фізичного виховання та покращення навчально-виховного процесу, спрямованого на оздоровлення школярів, нами рекомендується створення освітньо-оздоровчого середовища з потужними мотиваторами до формування здоров'язбережувальних знань, здорового способу життя.

Для оптимізації формування здоров'язбережувальних знань, розвитку здоров'я учнів необхідно використовувати моніторинговий інструментарій, який забезпечує об'єктивне відстеження рівня сформованості знань, стану збереження та зміцнення здоров'я.

Завдяки комплексному підходу до організації фізкультурної освіти школярів, збору даних щодо їх оздоровлення у різних соціальних умовах, виникають підстави корегувати процеси як навчання, так й оздоровлення, своєчасно виявляти проблемні питання та знаходити шляхи їх реалізації. З метою визначення педагогічного інструментарію спостереження за динамікою формування здоров'язбережувальних знань, станом психічного, соціального та фізичного благополуччя учнів була розроблена модель, до якої увійшли наступні блоки: **психічне здоров'я** учнів та виявлення мотиваційного компоненту (з'ясування складу класів за темпераментом характеру учнів, виявлення рівня самооцінки); **фізичний розвиток** (виявлення рівня фізичного розвитку, розвитку фізичних якостей, первинне медичне обстеження, з'ясування найчастіших скарг на самопочуття); **соціальні особливості учнівського колективу** (виявлення потреб і інтересів учнів (колективу класу) щодо ставлення до здорового способу життя і шкідливих звичок тощо).

Важливою передумовою оптимальної організації фізкультурно-оздоровчої діяльності є створення в учнівському колективі інформаційно-

діалогового, психологічно комфортного середовища. Для цього педагогічному колективу необхідно більш активно впливати на основні сфери життєдіяльності учнів (сім'я, школа, сфера дозвілля).

Для забезпечення сформованості здоров'язберезувальних знань, пізнавально-оздоровчої мотивації, здоров'я школярів педагогічному колективу необхідно розширити роботу з батьками щодо створення комфортного домашнього режиму (сон, час перегляду телевізійних програм, час виконання домашніх завдань, особливості проведення дозвілля, робота за комп'ютером тощо), звернувши особливу увагу на використання фізичних вправ (фізкультурних хвилинок) в процесі виконання дітьми домашніх завдань.

Для досягнення оптимального режиму рухової активності школярів, що забезпечує їх здоров'я, вчителям фізичної культури необхідно більше уваги приділяти збільшенню здоров'язберігаючої та моторної щільності уроків, систематичності проведення ранкової гімнастики, фізкультурних хвилинок, фізкультурних пауз, рухливих перерв. Для цього необхідно провести відповідну роботу з учителями загального циклу з метою їх залучення до такої діяльності та усвідомлення необхідності та значимості цих заходів.

Доцільно посилити виховні аспекти в роботі педагогічного колективу щодо формування здоров'язберезувальних знань з фізичної культури особистості; звернути особливу увагу на залучення до фізкультурно-оздоровчої діяльності, яка проводиться в малих соціальних групах (компаніях), адже саме вони в найбільшій мірі визначають особливості проведення дозвілля та суттєво впливають на розповсюдженість шкідливих звичок.

Для створення оптимальних умов реалізації самоосвітніх та принципів організації фізкультурно-оздоровчої діяльності (заняття у секціях та гуртках спортивного спрямування, організація та проведення спортивно-масових заходів, заходи з рекреаційного туризму, рекреаційно-оздоровча діяльність в різноманітних центрах) необхідно використати досвід функціонування самоврядних фізкультурно-оздоровчих клубів.

АНКЕТА

Шановний друже! Просимо взяти участь у науковому дослідженні щодо фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи у твоєму навчальному закладі. Обери потрібну відповідь та познач її.

№ п/п	Запитання	Відповідь (так)
1	Чи подобаються тобі уроки фізичної культури?	
2	Який вид спорту подобається найбільше - баскетбол - волейбол - гандбол	
3	Як ти вважаєш, у той час, коли хлопці грають у спортивні ігри, чи можуть дівчата займатись фітнесом, аеробікою, танцями тощо?	
4	Чи знаєш ти, що активний рух – це запорука здоров'я?	
5	Чи проводяться на уроках з навчальних предметів фізкультурні хвилинки?	
6	Чи проводяться у школі рухливі (фізкультурні) перерви?	
7	Чи бажав би ти інколи самостійно організувати і проводити зі своїми товаришами фізкультурні хвилини під час уроків?	
8	Чи бажав би ти інколи самостійно організувати і проводити зі своїми товаришами у школі рухливі (фізкультурні) перерви?	
9	Чи хочеш ти, щоб у школі була фізкультурно-спортивна організація?	
10	Чи хотів би ти за власним уподобаннями обирати види спорту, якими будуть займатися після уроків учні твоєї школи?	
11	Чи згоден ти допомагати під час уроків, тренувань, змагань тощо товаришу?	
12	Чи робиш ти ранкову гімнастику?	

Дякуємо, та бажаємо міцного здоров'я та спортивних перемог!

АНКЕТА

Любий друже! Просимо тебе відповісти на запитання, що пов'язані зі здоровим способом життя. Обери й познач потрібну відповідь.

№ п/п	Запитання	Відповідь
1	На Ваш погляд, здоровий спосіб життя – це заняття фізичною культурою і спортом (так)	
2	На Ваш погляд, здоровий спосіб життя – це відсутність шкідливих звичок (так)	
3	На Ваш погляд, здоровий спосіб життя – це фізично активний спосіб життя (так)	
4	На Ваш погляд, здоровий спосіб життя – це життя для власного задоволення (так)	
5	Інформацію щодо здорового способу життя Ви отримуєте із засобів масової інформації, Інтернету (так)	
6	Інформацію щодо здорового способу життя Ви отримуєте від друзів, родичів (так)	
7	Інформацію щодо здорового способу життя Ви отримуєте із власного життєвого досвіду (так)	
8	Чи любляете Ви спортивні заходи, телепередачі (так)	
9	Чи активно Ви відпочиваєте (так)	
10	Чи займаєтесь Ви спортом (так)	

Дякуємо, та бажаємо міцногоздоров'я й успіхів у навчанні та спорті!

АНКЕТА

Шановний друже! Просимо висловити своє ставлення до шкідливих звичок. Обери потрібну відповідь та познач її.

№ п/п	Запитання	Відповідь (так)
1	Як ти ставишся до того, що люди палять? за проти байдуже	
2	Чи знаєш ти, що паління шкідливе для здоров'я та провокує захворювання на рак легенів? (так)	
3	Як ти ставишся до того, що люди вживають алкоголь? за проти байдуже	
4	Чи знаєш ти, що вживання алкоголю шкідливе для здоров'я та вражає головний мозок? (так)	
5	Чи палиш ти? так пробував ні	
6	Під впливом яких обставин ти спробував палити? (від тих що палять або пробували) за компанію зادля самоствердження просто так під впливом реклами	
7	Чи пробував ти алкоголь?	
8	Під впливом чого ти спробував алкоголь? за компанію зadля самоствердження просто так під впливом реклами	
9	Чи знаєш ти, що вести здоровий спосіб життя дуже модно (так)	
10	Чи згоден ти допомогти товаришу (однокласнику) позбавитись від шкідливих звичок? (так)	

Дякуємо, та бажаємо міцного здоров'я та спортивних перемог!

Шановний колего!

Просимо Вас висловити ставлення щодо змісту роботи вчителя фізичної культури в контексті особистісно орієнтованих педагогічних технологій. Позначте варіант відповіді, який максимально точно відображає Вашу думку.

Прізвище, Ім'я, по-батькові _____

Посада _____ Кваліфікаційний рівень (наукове звання, категорія)

Місто, район _____

№	Запитання	Відповідь
1	Чи вважаєте Ви, що вчитель фізичної культури (ФК) повинен володіти повною інформацією щодо учнів?	так ні не впевнений
2	Чи вважаєте Ви, що вчителю ФК необхідно володіти інформацією щодо темпераменту учнів класу?	так ні не впевнений
3	Чи вважаєте Ви, що вчителю ФК слід враховувати в учнів мотивацію до досягнення?	так ні не впевнений
4	Чи вважаєте Ви, що вчитель ФК зобов'язаний знати рівень самооцінки кожного учня?	так ні не впевнений
5	Чи вважаєте Ви, що вчитель ФК має відстежувати рівень фізичного розвитку учнів?	так ні не впевнений
6	Чи вважаєте Ви, що вчитель ФК має відстежувати рівень розвитку фізичних якостей в учнів?	так ні не впевнений
7	Чи вважаєте Ви, що вчитель ФК має володіти інформацією щодо стану фізичного здоров'я учнів та наявності скарг на самопочуття?	так ні не впевнений
8	Чи вважаєте Ви, що вчитель ФК для ефективної організації навчального процесу, має з'ясовувати потреби та інтереси учнів?	так ні не впевнений
9	Чи погоджуєтесь Ви, що навчальні дисципліни, такі як, Фізична культура, Захист Вітчизни, Основи здоров'я, Безпека життєдіяльності, Валеологія, Біологія мають забезпечувати міжпредметні зв'язки?	так ні не впевнений
10	Чи вважаєте Ви, що головною ціллю фізкультурної освіти має бути створення системи знань щодо збереження та зміцнення власного здоров'я?	так ні не впевнений

Анкета

щодо виявлення скарг самопочуття учня

№	Запитання	Відповіді (так/ні)
1	Чи бувають головні болі (підкреслити: після фізичного навантаження, повернення зі школи, безпричинні, рідко)?	
2	Втомлюєшся після повернення зі школи? (підкреслити: часто, рідко)	
3	Коли ти у поганому настрої, чи хочеться тобі плакати?	
4	Чи часто ти сваришся з однокласниками та іншими людьми?	
5	Коли ти хвилюєшся, чи дуже ти пітнієш?	
6	Чи буває порушення сну (підкреслити: тривале засинання, чуткий сон, тривожні сни, важке просинання зранку, рідко)?	
7	Чи відчуваєш запаморочення, коли змінюєш положення тіла (часто, рідко)?	
8	Чи вдарявся ти головою із запамороченням?	
9	Чи бувають судороги (підкреслити: загальні, рук, ніг)?	
10	Чи бувають запаморочення (підкреслити: без причини, коли лякаєшся, рідко, часто)?	
11	Чи підвищувався в тебе тиск крові?	
12	Чи є скарги на некомфортні почуття в серці (підкреслити: болі, серцебиття, перебої ритму)?	
13	Чи виникає одишка, почуття того, що не вистачає повітря? (часто, рідко)	
14	Чи не болять суглоби (підкреслити: коліна, ліктьові)?	
15	Чи болить в тебе горло (ангіна) і підвищується температура тіла (часто, рідко, 2-5 рази на рік)?	
16	Чи непокоїть тебе нежить (часто, рідко, 2-5 рази на рік)?	
17	Чи непокоїть тебе кашель (часто, рідко, 2-5 рази на рік)?	
18	Чи непокоїть хриплий голос (часто, рідко, 2-5 рази на рік)?	
19	Чи важко дихати носом (однією половиною, дихаєш ротом)?	
20	Чи буває так, що болять вуха та тече гній?	
21	Чи не знижується в тебе слух?	
22	Чи йде в тебе без причини кров з носа?	
23	Чи буває так, що червоніють та ріжуть очі?	
24	Чи буває так що течуть сльози (без причини, алергічно)?	
25	Чи не знижується бачення предметів (зблизу, здалека)?	

Науково-методичне видання

Олександр Іванович Холодний
Володимир Миколайович Пристинський

**Формування здоров'язберезувальних компетентностей
дітей та учнівської молоді у процесі фізичного виховання**

Монографія

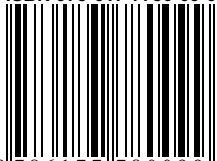
У авторській редакції

Підписано до друку 29.10.2019 р. Тираж 100 прим.
Умовн. друк. арк. 12,75. Формат 60x84/16. Замов. № 1522.
Гарнітура Times New Roman

Видавництво Б. І. Маторіна
84116 м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19
Тел./факс +38 06262 3 20 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3141,
Видане Держ. комітетом телебачення та
радіомовлення України від 24.03.2008 р.

ISBN 978-617-7780-09-9

9 786177 780099